

**Mieszkania chronione dla osób opuszczających
pieczę zastępczą w Małopolsce.**

Analiza dostępnej oferty oraz zapotrzebowania

Raport z badania

Kraków, 2015

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wydawca:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie
ul. Piastowska 32
30-070 Kraków
www.rops.krakow.pl

Opracowanie:

Anna Kiedrowska

Kopiowanie i rozpowszechnianie może być dokonane tylko z podaniem źródła.

Małopolska

Małopolskie
Obserwatoria
Rozwoju Regionalnego

Spis treści

I.	Wprowadzenie	4
	Mieszkanie chronione w polskim systemie pomocy społecznej	4
	Kontekst i cele badania	6
II.	Metodologia badania	7
	Podmioty badania	7
	Pytania badawcze	7
	Zastosowane metody i techniki	8
	Desk research	9
	Obserwacja	9
	Pogłębione wywiady indywidualne	9
	Ankieta papierowa	9
	Organizacja badania	11
III.	Wyniki badania	12
	ORGANIZACJA I DOSTĘPNOŚĆ MIESZKAŃ CHRONIONYCH DLA OSÓB OPUSZCZAJĄCYCH PIECZĘ ZASTĘPCZĄ W MAŁOPOLSCE – STAN ZASTANY	12
	Liczba i zasięg funkcjonowania mieszkań chronionych	12
	Lokalizacja mieszkań chronionych w ocenie badanych	13
	Formy organizacji mieszkań chronionych	16
	Warunki bytowe w funkcjonujących mieszkaniach chronionych	17
	Warunki przyznania miejsca w mieszkaniu chronionym	18
	Strategie podejmowane przez powiaty, w których nie funkcjonują mieszkania chronione	19
	Wnioski i rekomendacje	21
	WSPARCIE W RAMACH POBYTU W MIESZKANIU CHRONIONYM	24
	Funkcja opiekuna mieszkania oraz wsparcie specjalistyczne – perspektywa kadry	24
	Wsparcie osób korzystających z mieszkań chronionych – perspektywa mieszkańców	32
	Poziom wybranych umiejętności wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych	33
	Wsparcie oczekiwane przez wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych	36
	Wnioski i rekomendacje	38
	ROLA POBYTU W MIESZKANIU CHRONIONYM W PROCESIE USAMODZIELNIANIA	42
	Perspektywa osób korzystających z mieszkań chronionych	43
	Perspektywa opiekunów mieszkań chronionych	44
	Wnioski i rekomendacje	46

ZAPOTRZEBOWANIE NA MIESZKANIA CHRONIONE DLA OSÓB OPUSZCZAJĄCYCH PIECZĘ ZASTĘPCZĄ W MAŁOPOLSCE	47
Poziom wiedzy oraz poglądy wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych na temat mieszkań chronionych	47
Poziom zainteresowania mieszkaniami chronionymi – perspektywa wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych	51
Zapotrzebowanie na mieszkania chronione – perspektywa kadry	56
Wnioski i rekomendacje	60
IV. Podsumowanie	63

I. Wprowadzenie

Mieszkanie chronione w polskim systemie pomocy społecznej

Mieszkanie chronione w polskim systemie pomocy społecznej jest jedną z form świadczeń niepieniężnych przewidzianych w Ustawie o pomocy społecznej.¹ Na mocy ustawy do prowadzenia mieszkań chronionych zobowiązane są zarówno gminy jak i powiaty, przy czym te drugie organizują tę formę wsparcia dla osób z terenu więcej niż jednej gminy.²

Pełnoletnia młodzież opuszczająca pieczę zastępczą jest jedną z grup, która potencjalnie ma prawo skorzystać ze wsparcia w postaci tymczasowego pobytu w mieszkaniu chronionym. Według ustawy pobyt w mieszkaniu chronionym może być przyznany *osobie, która ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebuje wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymaga usług w zakresie świadczonym przez jednostkę całodobowej opieki, w szczególności osobie z zaburzeniami psychicznymi, **osobie opuszczającej pieczę zastępczą w rozumieniu przepisów o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej** [podkreślenie autora], młodzieżowy ośrodek wychowawczy, zakład dla nieletnich, a także cudzoziemcowi, który uzyskał w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą (...).*³

Pomimo iż ustawa o pomocy społecznej wymienia osoby opuszczające pieczę zastępczą jako jedną z ważniejszych grup użytkowników mieszkań chronionych, o tej formie wsparcia niepieniężnego nie ma wzmianki w Ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Brak spójności prawa powoduje czasami błędną interpretację przepisów – jako zniesienie owego rodzaju wsparcia w stosunku do młodzieży opuszczającej różne formy pieczy zastępczej. Zapisy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej zawierają jedynie informację, że osobom usamodzielnianym *udziela się pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych*, i że wnioski o przyznanie tego typu pomocy składa się w powiecie właściwym ze względu na miejsce osiedlenia się osoby usamodzielnianej.⁴ Brak wzmianki o mieszkaniu chronionym w ustawie dotyczącej systemu pieczy zastępczej oraz wycofanie grupy osób opuszczających pieczę zastępczą z definicji osób usamodzielnianych (którym przysługuje m.in. wsparcie w postaci mieszkania chronionego) z ustawy o pomocy społecznej przy jednoczesnym wskazaniu tej grupy jako szczególnie istotnej w aspekcie udzielania pobytu w mieszkaniach chronionych rodzi wątpliwości wśród realizatorów zadań zapisanych w obu ustawach.

Ze względu na fakt, iż wedle powyżej przytoczonego zapisu miejsca w mieszkaniach chronionych mogą być przyznawane osobom z różnych grup, ustawodawca doprecyzował, iż w jednym takim mieszkaniu powinna być świadczona pomoc dla osób o zbliżonych potrzebach, co implikuje również zapewnienie adekwatnego (do podstawowych potrzeb i możliwości mieszkańca) wyposażenia danego mieszkania.⁵ W praktyce oznacza to, że większość funkcjonujących mieszkań chronionych ma z góry określoną grupę docelową - np. osoby niepełnosprawne, osoby bezdomne, osoby opuszczające

¹ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, art. 36 ust. 2 pkt n (Dz.U. 2013 nr 0 poz. 182)

² Ibidem, art. 17 ust. 12 i art. 19 ust. 11

³ Ibidem, art. 53 ust. 1

⁴ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887) art. 140 i art. 143

⁵ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 14 marca 2012 r. w sprawie mieszkań chronionych (Dz.U. 2012 poz. 305), par. 6

pieczę zastępczą. Niezmienny jednak pozostaje cel funkcjonowania wszystkich mieszkań: *Mieszkanie chronione jest formą pomocy społecznej przygotowującą osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępującą pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Mieszkanie chronione zapewnia warunki samodzielnego funkcjonowania w środowisku, w integracji ze społecznością lokalną.*⁶

Wsparcie, które stanowi nieodzowny element idei mieszkań chronionych, powinno być dostosowane do indywidualnych potrzeb i możliwości psychofizycznych mieszkańców. Zakres pomocy warunkowany jest również jej typem:

- wsparcie wymienione poniżej powinno być świadczone *w wymiarze umożliwiającym osiągnięcie celów, o których mowa w art. 53 ust. 2 ustawy [o pomocy społecznej]*. Innymi słowy, ustawodawca w tym przypadku nie sprecyzował wymiaru godzinowego owego wsparcia. Wskazał natomiast, że powinno ono być realizowane w sposób efektywny, czyli taki, który przygotowuje osobę tymczasowo przebywającą w mieszkaniu chronionym do samodzielnego życia lub w taki sposób, aby stanowić alternatywę dla placówki świadczącej opiekę całodobową (np. domu pomocy społecznej). W takim zakresie świadczone powinny być:
  - praca socjalna w rozumieniu ustawy o pomocy społecznej,
  - poradnictwo specjalistyczne (czyli w szczególności poradnictwo prawne, psychologiczne i rodzinne),
  - nauka lub utrzymywanie posiadanego poziomu w zakresie samoobsługi, samodzielności życiowej, rozwijania i realizacji kontaktów społecznych, pełnienia ról społecznych, zagospodarowania czasu wolnego, ubiegania się o uzyskanie mieszkania.
- pomoc przy przemieszczaniu się oraz wykonywaniu czynności niezbędnych w życiu codziennym powinna być świadczona siedem dni w tygodniu, przez co najmniej trzy godziny dziennie.⁷

Łącząc powyższe zapisy otrzymujemy informację, że charakter i wymiar wsparcia mogą być znacznie zróżnicowane w różnych mieszkaniach, a zależność powinny od potrzeb osób z nich korzystających. Dodatkowo, co trzy miesiące powinna być dokonywana ocena sytuacji osoby korzystającej z mieszkania chronionego, tak aby w miarę potrzeb odpowiednio modyfikować zakres i rodzaj wsparcia towarzyszącego pobytowi w mieszkaniu chronionym.

Normy prawne nie precyzują okresu, na jaki może zostać przyznane miejsce w mieszkaniu chronionym. Wskazują natomiast, że poza określonymi przypadkami, kiedy to decyzja o udzieleniu świadczenia w postaci mieszkania chronionego może zostać wydana na czas nieokreślony (dotyczy to przede wszystkim osób niezdolnych do pracy ze względu na wiek, osób z zaburzeniami psychicznymi, osób niepełnosprawnych), wsparcie to przyznawane jest na czas określony.⁸

---

⁶ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, art. 53 ust. 2

⁷ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 14 marca 2012 r. w sprawie mieszkań chronionych (Dz.U. 2012 poz. 305), par. 2

⁸ Ibidem, par. 3

Dodatkowo, osoba korzystająca z mieszkania chronionego jest zobowiązana do częściowego partycypowania w kosztach jego utrzymania, o ile jej dochód jako osoby samotnie gospodarującej przekracza kwotę kryterium dochodowego wskazanego w ustawie o pomocy społecznej. Zasady odpłatności są ustalane przez radę powiatu lub radę gminy na drodze uchwały; odpłatność powinna być wnoszona proporcjonalnie do wysokości dochodów beneficjenta, przy czym w uzasadnionych przypadkach istnieje możliwość całkowitego zwolnienia mieszkańca z opłat.⁹

Od 1 stycznia 2015 r. mieszkania chronione powinny dodatkowo spełniać następujące wymogi:

- jedno mieszkanie powinno być przeznaczone dla nie mniej niż 3 osób,
- powierzchnia użytkowa dla jednej osoby powinna wynosić co najmniej 12 m²,
- pomieszczenia i pokoje powinny być wyposażone z uwzględnieniem podstawowych potrzeb i możliwości osób skierowanych,
- wielkość pomieszczeń powinna umożliwiać poruszanie się w nich osobom korzystającym z wózków inwalidzkich.¹⁰

Mieszkanie chronione może być prowadzone przez jednostkę organizacyjną pomocy społecznej (każdą) lub organizację pożytku publicznego¹¹, natomiast *korzystanie ze wsparcia w mieszkaniu chronionym, prowadzonym przez niepubliczne jednostki organizacyjne pomocy społecznej nie działające na zlecenie i organizacje pożytku publicznego nie działające na zlecenie*, musi znajdować potwierdzenie w umowie cywilnoprawnej.¹²

Kontekst i cele badania

Badanie zostało zaplanowane jako jeden z elementów wspierających realizację polityki społecznej Województwa Małopolskiego, zdefiniowanej m.in. w projekcie Programu Strategicznego Włączenie Społeczne. Pogłębiona diagnoza zagadnienia pozwoliła wypracować rekomendacje dla jednego z kierunków rozwoju usług społecznych wskazanych w wymienionym dokumencie jakim jest *Wsparcie funkcjonowania mieszkań chronionych dla usamodzielnianej młodzieży*.

Jako główne cele badania zdefiniowano:

- analizę dostępności mieszkań chronionych w Małopolsce;
- analizę procesu usamodzielniania zachodzącego w mieszkaniach chronionych w perspektywie istniejących szans i zagrożeń;
- rozpoznanie potrzeb w zakresie dodatkowych usług świadczonych w ramach pobytu w mieszkaniu chronionym;
- analizę zapotrzebowania na mieszkania chronione wśród wychowanków opuszczających instytucjonalną pieczę zastępczą wraz z analizą poziomu wiedzy tej grupy na temat mieszkań chronionych.

---

⁹ Ustawa o pomocy społecznej, op. cit., art. 90 ust. 3 i art. 97

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej, op. cit., par. 6

¹¹ Ustawa o pomocy społecznej, op. cit., art. 53 ust. 3

¹² Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej, op. cit., par. 5

II. Metodologia badania

Podmioty badania

Badanie prowadzone było na kilku etapach. Na pierwszym etapie podmiotami badawczymi były zarówno mieszkania chronione wraz z towarzyszącymi im usługami oferowanymi mieszkańcom, jak i poszczególne grupy osób związane z procesem usamodzielniania przebiegającym w mieszkaniach chronionych, czyli:

- osoby korzystające z mieszkań chronionych,
- opiekunowie mieszkań chronionych,
- koordynatorzy mieszkań chronionych lub pracownicy odpowiedzialni za osoby usamodzielniane z ramienia powiatowych centrów pomocy rodzinie (PCPR) lub miejskich ośrodków pomocy społecznej powiatów grodzkich (MOPS).

Jako drugi etap zaplanowano rozpoznanie poziomu wiedzy o mieszkaniach chronionych oraz zbadanie zapotrzebowania na tę formę wsparcia wśród wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych (POW). Na tym etapie podmiotem badania były więc zarówno osoby w wieku 16 lat i więcej przebywające aktualnie w małopolskich placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego oraz rodzinnego¹³, a także dyrektorzy tych placówek oraz wychowawcy w nich zatrudnieni.

Na obu etapach, w przypadku kadry PCPR i POW jednostki dobrano w taki sposób, aby część z nich reprezentowała powiaty, w których funkcjonują mieszkania chronione, a część – powiaty, w których ta forma wsparcia młodzieży opuszczającej pieczę zastępczą nie jest dostępna.

Pytania badawcze

W celu realizacji sformułowanych celów badawczych postawiono następujące główne pytania badawcze:

1. Jak wygląda dostępność mieszkań chronionych dla osób opuszczających pieczę zastępczą w poszczególnych powiatach Małopolski? Jakie warunki bytowe oferują funkcjonujące mieszkania chronione?
2. Jakie wsparcie specjalistów jest faktycznie dostępne w mieszkaniach chronionych? Jak osoby korzystające z mieszkań chronionych postrzegają oferowane im wsparcie? Jaka jest opinia opiekunów mieszkań chronionych o procesie usamodzielniania osób korzystających z mieszkań chronionych? Czy występują słabe strony i ograniczenia w realizacji tej formy wsparcia dla usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej i z czego one wynikają?
3. Jakie potrzeby w zakresie wsparcia zgłaszają osoby korzystające z mieszkań chronionych oraz osoby zaangażowane w realizację tej formy wsparcia?
4. Jaki poziom wiedzy na temat mieszkań chronionych posiadają wychowankowie małopolskich placówek opiekuńczo-wychowawczych – potencjalni beneficjenci mieszkań chronionych? Czy pobyt w mieszkaniu chronionym, po opuszczeniu placówki, jest atrakcyjną formą wsparcia w opinii wychowanków? Ilu wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej rozważa pobyt w mieszkaniu chronionym po opuszczeniu placówki?

---

¹³ Ze względu na przesłanki merytoryczne zakres badania na tym etapie ograniczono do osób przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Zastosowane metody i techniki

Osiągnięcie odpowiedzi na postawione pytania badawcze wymagały zastosowania różnorodnych metod i technik badawczych. Ich triangulacja pozwoliła spojrzeć na poszczególne aspekty problemu badawczego z kilku perspektyw. W badaniu wykorzystano zarówno metody ilościowe jak i jakościowe. W ramach badania:

- odwiedziono 10 małopolskich mieszkań chronionych¹⁴,
- przeprowadzono 37 pogłębionych wywiadów indywidualnych, w tym:
  - 11 z osobami korzystającymi z mieszkań chronionych,
  - 10 z opiekunami mieszkań chronionych,
  - 8 z kadrami PCPR/MOPS (osobami niebędącymi opiekunami mieszkań),
  - 8 z kadrami placówek opiekuńczo-wychowawczych,
- zebrano 222 ankiety od wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych.

W mieszkaniach chronionych, o ile z mieszkań korzystało w tym samym czasie więcej osób, wywiad przeprowadzany był z jednym reprezentantem-ochotnikiem. W dwóch przypadkach mieszkańcy odmówili zgody na rozmowę. Część wywiadów odbyła się w innych miejscach niż mieszkania chronione, jedno mieszkanie natomiast zostało udostępnione badaczowi do oglądnięcia, mimo iż osoba aktualnie z niego korzystająca nie zgodziła się na przeprowadzenie wywiadu.

Powiązanie zastosowanych technik z celami badania i jednostkami badawczymi przedstawia następująca tabela:

Tabela 1. Powiązanie celów badawczych z technikami badawczymi oraz jednostkami badania

Cele	Jednostki badania	Techniki badawcze
1. Analiza dostępności mieszkań chronionych w Małopolsce	<ul style="list-style-type: none"> • PCPR, OPS	<ul style="list-style-type: none"> • desk research • ankieta elektroniczna + kontakt telefoniczny
2. Analiza procesu usamodzielniania zachodzącego w mieszkaniach chronionych w perspektywie istniejących szans i zagrożeń	<ul style="list-style-type: none"> • osoby korzystające z mieszkań chronionych • opiekunowie mieszkań chronionych • kadra PCPR/MOPS • kadra POW • mieszkania chronione	<ul style="list-style-type: none"> • pogłębione wywiady indywidualne • obserwacja
3. Rozpoznanie potrzeb w zakresie dodatkowych usług świadczonych w ramach pobytu w mieszkaniu chronionym	<ul style="list-style-type: none"> • osoby korzystające z mieszkań chronionych • opiekunowie mieszkań • kadra PCPR/MOPS • wychowankowie instytucjonalnej pieczy zastępczej	<ul style="list-style-type: none"> • pogłębione wywiady indywidualne • ankieta papierowa
4. Analiza zapotrzebowania na mieszkania chronione wśród wychowanków opuszczających instytucjonalną pieczę zastępczą wraz z analizą poziomu wiedzy tej grupy na temat mieszkań chronionych	<ul style="list-style-type: none"> • wychowankowie instytucjonalnej pieczy zastępczej • kadra POW • kadra PCPR/MOPS	<ul style="list-style-type: none"> • ankieta papierowa • pogłębione wywiady indywidualne

Źródło: opracowanie własne

¹⁴ Na 15 mieszkań chronionych zweryfikowanych w trakcie realizacji badania jako zamieszkałe.

Desk research

Na wstępie badania konieczne było sprawdzenie, jak przedstawia się sytuacja dostępności mieszkań chronionych pod względem ilościowym. Wstępne dane pozyskano ze sprawozdania MPiPS-03 oraz z raportu *Ocena zasobów pomocy społecznej dla województwa małopolskiego*. Jednakże ze względu na to, że w żadnym dostępnym źródle nie jest wskazane, ile na obecny moment jest takich mieszkań przeznaczonych (w tym: aktualnie zamieszkiwanych) przez osoby opuszczające pieczę zastępczą, analizę danych zastanych trzeba było uzupełnić. W tym celu telefonicznie skontaktowano się ze wszystkimi małopolskimi powiatowymi centrami pomocy rodzinie, natomiast do ośrodków pomocy społecznej zapytanie wysłano drogą elektroniczną. Na krótką ankietę elektroniczną odpowiedziało ponad połowa gmin¹⁵. Tym sposobem uzyskano lepszy obraz dostępności mieszkań chronionych dla usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej w Małopolsce.

Obserwacja

Obserwacja miała miejsce podczas wizyt w mieszkaniach chronionych, w trakcie których przeprowadzano wywiady z osobami korzystającymi z tej formy wsparcia. Obserwacja posłużyła zapoznaniu się z faktycznymi warunkami mieszkaniowymi oferowanymi w ramach tej formy wsparcia.

Pogłębione wywiady indywidualne

Pogłębione wywiady indywidualne były prowadzone zarówno z osobami korzystającymi z mieszkań chronionych, opiekunami tychże mieszkań jak i kadrą jednostek pomocy społecznej oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych. W przypadku PCPR/MOPS oraz POW kilkakrotnie wywiady przyjęły formę diad lub nawet triad, czyli wywiadów przeprowadzanych jednocześnie z dwoma lub trzema osobami.

Ankieta papierowa

Ankieta papierowa została rozdystrybuowana w małopolskich placówkach opiekuńczo-wychowawczych w celu zbadania zapotrzebowania na mieszkania chronione w Małopolsce wśród tej grupy docelowej. W badaniu uwzględniono jedynie placówki typu socjalizacyjnego oraz rodzinnego; ze względu na charakter placówek typu interwencyjnego (pobyt tymczasowy, nieznana przyszłość, niestabilność sytuacji młodej osoby) nie skierowano ankiety do osób przebywających w tego typu placówkach. Z powodu braku możliwości zapewnienia respondentom anonimowości na etapie prezentowania wyników, nie zdecydowano się także na skierowanie ankiety do wychowanków przebywających w jedynej w województwie placówce typu specjalistyczno-terapeutycznej.

Ze względu na tematykę badania ankieta została skierowana do wybranej grupy wychowanków – do wypełnienia ankiety zaproszono osoby w wieku 16-25 lat, które, po wyrażeniu takiej chęci, mają lub będą miały możliwość starania się o miejsce w mieszkaniu chronionym – czy to w powiecie, z którego pochodzą, czy to w powiecie, na terenie którego przebywają podczas pobytu w placówce. Na brak osób spełniających powyższe kryteria wskazało 11 małopolskich placówek, kolejne 11 placówek w ogóle nie odpowiedziało na prośbę o udział w badaniu. Łącznie odpowiedzi uzyskano zatem z 44 placówek, z czego 33 placówki dostarczyły wypełnione ankiety. Placówki, które wzięły udział

---

¹⁵ W trakcie badania nie udało się zweryfikować informacji wśród wszystkich ośrodków pomocy społecznej; spośród 100 ośrodków, które dostarczyły informacji, tylko kilkanaście zadeklarowało, że posiada mieszkanie i jest ono również dostępne dla byłych wychowanków pieczy zastępczej.

w badaniu stanowią ok. 80% wszystkich małopolskich placówek, dzięki czemu można wyniki interpretować w odniesieniu do pełnej populacji wychowanków w wieku 16-25 lat.

W rezultacie otrzymano ankiety od 225 wychowanków z całej Małopolski. Spośród nich do analizy nie zakwalifikowano trzech, ponieważ wskazany w metryczce wiek respondenta okazał się niższy niż określony kryteriami badania (respondenci wskazali, że mają mniej niż 16 lat). W analizie uwzględniono zatem odpowiedzi 222 osób. W placówkach, które wzięły udział w badaniu, wychowankowie ci stanowią 81% wszystkich wychowanków w wieku 16-25 lat, co sprawia, że próba ta jest reprezentatywna dla tak wskazanej populacji podlegającej badaniu. Powody, dla których pozostałe osoby nie wypełniły ankiet dotyczyły niespełnienia określonych dla respondentów kryteriów (brak możliwości starania się o miejsce w mieszkaniu chronionym ze względu na jego brak w powiecie zamieszkania/pobytu w placówce) oraz utrudnionego kontaktu z wychowankami ze względu na przebywanie w innym ośrodku lub internacie, lub też ucieczkę wychowanka z placówki. W kilku przypadkach wychowawcy przekazali informację, iż nie rozdali wychowankom ankiety, ponieważ nie są oni w stanie jej wypełnić ze względu na posiadany stopień niepełnosprawności intelektualnej.

Tabela 2. Ogólna charakterystyka respondentów - wychowanków POW

		Liczebność	%
Płeć	kobieta	113	52%
	mężczyzna	105	48%
	<i>brak danych</i>	4	
Wiek	16	83	38%
	17	70	32%
	18	40	18%
	19	18	8%
	20	6	3%
	21	2	1%
	<i>brak danych</i>	3	
Typ placówki	Placówka typu socjalizacyjnego	185	83%
	Placówka typu rodzinnego	37	17%
Czas spędzony w pieczy zastępczej	Mniej niż rok	23	11%
	1-3 lata	73	33%
	4-6 lat	52	24%
	7-10 lat	44	20%
	Powyżej 10 lat	27	12%
	<i>brak danych</i>	3	
Obecnie realizowany poziom edukacji	Szkoła podstawowa	1	0,5%
	Gimnazjum	69	31%
	Zasadnicza szkoła zawodowa	99	45%
	Szkoła średnia	44	20%
	Uczelnia wyższa	8	4%
	<i>brak danych</i>	1	

Źródło: opracowanie własne

Organizacja badania

Całość badania została zrealizowana siłami własnymi zespołu projektu Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej funkcjonującego w ramach Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Krakowie. Badanie było realizowane od lipca do grudnia 2014 r., przy czym jego część terenowa była prowadzona od sierpnia do października 2014 r. Badania terenowe objęły wszystkie subregiony Małopolski.

III. Wyniki badania

ORGANIZACJA I DOSTĘPNOŚĆ MIESZKAŃ CHRONIONYCH DLA OSÓB OPUSZCZAJĄCYCH PIECZĘ ZASTĘPCZĄ W MAŁOPOLSCE – STAN ZASTANY

Liczba i zasięg funkcjonowania mieszkań chronionych

W wyniku przeprowadzonego rozpoznania w Małopolsce **stwierdzono funkcjonowanie co najmniej¹⁶ 29 mieszkań chronionych dla osób opuszczających pieczę zastępczą¹⁷**. Wśród zweryfikowanych mieszkań chronionych jest 14 mieszkań o charakterze ponadgminnym oraz 15 o charakterze lokalnym. Dodatkowo jedno z miast posiada mieszkanie chronione, którego funkcjonowanie zostało tymczasowo wstrzymane m.in. ze względu na planowany remont lokalu. **Zidentyfikowane i dostępne w momencie badania mieszkania znajdują się na terenie 16 powiatów**. Spośród 29 zidentyfikowanych mieszkań w okresie realizacji badania zamieszkanymi było 15 (na terenie 11 powiatów).

Powiatami, w których w trakcie realizacji badania nie było dostępnych mieszkań chronionych dla byłych wychowanków pieczy zastępczej są: krakowski, miechowski, Nowy Sącz (działalność wstrzymana), nowotarski, tarnowski, wielicki.

11 z mieszkań gminnych (zlokalizowanych w mniejszych miastach i gminach wiejskich) nie było zamieszkanymi, a w części z nich nigdy nie było usamodzielnianego wychowanka pieczy zastępczej. 3 zamieszkałe mieszkania o charakterze lokalnym znajdowały się w powiatach grodzkich (Kraków i Tarnów).

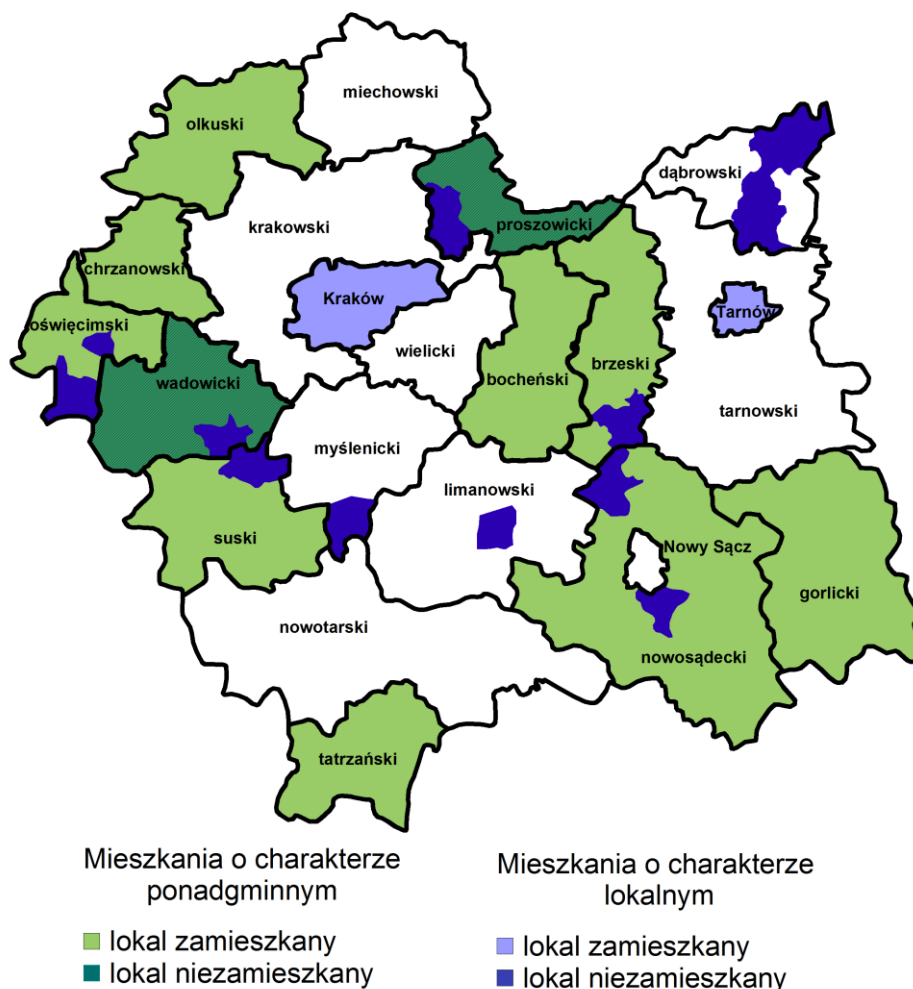
Informacje o zasięgu poszczególnych mieszkań chronionych przedstawia poniższa mapa. Należy mieć na uwadze, że mieszkania o zasięgu ponadgminnym przeważnie zlokalizowane są w miastach powiatowych.

---

¹⁶ Możliwe jest, że w gminach, od których nie uzyskano informacji również funkcjonuje jeszcze kilka-kilkanaście mieszkań chronionych, w których mogliby zamieszkać byli wychowankowie pieczy zastępczej.

¹⁷ Część mieszkań gminnych nie jest dedykowana tylko tej grupie, mogą w nich zamieszkać osoby znajdujące się w różnych sytuacjach życiowych.

Mapa 1. Zasięg funkcjonowania zidentyfikowanych w badaniu mieszkań chronionych dla usamodzielnianej młodzieży opuszczającej pieczę zastępczą

Źródło: opracowanie własne

* Mieszkanie chronione ponadgminne prowadzone przez PCPR w Nowym Sączu zlokalizowane jest w Nowym Sączu

Lokalizacja mieszkań chronionych w ocenie badanych

Wyniki badania wykazały, iż kwestia lokalizacji mieszkania chronionego jest zagadnieniem wieloaspektowym, co zostanie przedstawione w poniższym opisie.

Wpływ na decyzję o pobycie w danym mieszkaniu chronionym mają następujące kwestie:

1. Potencjał miejscowości, w której zlokalizowane jest mieszkanie chronione
2. Odległość od miasta powiatowego
3. Położenie mieszkania chronionego w danej miejscowości
4. Lokalizacja mieszkania chronionego względem rodzimej/zamieszkiwanej miejscowości
5. Lokalizacja mieszkania chronionego przy instytucji

Ad 1.

Pod hasłem *potencjał miejscowości* należy rozumieć przede wszystkim możliwości, jakie dana miejscowość oferuje w zakresie kontynuowania nauki, podjęcia pracy (zarówno dorywczej, jak i stałej) oraz dostępu do różnych instytucji.

Jeden z mieszkańców opowiedział, że wręcz nie wyobraża sobie mieszkania w małej miejscowości, co argumentował w następujący sposób:

Ja na przykład nie jestem za tym, żeby one [mieszkania] powstawały w jakimś takim miasteczku, na wsi. Bo ono nie spełni takich warunków jak to. Bo tutaj jest możliwość: jest się tutaj na mieście, tutaj życie tętni; jedni mogą mówić, że nie, ale mimo wszystko... Tutaj są urzędy: urząd skarbowy czy ZUS czy poczta, urząd miasta, urząd pracy, który się odwiedza często. Tu jest lepiej o pracę, nawet i tę dorywczą, może i taką na czarno. Ale nie trzeba dojeżdżać, nie trzeba tracić pieniędzy na dojazdy (...). Ja uważam, że takie mieszkanie powinno funkcjonować w mieście, gdzie jest PCPR. To jest podstawa. Bo kontakt siłą rzeczy jest potrzebny, łatwiej jest być na miejscu.

(Mieszkaniec_1)

Ad 2.

W trakcie badania zidentyfikowano jeden przypadek zlokalizowania mieszkania chronionego poza miastem powiatowym, w którym siedzibę ma instytucja je prowadząca. Osoba korzystająca z tego mieszkania wskazała, że fakt pobytu w mieszkaniu w miejscowości X w świetle uczęszczania do szkoły w innej miejscowości przestaje być atrakcyjny, nawet jeśli fizyczna odległość między obiema miejscowościami nie jest duża. De facto mieszkaniec przebywał w internacie przy szkole, do której uczęszczał (gdzie również miał przyznane miejsce). Mieszkanie chronione służyło zatem raczej jako miejsce, do którego można wrócić na weekend, jeśli ma się ochotę odpocząć od internatu.

(...) A czasem właśnie na weekendy wracam tak posiedzieć, odpocząć, można powiedzieć złapać energię na następny tydzień, do tego mieszkania chronionego.

(Mieszkaniec_2)

W innym przypadku również opiekun mieszkania zauważył, że prowadzenie mieszkania chronionego w innej miejscowości od tej, w której znajduje się siedziba instytucji prowadzącej mieszkanie, nie przynosi pozytywnych rezultatów. W omawianym przypadku pojawiły się inne argumenty, a mieszkanie chronione, o którym mowa, zostało ostatecznie zlikwidowane.

I tych mieszkań... mieszkania były na początku trzy. Ale ze względu na to, że jedno z mieszkań było w miejscowości obok, w Y, nie mieliśmy nad nim kontroli, działy się tam różne... Wiadomo, jak to wychowankowie z domów dziecka, czasem są bardzo porywcy. A to było mieszkanie dla chłopaków. Więc musieliśmy z niego zrezygnować i w tej chwili mamy dwa mieszkania tutaj w X.

(Opiekun_8)

Ad 3.

Lokalizacja mieszkań chronionych w małopolskich miejscowościach jest zróżnicowana i taka też jest jej ocena w oczach mieszkańców. Niektóre mieszkania położone są w centrum danej miejscowości, inne - w większej odległości od niego. Mieszkańcy lokali usytuowanych w centrum są ogólnie rzecz biorąc zadowoleni z lokalizacji. Z drugiej strony, niektóre osoby korzystające z mieszkań oddalonych od centrum danej miejscowości wskazują na pewne utrudnienia, a inne chwalą sobie takie

rozwiązanie. Jedna z osób mieszkających z dala od centrum natomiast wspomniała, że jeśli miałaby wybór, to chętnie wybrałaby lokalizację bliżej centrum, chociaż na dany moment przyzwyczała się już do mieszkania w dalszej części miasta.

[Lokalizacja mi] odpowiada.(...) Ze względu na bliskość do środków transportu. Sklep tutaj jest blisko, więc można wejść na zakupy. Park jest. Można uprawiać sport. Blisko do centrum, co jest dużym udogodnieniem. Ale mam też troszkę dalej do rodziców, którzy po prostu mieszkają w [X].

(Mieszkaniec_4)

W ogóle byłam w szoku [gdy pierwszy raz tu przyszedłam], bo panie mówiły, że to będzie w jakimś takim bloku, a pani tutaj prowadzi mnie w las. Ja mówię: Boże, gdzie pani mnie prowadzi? Nie? Po prostu same domki jednorodzinne. A ona mówi: zobaczysz, zobaczysz. Idę, patrzę się, a tu faktycznie ten... I tak w ogóle się ucieszyłam, bo tu jest normalnie... Ja zawsze chciałam mieszkać na wsi. [śmiech] A tu jest tak troszkę, taka wiocha. [śmiech]. Okolica jest super.

(Mieszkaniec_5)

No daleko jest od centrum X, na pewno, jeśli chodzi o ośrodek, prawda? Natomiast no o mieszkaniach też często słyszę, że... od nich, prawda, że mają wszędzie daleko. Że no wiadomo, gdzie chodzą do szkoły, tam mają też tych kolegów, prawda? No więc... Dla mnie to nie jest daleko. Dla nich, którzy mieli, prawda, placówkę w centrum, bo dom dziecka jest praktycznie w centrum, to jest to troszeczkę uciążliwe. Aczkolwiek już chyba mniej narzekają, bo przyzwyczajają się. (...) No, więc jest dojazd. Tak, że można tutaj spokojnie dojechać autobusem.

(Opiekun_4)

Badanie natomiast ukazało, że lokalizacja mieszkania na obrzeżach miejscowości de facto może stanowić pewien problem również dla opiekuna mieszkania.

Jak ja mam iść do autobusu, to przyznam szczerze jestem przerażona, bo tu jest tak czarno Tam są drzewa, las, park i nie ma nic dookoła. Tak że tu jest bardzo niebezpiecznie. Nigdy nic się nie wydarzyło, ale ja przyznam szczerze, wracając tędy wieczorem, zdarzało mi się o 9-tej i później i w nocy, więc....interweniowałam do elektrowni, ponieważ na przykład słupy elektryczne się nie świeciły, żadne światło. Było tak ciemno, że musiałam iść z latarką. To jest duże utrudnienie. Zdarzyło mi się, że przyjechałam na mieszkanie po 22, po to, żeby skontrolować sytuację - dotarcie o tak późnej porze, kiedy coś się dzieje, jest bardzo trudne.

(Opiekun_1)

Ad 4.

Usytuowanie mieszkania chronionego w miejscowości, z której potencjalny mieszkaniec pochodzi, może dwojako wpływać na decyzje wychowanków. Jedni bowiem bardzo chętnie pozostają (lub wracają) w strony rodzinne i dla tych osób pobyt w mieszkaniu chronionym w tej samej miejscowości lub nieopodal domu rodzinnego jest wielką zaletą. Część osób korzystających z mieszkań pozostaje w regularnych relacjach z bliskimi i pomimo braku możliwości zamieszkania z rodziną, nie wyobrażają sobie (na tym etapie życia) wyjazdu z danego miasta. Pobyt w mieszkaniu chronionym w innej miejscowości, nawet nie bardzo odległej od tej, w której młody człowiek dorastał, nie budzi wielkiej satysfakcji również z powodu posiadania różnego rodzaju więzi z danym miejscem – np. ze względu na uczęszczanie tam do szkoły czy utrzymywane znajomości.

Tylko akurat no w moim przypadku ta lokalizacja jest zbyt daleko. Ja liczyłem, że to mieszkanie będzie tutaj w [miejscowości X], gdzieś w okolicach. Dla mnie to jest kawatek. (...) chodzi o to, że to nie jest moje miejsce takie. Nie moje korzenie. Nie mam znajomych w ogóle.

(Mieszkaniec_2)

Na początku było kiepsko, bo przyzwyczaiałam się przez rok, że mieszkałam w [miejscowości X]. No i tam tak naprawdę, jak tam byłam, to kończyłam jeszcze szkołę. No i przenosząc mnie do tego domu, wiedziałam, że muszę albo zapisać się do szkoły, albo znaleźć pracę, bo inaczej sobie no nie poradzę. W X miałam znajomych, przyjaciół, wszystkich. Więc tak mnie przenieśli z dnia na dzień tak naprawdę, dla mnie to i tak było szokiem, na pewno szokiem. W ogóle nie wiedziałam, gdzie jestem, gdzie mam iść, gdzie mam jechać (...)

(Mieszkaniec_3)

Sytuacja innych osób może być z kolei wręcz odwrotna – z powodu swoich losów życiowych, nie wyobrażają sobie one powrotu w strony rodzinne. W jednym przypadku ten motyw właśnie stał się przyczyną odmowy zaproponowanego miejsca w mieszkaniu chronionym.

Mamy jedną wychowankę w placówce opiekuńczo-wychowawczej (...) właśnie z [gminy X], która ze względu na to, że nie ma gdzie się usamodzielnąć, jest sierotą, no to oczekuje takiego, takiej formy wsparcia. Gmina X zaproponowała jej takie mieszkanie, aczkolwiek tam ze względów takich no życiowych, ona nie chce iść w tamten rejon.

(PCPR/MOPS_2)

Wśród części byłych wychowanków pieczy zastępczej można zaobserwować również chęć opuszczenia miejscowości, w której się wychowali, a przede wszystkim, w której przebywali w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Ta chęć przejawia się u osób, które mają świadomość istnienia stereotypów i są przeświadczone, że jedyną możliwością odcięcia się od swojej przeszłości i rozpoczęcia nowego etapu życia w sposób anonimowy jest zmiana otoczenia.

Ad 5.

Kilka odwiedzonych w ramach badania mieszkań chronionych jest zlokalizowanych w siedzibach instytucji, które je prowadzą – np. w powiatowym centrum pomocy rodzinie lub ośrodku interwencji kryzysowej – lub przy szkołach czy internatach. W jednym przypadku mieszkanie (obecnie niezasiedlone) znajduje się przy domu pomocy społecznej. Lokalizacja w siedzibie instytucji była kłopotliwa zarówno dla pracowników, jak i mieszkańców:

Tak mi się wydaje, że oni [mieszkańcy] akurat mieli problem w takim kontakcie też z drugim człowiekiem. [Mieszkanka], która jest na mieszkaniu, ona na przykład miała, pamiętam, taki problem, jak byliśmy tam... Żeby przyjść do mnie, ona musiała przejść jakby przez poczekalnię [instytucji]. I pamiętam jedną sytuację, że przyszła do mnie, a już wychodząc, jak chciała wrócić na mieszkanie, już na poczekalni czekały jakieś osoby, no klienci [instytucji]. I ona miała problem, żeby wrócić do siebie.

(Opiekun_4)

Formy organizacji mieszkań chronionych

Funkcjonowanie większości zweryfikowanych w trakcie badania mieszkań chronionych było koordynowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie lub miejskie ośrodki pomocy społecznej. Spośród tych instytucji tylko dwie zlecają prowadzenie mieszkań chronionych w ramach konkursów ofert. W jednym przypadku mieszkanie zostało ufundowane przez firmę i przekazane fundacji, która

prowadzi je przy ścisłej współpracy z kadrą placówki opiekuńczo-wychowawczej. W jeszcze innym przypadku funkcjonowanie mieszkania jest nadzorowane de facto tylko przez kadrę placówki.

Warunki bytowe w funkcjonujących mieszkaniach chronionych

Warunki w mieszkaniach chronionych, które zostały udostępnione badaczom do oglądnięcia są zróżnicowane. Odwiedzono zarówno lokal świeżo wyremontowany i wyposażony w nowe sprzęty, lokal (zamieszkały) będący w trakcie remontu, jak i lokale wymagające pewnych napraw lub remontów. Większość mieszkań to lokale zlokalizowane w blokach lub kamienicach.

Bo tak, meble - jest, wszystko jest i kuchnia i łazienka wyposażone, telewizor jest, dostęp do internetu jest. No to czego jeszcze można chcieć więcej?

(Mieszkaniec_6)

Tutaj były tylko łóżka i te szafki. A te wszystkie, na przykład stół, telewizor, laptop, właśnie ta kapa, poduszki, wszystko to jest moje. Tak, że tylko były te szafki puste i łóżko. A tak to wszystko ja już kupowałam. Jeszcze ja mam zamiar coś na ścianach zrobić (...)Bardzo jestem zadowolona [z warunków]. Ja jak bym mogła, to bym chciała całe życie tu mieszkać.(...)

(Mieszkaniec_5)

Mieszkanie było po jakimś wcześniej człowieku, który w ogóle nie dbał. Więc ono było całe wyremontowane przed naszym przyjściem. (...)To mieszkanie jest dwupokojowe. Jeden pokój jest większy, duży, piękny w kolorystyce zielonej.(...) Przyjemne bardzo. Tam jest telewizor w tym pokoju. Najmniejszą mamy łazienkę. Łazienka jest mała, jest tam prysznic, jasno urządzona, fajnie, z pomysłem. Szafeczka się tam mieści na kosmetyki, na ręczniki. Kuchnię mamy na lewo, jak wchodzimy. Jest wąska i długa. Ale zrobione mamy tak, że wzdłuż całych szafek mamy, który wychodzi pod kątem 90-u stopni, wychodzi i robi nam za stolicek i tam mamy ułożone też takie krzesła barowe. Więc to fajnie też to wygląda.(...) Naprawdę mieszkanie jest bardzo ładne.

(Mieszkaniec_3)

To mieszkanie jest mniejsze niż tamto poprzednie, w którym mieszkaliśmy. Ale ma też swoje plusy, bo tutaj są trzy pokoje, nie mamy miejsca wspólnego, który podlegał też sprzątnięciu, z czym my mamy problem. Więc tutaj teraz każdy dba o swój pokój i o dyżury, których jest zdecydowanie mniej niż w tamtym mieszkaniu. (...) Stan techniczny jest dużo lepszy. Ponieważ w tamtym mieszkaniu, jak ja się tam wprowadziłam, to już zamieszkiwało kilka osób i było ono dość zniszczone. A jak się wprowadziliśmy tutaj, to sami musieliśmy to odmalować. Więc to jest świeżo co po malowaniu, więc zdecydowanie lepiej.

(Mieszkaniec_4)

Myślę, że na jedną osobę warunki dość fajne, chociaż spotkało mnie niemiłe zaskoczenie w pierwszy dzień, jak się tam wprowadziłem. Po prostu były pory deszczowe i w łazience na dzień dobry miałem cały sufit zalany. Farba odpadała razem z tynkiem.(...) Co mam [na wyposażeniu]? Mikrofalę. Lodówkę mam sprawną. Pralkę niesprawną.(...) No na początku brakowało łóżka. Po prostu nie było łóżka. Dostałem, pani pedagog załatwiła tam jakąś wersalkę.

(Mieszkaniec_2)

Bo może nie jakieś zachwycające warunki, czy coś, ale jeśli chodzi o opłaty, to tu jest najlepiej. Bo takie mieszkania, no to są drogie i sama bym się nie utrzymała tak naprawdę.

(Mieszkaniec_9)

Mieszkania chronione różnią się między sobą również wielkością. Najmniejsze mieszkania były kawalerkami, największe były przeznaczone dla 6 osób (w lokalach znajdowały się 3 dwuosobowe pokoje). W niektórych mieszkaniach osoby korzystające z nich mają do dyspozycji samodzielne pokoje, a innych muszą być gotowi na dzielenie pokoju z drugą osobą. Na jedno z mieszkań funkcjonujących w budynku instytucji składają się osobne, jednoosobowe pokoje, a ich mieszkańcy mogą korzystać ze wspólnej kuchni i łazienek, mając do nich dostęp z korytarza.

Mieszkańcy przeważnie są zadowoleni z wielkości i typu mieszkania, w jakim mieszkają. Z jednej strony nie zgłaszano zastrzeżeń do faktu współdzielenia mieszkania czy pokoju, z drugiej natomiast, osoby, które mieszkały w kawalerkach, raczej nie chciałyby zmienić tego stanu rzeczy.

Może gdybyśmy się nie znali, to byłby jakiś dyskomfort. Ale my się znamy. Nie jest dla nas nowością, że ktoś chrapie... To jest takie zwykłe, koleżeńskie mieszkanie. My się też przenosiliśmy czasem z pokoju do pokoju, dla odmiany.

(Mieszkaniec_1)

Warunki przyznania miejsca w mieszkaniu chronionym

Praktycznie większość jednostek prowadzących mieszkanie chronione, warunkuje możliwość pobytu w nich podobnymi wymogami. Potencjalni mieszkańcy – dotychczas wychowujący się zarówno w pieczy instytucjonalnej jak i rodzinnej – przede wszystkim muszą wpisać pobyt w mieszkaniu chronionym w swoje indywidualne programy usamodzielnienia oraz złożyć odpowiedni wniosek o przyznanie miejsca w mieszkaniu chronionym. W większości przypadków wymogiem bezwzględny jest kontynuowanie nauki:

Podstawowym warunkiem jest kontynuowanie nauki. To bez tego, to w ogóle wiedzą dzieciaki, że jakby no, nie mogą liczyć na wsparcie w postaci mieszkania chronionego.

(PCPR/MOPS_1)

Bezwzględnie [muszą kontynuować naukę]. Bezwzględnie, bo choćby z tego względu, że... Bo tu mają pomoc, żeby się usamodzielniać. A przy okazji właśnie nauki, żeby oni nie musieli rezygnować z nauki, prawda? Żeby się jakoś utrzymać, żeby gdzieś mieszkać, żeby pracować.

(Opiekun_8)

Tylko w jednym mieście prowadzona jest polityka przyznawania miejsc w mieszkaniu chronionym również osobom pracującym, bez wymogu, chociaż z zachęceniem do kontynuowania nauki. Brak takiego rozwiązania w innym powiecie skomentował jeden z byłych wychowanków placówki opiekuńczo-wychowawczej:

[Gdybym się nie uczyła] to w ogóle by nie było możliwości [pobytu w mieszkaniu chronionym]. To jest poniekąd źle, bo na przykład ludzie w domu dziecka są naprawdę niektórzy fajnymi ludźmi i też nie mają gdzie iść i nagle ich wywalają, bo nie ma mieszkania chronionego dla nich. Bo co, bo się nie uczą? To jest taka trochę dyskryminacja.

(Mieszkaniec_7)

W innym przypadku wskazano natomiast, że osoba starająca się o pobyt w mieszkaniu chronionym, musi cieszyć się nieposzlakowanym zachowaniem (np. nie może mieć kuratora); jest to związane ze specyfiką lokalizacji mieszkania, które znajduje się w budynku powiatowego centrum pomocy rodzinie. Oczekiwania formułowane przez pracowników jednostki względem potencjalnych

mieszkańców mają na celu taki ich dobór, aby nie byli oni uciążliwi, w godzinach funkcjonowania urzędu, dla pracowników ani klientów centrum.

Są warunki [przyznanie miejsca w mieszkaniu]: w miarę dobre funkcjonowanie dziecka, bez tam jakichś wybryków, ekscesów, kuratorów, i tak dalej. (...) Miałymy tu sytuację, że dziewczynka zachowywała się skandalicznie po placówce, no i niestety no pożegnałyśmy ją. Po prostu takie libacje to... Nawet w ciągu dnia. Bo ja to jeszcze rozumiem, że wykorzystywała nieobecność naszą wieczorami, czy w weekendy. Ale to już po prostu bez obciachu. Ludzie wchodzi (do instytucji), a tu łup, łup... [respondentka naśladuje dźwięki głośnej muzyki].

(PCPR/MOPS_1)

W innej jednostce natomiast podczas procesu przyznawania miejsca w mieszkaniu chronionym, pod uwagę brane są również trudne warunki życiowe wychowanka, a z drugiej - chęć usamodzielnienia się.

No na pewno tak jak mówię, musi się usamodzielniać, musi być w procesie. Ważne, żeby kontynuowała naukę. No kolejno, że nie ma żywcem się gdzie podziać. Nie ma rodziny, nie ma żadnej jakiejś tam możliwości. Albo ma rodzinę, ale rodzina nie ma możliwości, żeby tą osobę przygarnąć, żeby się tą osobą zaopiekować, tak? Czyli głównymi kryteriami, że no dochód ma, jaki ma, albo nie ma, albo ma bardzo niski, usamodzielnia się i musi kontynuować naukę. Tak, że nie to jest siedzenie dla samego siedzenia i zapewnienie schronienia. No tylko, że coś musi również w tym kierunku robić, że chce dalej.

(Opiekun_6)

Strategie podejmowane przez powiaty, w których nie funkcjonują mieszkania chronione

Głównym powodem, o którym mówi kadra PCPR, i dla którego w powiatach nie są prowadzone mieszkania chronione to brak zasobów lokalowych lub ściśle z tym powiązana kwestia finansowa. W jednym z powiatów, gdzie dostrzegana jest potrzeba stworzenia takiego mieszkania, próbowano rozwiązać kwestię lokalową na drodze zlecenia zadania w konkursie ofert. Jednym z postawionych warunków, które musiał spełnić każdy podmiot przystępujący do oferty, było posiadanie odpowiedniego lokalu, co okazało się być zbyt trudnym kryterium.

Trudno nam jest mówić o jakimś tam podnajmowaniu, bo trudne są warunki w ogóle lokalowe. (...) Więc staraliśmy się tutaj tak to zadanie zrealizować: skoro nie posiadamy własnych zasobów będziemy szukać gdzieś dalej, prawda? (...) Więc w tym momencie ogłosiliśmy, w zeszłym miesiącu ogłosiliśmy konkurs na prowadzenie mieszkania chronionego i żadna z organizacji... W ogóle nikt nie przystąpił. Żadna oferta nie wpłynęła.

(PCPR/MOPS_6)

W innym przypadku¹⁸ w danym powiecie mieszkanie chronione nie jest prowadzone ze względu na dotychczasowe, niedobre doświadczenia w jego prowadzeniu. Pracownik powiatowego centrum pomocy rodzinie określił, że osoby korzystające z tego mieszkania nie utrzymywały go w odpowiednich warunkach. Z rozmowy wynikało również, że zachowanie mieszkańców było nieadekwatne do zakładanego. W trakcie badania uzyskano wiedzę o trzech mieszkaniach, które

---

¹⁸ W tym przypadku przeprowadzono tylko krótką rozmowę telefoniczną, nie udało się niestety pogłębić tematu w trakcie badania.

zostały zlikwidowane ze względu na podobną sytuację, czyli nieprzestrzeganie regulaminu mieszkania.

Strategie poszczególnych powiatów w zakresie zapewniania osobom opuszczającym pieczę zastępczą odpowiednich warunków mieszkaniowych – w tym pobytu w mieszkaniu chronionym – przybierają różne postaci. Aby je wskazać, należy najpierw znaleźć odpowiedzi na pytanie, jak definiowane jest zapotrzebowanie na mieszkania chronione w zbadanych powiatach.

W niektórych powiatowych centrach pomocy rodzinie wskazano, że w powiecie nie występują problemy z zapewnieniem warunków mieszkaniowych dla młodzieży opuszczającej pieczę zastępczą, ponieważ w większości osoby te wracają do domów rodzinnych. Stwierdzono, iż w przypadku tej grupy osób, pobyt w mieszkaniu chronionym nie stanowi tak dużej potrzeby. W innym przypadku wskazano, że problem mieszkaniowy nie dotyczy również młodzieży przebywającej w spokrewnionych rodzinach zastępczych, ponieważ jest to naturalne, że po osiągnięciu pełnoletniości młodzi ludzie nadal pozostają i mieszkają z krewnymi.

W tym samym przypadku zauważono również, że w sytuacji braku mieszkania chronionego w powiecie, próby zabezpieczenia warunków mieszkaniowych młodym ludziom muszą być podejmowane we współpracy z gminami:

Mając usamodzielniającego się wychowanka, który nie ma gdzie wrócić, podejmujemy różne starania i bardzo dobrze tutaj się dogadujemy z gminami. Gminy starają się nam tutaj pomagać. Więc w swoich zasobach jakiś takich socjalnych, prawda, gdzieś tam ci wychowankowie trafiają. Trafiają do swoich gmin.

(PCPR/MOPS_2)

Ten sam respondent zwrócił również uwagę na fakt, że niektóre powiaty, z obiektywnie gorszą sytuacją gospodarczą, mają zapewne mniej przypadków osób, które chcą się osiedlić w macierzystym rejonie – w poszukiwaniu lepszych perspektyw bowiem młodzi ludzie wyjeżdżają do większych ośrodków miejskich.

Wychowankowie (...) opuszczają w ogóle [nasz] powiat. Szukając na przykład pracy, przenoszą się na przykład do X prawda, bo mają lepsze perspektywy.

(PCPR/MOPS_2)

Wnioski i rekomendacje

W województwie jest sześć powiatów, w których nie funkcjonują mieszkania chronione dla usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej. Przyczyny ich braku są różne – od jasno artykułowanej niechęci prowadzenia mieszkania dla tej grupy, przez brak dostrzegania potrzeb i stwierdzenia, że obecne przepisy nie wymagają oferowania takiej formy wsparcia, po brak środków do jej zapewnienia. Z związku z tymi argumentami, zaleca się opracowanie informacji wyjaśniających możliwości tworzenia, prowadzenia i finansowania mieszkań chronionych. Ze względu na wskazywanie ograniczonych zasobów lokalowych jako powodu braku mieszkania chronionego w powiecie, w ramach promowania wiedzy warto informować o możliwości wynajmu lokalu w tym celu na wolnym rynku oraz o możliwości adaptacji pomieszczeń na uruchomienie mieszkania chronionego w oparciu o środki zewnętrzne (np. z Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020).

Mieszkania chronione różnią się między sobą pod wieloma względami, między innymi:

- lokalizacją,
- warunkami,
- wielkością,
- formą organizacji.

Z tymi też zagadnieniami wiążą się różnorakie ograniczenia w ofercie mieszkań chronionych.

Jak wykazało badanie, nie sprawdza się prowadzenie mieszkań chronionych dla osób opuszczających pieczę zastępczą w mniejszych miejscowościach, a zwłaszcza poza miejscowościami, w których siedzibę ma instytucja prowadząca mieszkanie. W trakcie badania żadne z mieszkań udostępnionych przez mniejsze gminy (głównie wiejskie), nie było wykorzystywane przez byłych wychowanków pieczy. Może się to wiązać z kilkoma przyczynami, na przykład brakiem zapotrzebowania – być może akurat w tym czasie żadna z osób opuszczających pieczę zastępczą (lub jeszcze w niej przebywających) nie pochodziła z gmin, które dysponują mieszkaniami chronionymi. Nie mniej z badania jasno można wysnuć również inne ważne przyczyny takiego stanu rzeczy. Należą do nich: ograniczona atrakcyjność małych miejscowości, niechęć części wychowanków do powrotu w rodzinne strony czy oddalenie od znanego środowiska (np. szkoły i znajomych). **Rekomenduje się zatem tworzenie mieszkań chronionych w miejscowościach z potencjałem: w miastach powiatowych, w miejscowościach dających szersze możliwości edukacji, zwiększających szanse na zatrudnienie, atrakcyjnych dla byłych wychowanków pieczy zastępczej pod innymi, życiowymi względami. Kluczowym założeniem jest zapewnienie dostępności miejsc w mieszkaniach chronionych wszystkim młodym ludziom opuszczającym pieczę zastępczą, którzy będą zainteresowani taką formą wsparcia.**

Warunki panujące w mieszkaniu chronionym raczej nie są znaczącym czynnikiem przy wyborze tej opcji zamieszkania. Podczas badania bowiem okazało się, że mieszkanie chronione o najwyższym standardzie nie posiadało kompletu mieszkańców, a w innych mieszkaniach, o gorszych warunkach, wszystkie miejsca były zajęte. Podkreśla to znaczenie innych kwestii, które mają wpływ na decyzje wychowanków o pobycie w mieszkaniu chronionym, o których będzie mowa w dalszej części raportu.

Nie mniej, wychowankowie raczej dobrze oceniają warunki, w których mieszkają. Czasami, w przypadku starszych mieszkań lub tych dawno nieremontowanych i zamieszkałych już przez kolejne osoby, zgłaszają uwagi i propozycje napraw. W jednym przypadku mieszkaniowiec zamieszkał w przyzwoitych warunkach dzięki własnemu zaangażowaniu w remont mieszkania oraz wsparciu placówki opiekuńczo-wychowawczej, w której dotychczas przebywał. Funkcjonowanie jednego z mieszkań chronionych w województwie zostało wstrzymane do czasu przeprowadzenia remontu w budynku, w którym ma się znajdować. Te dwa ostatnie przypadki pokazują istniejącą potrzebę wsparcia niektórych jednostek prowadzących mieszkania chronione w zakresie podnoszenia standardów lokali przeznaczanych na ten cel. **Stąd też rekomenduje się promowanie funkcjonujących zewnętrznych mechanizmów finansowych, które pozwalają tworzyć nowe mieszkania chronione (wynajem lub zakup lokalu) oraz remontować te już istniejące.**

W trakcie badania okazało się, że kilka mieszkań chronionych jest zlokalizowanych przy różnego rodzaju instytucjach. Jest to rozwiązanie, które w świetle celów procesu usamodzielnienia, nie powinno mieć miejsca. Umieszczenie mieszkania chronionego np. przy ośrodku interwencji kryzysowej lub domu pomocy społecznej nie tylko sytuuje młodego człowieka poza środowiskiem lokalnym, ale także pogłębia zagrożenie wykluczeniem społecznym i jest samo w sobie stygmatyzujące. Dodatkowo takie lokum może charakteryzować się (przynajmniej w części) instytucjonalnymi warunkami, co przeczy idei usamodzielnienia. Mieszkania chronione, zgodnie z zapisami Ustawy o pomocy społecznej, powinny dawać możliwość nauki samodzielnego funkcjonowania w środowisku i w integracji ze społecznością lokalną. Sytuowanie takich mieszkań np. przy instytucji je prowadzącej jest niezgodne również z tą idea. **Przy tworzeniu nowych mieszkań i zmiany warunków tych już funkcjonujących, rekomenduje się zatem przeprowadzenie analizy wybranej lokalizacji mieszkania i wybór takiego miejsca, które będzie sprzyjało normalnemu funkcjonowaniu osób usamodzielnianych.**

Swoistym blokowaniem dostępu do mieszkania okazuje się wprowadzone w większości przypadków uzależnienie przyznania miejsca w mieszkaniu chronionym od faktu kontynuowania nauki przez osobę korzystającą z tej formy wsparcia. Wymóg taki nie jest potwierdzony przepisami, a jest wprowadzany na szczeblu lokalnym. Oznacza to, że młode osoby, które po opuszczeniu pieczy zastępczej po prostu chcą pracować, nie mogą uzyskać wsparcia mieszkaniowego. Jest to o tyle niestuszne, że zdarzają się przypadki mieszkańców realizujących ów obowiązek nauki jedynie w celu uzyskania miejsca w mieszkaniu chronionym (lub uzyskania świadczenia na kontynuację nauki), co mija się z założonym celem edukacji. Jednocześnie należy sobie zdawać sprawę z tego, że sytuacja życiowa młodej osoby, która skupia się na edukacji (co de facto nie jest takie proste w świetle konieczności utrzymania się), po kilku latach pobytu w mieszkaniu chronionym nie ulega znaczącej zmianie; o ile takiej osobie nie zostanie przydzielony lokal socjalny, to jej sytuacja mieszkaniowa nie ulega poprawie. **Słuszną wydaje się być idea wsparcia pobytem w mieszkaniu chronionym osób aktywnych zawodowo – dzięki pracy i tymczasowemu wsparciu mieszkaniowemu, młodzi ludzie mają szansę przygotować się do pełnej samodzielności, czyli np. odłożyć środki finansowe potrzebne na wynajem pokoju/mieszkania w przyszłości.**

Obowiązujące od 1 stycznia 2015 r. wytyczne co do funkcjonowania mieszkań chronionych określają, między innymi, wielkość mieszkania, a dokładnie minimalną liczbę osób, które powinny w nim przebywać. W świetle nowych przepisów co najmniej kilka mieszkań z terenów Małopolski okazuje się być zbyt mała. Z drugiej strony, te osoby, które korzystają z małych, samodzielnych mieszkań

doceniają tę możliwość i niekoniecznie zdecydowałyby się na inne rozwiązanie. Przy tworzeniu nowych mieszkań chronionych warto zatem mieć na uwadze potrzebę prywatności młodych ludzi. W przypadku, gdy przepisy nie przewidują już funkcjonowania małych mieszkań (tzw. kawalerek czy nawet mieszkań dwuosobowych), rozwiązaniem może być tworzenie mieszkań w taki sposób, aby korzystający z nich mieli do dyspozycji osobne, jednoosobowe pokoje.

Najczęstszym rozwiązaniem wychowanków po opuszczeniu placówki opiekuńczo-wychowawczej jest powrót do domu rodzinnego. Z tego też względu, pomimo powszechnej wiedzy, że nie jest to dobry scenariusz, zdarza się, że jest on przyjmowany za normę. Przy równie powszechnej wiedzy o tym, na ile wymagające jest wsparcie osób usamodzielnianych, odnotować można co najmniej kilka powiatów, w których nie ma szczególnej woli prowadzenia mieszkań chronionych dla wychowanków opuszczających pieczę zastępczą. W takich sytuacjach wartościowym rozwiązaniem byłoby zlecenie prowadzenia lub promowanie tworzenia mieszkań chronionych wśród organizacji pozarządowych dostrzegających wagę problemu. Ponadto, w przypadku braku mieszkań chronionych na danym terenie, jednostki pomocy społecznej powinny zintensyfikować współpracę między sobą – zarówno na linii powiat-gmina jak i między sąsiadującymi gminami.

WSPARCIE W RAMACH POBYTU W MIESZKANIU CHRONIONYM

Funkcja opiekuna mieszkania oraz wsparcie specjalistyczne – perspektywa kadry

Opiekun mieszkania

Każde odwiedzone w ramach badania mieszkanie chronione posiada swojego koordynatora z ramienia powiatowego centrum pomocy rodzinie, miejskiego ośrodka pomocy rodzinie lub podmiotu, któremu prowadzenie mieszkania zostało zlecone. Organizacja spraw administracyjnych związanych z funkcjonowaniem mieszkania oraz organizacja pracy z jego mieszkańcami jest jednak inna niemalże w każdym przeanalizowanym przypadku. Taka sytuacja wynika z braku szczegółowych wytycznych w tej kwestii. W związku z tym faktem, PCPR-y i MOPS-y przyjmują różne rozwiązania.

Można wskazać trzy główne sposoby prowadzenia mieszkań chronionych w Małopolsce.

1. Łączenie stanowiska pracownika jednostki z funkcją opiekuna mieszkania to najczęściej spotykane rozwiązanie. Funkcjonowanie mieszkania jest koordynowane przez jedną lub kilka osób – pracowników jednostek, którym mieszkanie jest podległe. Koordynator jest w takiej sytuacji odpowiedzialny zarówno za sprawy administracyjne, jak i przebieg procesu usamodzielnienia mieszkańca. W praktyce realizacja tych zadań wygląda bardzo różnie i zależy zarówno od pracowników, jak i osób, którym wsparcie jest oferowane (m.in ich wieku, poziomu samodzielności). Bywa tak, że osoba pełniąca funkcję koordynatora mieszkania ma kontakt z jego mieszkańcami jedynie w trakcie godzin swojej pracy (w jednym przypadku jest to pół etatu), chociaż nawet przy tak ustalonych zasadach, mieszkańcy otrzymują prywatny numer telefonu pracownika, aby w razie konieczności mogli się z nim skontaktować. W innych przypadkach, pracownicy jednostek czasami również są w bezpośrednim kontakcie z mieszkańcami po godzinach pracy.

Na tym spotkaniu, o którym mówiliśmy, gdzie omawiany jest kontrakt, ja im też właśnie tak mówię, że jestem tu, że jestem do dyspozycji. One mają mój telefon. Więc nawet, jak się coś dzieje gdzieś tam popołudniami czy wieczorami, to wiedzą, że mogą do mnie zadzwonić.

(Opiekun_1)

Wiem, że wcześniej, kiedy opiekunem była osoba, no która miała może inne zasady, prawda, że miała umowę zlecenie i nie była jakby rozliczana, prawda, nie miała harmonogramu, prawda, tylko sobie kiedy chciała, mogła przyjechać. Wiem, że robione były takie naloty, że tak powiem, na przykład o 11-iej w nocy. Ja z racji, że mam harmonogram ośrodkowy i jestem albo rano, albo po południu do zamknięcia ośrodka, nie robię tego poza godzinami pracy.

(Opiekun_4)

Opiekunowie, którzy pracują na takich zasadach, są zobligowani do wykonywania swoich codziennych zawodowych obowiązków, a odpowiedzialność za osoby korzystające z mieszkania chronionego jest tylko jednym z nich. Osoby te dostrzegają, że nie jest to najbardziej optymalne rozwiązanie:

Znaczy to może być dobre [skupienie się na prowadzeniu mieszkania]. Bo mówię, ja jakoś nie twierdzą, że robię wszystko... No tutaj wyszło, można by robić dużo więcej. Robić pewnie od początku do końca idealnie i super, bo... Bo właśnie brak czasu też, nie? Żeby się gdzieś tam nad czymś pochylić. Więc myślę, że to jest dobre rozwiązanie. Znaczy ja lubię to, co robię i

mnie odpowiada jakby to, że tymi mieszkaniami, nadzoruję te mieszkania i te osoby. Natomiast no właśnie przy natłoku innych obowiązków, no tak sobie teraz krytycznie oceniając (...) to rzeczywiście można by było wiele robić lepiej.

(Opiekun_10)

Ja do niej przyszłam i ja powiedziałam, że gdyby potrzebowała jakiejś pomocy, to ja jestem, prawda? Natomiast też nie było tak, że ja byłam z nią i gotowałam z nią obiad. Jest to też tym spowodowane, że ja mam jakby te mieszkania w swoich obowiązkach. Natomiast jestem pedagogiem w [rodzaj instytucji]. I też moje obowiązki w ośrodku nie zawsze pozwalały mi na to, żeby sobie pozwolić na gotowanie obiadu... Bo gdyby było tak, że ja jestem tylko opiekunem mieszkań, skupiam się tylko na nich, przypuszczam, że wyglądałoby to zupełnie inaczej.

(Opiekun_4)

W jednym przypadku podkreślono, że zakres wsparcia mieszkańców, a tym samym wkład pracy opiekuna jest jednoznacznie uzależniony od poziomu samodzielności i zaradności osób korzystających z mieszkań. Tym samym organizacja pracy opiekuna może w tym przypadku ulegać zmianie.

I też [zależy od tego] ile będzie tych osób, bo jeśli będzie więcej tych osób i te osoby będą bardziej, że tak powiem potrzebujące, bardziej wymagające wsparcia, czy tam doradzenia, czy zajęcia się, no to będziemy myśleli, żeby coś tutaj nie wiem, żeby oddelegować jakiegoś pracownika na jakąś część etatu, czy jakoś do zakresu czynności... jakoś przeorganizować. Żeby te osoby, skoro, że tak powiem, im się to należy i wymagają tego, no to żeby to miały.

(Opiekun_6)

2. Całkiem odmiennie sytuacja wygląda, gdy opiekun mieszkania jest osobą, która sprawuje tę funkcję w ramach umowy cywilnoprawnej (nie jest pracownikiem jednostki zarządzającej mieszkaniem) lub gdy jest to zadanie pracownika podmiotu, któremu zostało zlecone prowadzenie mieszkania chronionego. Funkcja opiekuna jest w takim przypadku dużo bardziej związana z prowadzeniem procesu usamodzielnienia mieszkańców i ich funkcjonowaniem. Opiekunowie ci jednocześnie czuwają nad stanem mieszkania. Tak realizowana praca z młodzieżą często przyjmuje faktycznie bardziej opiekuńczą (choć i nadzorującą) funkcję, aniżeli tylko koordynującą. Znamienne w tym przypadku jest to, że kontakt z mieszkańcami odbywa się dużo częściej i w różnych porach dnia.

(...) trzeba z nią pójść pokazać i towarzyszyć, bo ona bardzo potrzebuje wsparcia emocjonalnego. Ona potrzebuje takiego wsparcia, bo w tym wieku ma się dużo emocji, dużo w szukaniu życia, nawiązywaniu relacji pozaszkolnych, w problemach prywatnych; z uporaniem się z tymi emocjami, z wyrzuceniem, z taką nawet codzienną rozmową, bardzo potrzebuje, więc z nią jest praca tego typu.

(Opiekun_1)

Przy tym rozwiązaniu opiekun mieszkania bywa wspierany przez koordynatora mieszkania sprawującego nad nim nadzór od strony administracyjnej.

3. W jednym tylko przypadku prowadzenie procesu usamodzielniania osób korzystających z mieszkania chronionego jest przypisane (nieformalnie) pracownikom placówki opiekuńczo-wychowawczej. W innym przypadku natomiast rolę wspierającą funkcjonowanie mieszkańców pełnili (do czasu zmiany uchwały miasta) wychowawcy z placówki.

Bo teraz to my prowadzimy mieszkanie, a wsparcie, tej opieki nad wychowankami to mamy od placówki.

(Opiekun_5)

Poza aspektami formalnymi, praca opiekunów mieszkań zróżnicowana jest pod względem ich zaangażowania. Widoczne jest, że opiekunowie mieszkań w różny sposób postrzegają swoje zadania i wykonują swoją funkcję. Pozostaje to również w zależności od osób, z którymi pracują. Jedni (również z wcześniej wspomnianych powodów organizacyjnych) sprawują tę rolę w sposób bardziej wzmacniający, a inni – w sposób, w którym dominuje kontrola, nadzór. Kontrola mieszkańców czasami obejmuje również niespodziewane wizyty wieczorne opiekunów w mieszkaniu.

Moim obowiązkiem jest w pewnym stopniu jakaś opieka nad nimi, prawda? Tutaj nie chodzi o taką opiekę, że mam ich prowadzić za rączkę. Tylko jakoś ich właśnie uczyć tego samodzielnego życia. Staram się to robić. I staram się ich też, że tak powiem, nie niańczyć. Bo wydaje mi się, że są już dość wyniańczeni przez wychowawców z domu dziecka. To niestety tak jest prawda, że oni tu przechodzą i oni nie potrafią najprostszej rzeczy sobie zrobić, załatwić.

(Opiekun_4)

To znaczy powiem tak, ja sprawdzam, kontroluję, potrafię przyjechać nawet o późnych godzinach, żeby sprawdzić, czy na przykład mieszkanki są na mieszkaniu. Więc, jeżeli ma ich nie być, to mają obowiązek do godziny dziewiętej wieczorem zgłosić się. I zgłaszają się. Nie zdarzyło mi się, że ja przyjeżdżam na mieszkanie, a jest nie zgłoszone i nie ma mieszkanki. Coś takiego się nie zdarzyło.

(Opiekun_10)

No właśnie ja bym bardziej chciała, żeby to było wsparcie. Ale jakby z racji tego, że jest to mi jako obowiązek przydzielone, więc trochę ta kontrola też. Mówię, ja bym wolała się ograniczyć do wsparcia, ale myślę, że mam takie poczucie.

(Opiekun_7)

Ogromne różnice w pojmowaniu roli opiekuna czy koordynatora mieszkania uwidaczniają również dwa poniższe cytaty:

[Gdyby mieszkaniec nie umiał gotować], no to nie wiem... Wydaje mi się, że podczas takiej rozmowy czy to ze mną czy z pracownikiem socjalnym, byśmy się musieli zastanawiać, czy korzystać by mógł ze stołówki (...). Czy przede wszystkim, na co by pozwalały finanse tej osoby, tego wychowanka, tak? No bo tak teraz próbuję sobie wyobrazić taką sytuację, jak byśmy do tego podeszli. (...) Bo nie wyobrażam sobie, żeby fizycznie był i uczył gotować, nie? Takiej opcji raczej nie ma. Więc na pewno taka osoba by nie została bez wsparcia z naszej

strony. Natomiast byśmy bardzo intensywnie myśleli, co z taką osobą począć, żeby go przyuczyć, przysposobić, nie?

(Opiekun_6)

[Wspólnie rozwiązujemy sprawy] urzędowe, emocjonalne, odnalezienie się w tym wszystkim. (...) Plus jeszcze jakaś wspólna praca, wspólne gotowanie, wspólne rozwijanie jej pasji. Tak że to jest fajne, pod tym kątem, że my się przy niej też czegoś uczymy.

(Opiekun_1)

Niektórzy opiekunowie z osobami usamodzielnianymi spędzają relatywnie dużo czasu, oglądając wspólnie filmy, gotując, pomagając w większych zakupach czy spożywając wspólnie posiłki. Inni natomiast zachowują dużo większy dystans i nie angażują się we wspólne spędzanie czasu czy wykonywanie wyżej wymienionych czynności. Większość wychowanków, zwłaszcza ci, którzy w procesie usamodzielniania znajdują się już dłuższy okres, nie widzą też takiej potrzeby.

Różnie wygląda też wymiar poświęcanego tej funkcji czasu. Niektórzy opiekunowie mają sporadyczny kontakt z osobami korzystającymi mieszkań, inni natomiast odwiedzają je codziennie.

Ja ją praktycznie bardzo rzadko tam odwiedzałam. Bo ona albo bywała, albo nie bywała, albo sobie jeździła do szkoły, tak no to też siłą rzeczy nie widywałyśmy się. Zawsze wiedziała, że do 15:00 do 15:30 jestem, zawsze może zadzwonić, zapytać.

(Opiekun_6)

3-4 godziny [dziennie poświęcamy mieszkańcom], zależy od tego ile dni ma miesiąc. To jest minimum, tak nakazuje rozporządzenie.(...) Natomiast zdarza się, że to są 4 godziny. W rzeczywistości wygląda to tak, że w niedzielę cały dzień załatwiałam sprawy z paniami różnymi, z mieszkanką. Są po prostu takie dni, gdzie cały dzień ta praca jest. (...) Życie jest dynamiczne, a ich problemy występują z zaskoczenia cały czas, na non-stopie. Każdy dzień jest inny.

(Opiekun_1)

Teoretycznie wsparcie osobom posiadającym indywidualny program usamodzielnienia powinien okazywać również opiekun usamodzielnienia; tę funkcję w poznanych przypadkach pełnią najczęściej byli wychowawcy z placówek, członkowie rodzin biologicznych lub zastępczych. Zdarza się również, że opiekun mieszkania pełni rolę opiekuna usamodzielnienia osoby korzystającej z mieszkania. Z związku z tym, różnie wygląda też kontakt opiekunów mieszkań z opiekunami usamodzielnienia.

Natomiast [współpracuję] z domem dziecka też, z wychowawcami, bo każdy z nich, który się usamodzielnia, ma też opiekuna usamodzielnienia, który w dalszym ciągu jakby ma z nim kontakt. No i często właśnie współpracujemy.(...) Też jest może tym to ułatwione, bo znam tych wszystkich wychowawców. I to jest takie, no na pewno jest to pomocne, prawda? Bo nie ma jakiejś tam blokady, żeby kogoś o coś poprosić, o coś zapytać i tak dalej. Tylko są to osoby znajome, więc na pewno jest to w pewien sposób ułatwione.

(Opiekun_4)

W jednym przypadku opiekun mieszkania wprost wskazał, że rola opiekuna usamodzielnienia jest de facto ważniejsza w procesie usamodzielniania niż rola osoby nadzorującej mieszkanie. W świetle wsparcia osób korzystających z mieszkania chronionego to właśnie opiekun usamodzielnienia według tego rozmówcy powinien być osobą pierwszego kontaktu:

Zawsze może przyjść [do mnie], zawsze ma też w pierwszej linii tego opiekuna usamodzielnienia, tak? (...) No i ja jestem, że tak powiem w drugiej linii.

(Opiekun_6)

To znaczy powiem tak, ja sprawdzam, kontroluję, potrafię przyjechać nawet o późnych godzinach, żeby sprawdzić, czy na przykład mieszkanki są na mieszkaniu. Więc, jeżeli ma ich nie być, to mają obowiązek do godziny dziewiętej wieczorem zgłosić się. I zgłaszają się. Nie zdarzyło mi się, że ja przyjeżdżam na mieszkanie, a jest nie zgłoszone i nie ma mieszkanki. Coś takiego się nie zdarzyło.

(Opiekun_1)

Wsparcie specjalistów

Zgodnie z zapisami rozporządzenia o mieszkaniach chronionych, osobom z nich korzystającym powinno być zapewnione określone wsparcie pozwalające na niezależne funkcjonowanie w życiu. Poza kontaktem z opiekunem (koordynatorem) mieszkania czy inną osobą, której zostało takie wsparcie przypisane, osoby korzystające z mieszkań chronionych najczęściej mają też dostęp do specjalistów pracujących w jednostce, która prowadzi mieszkanie chronione.

No to mogą skorzystać i mają do tego pełne prawo i są w pierwszej kolejności, jeśli by potrzebowali wsparcia ze strony pracownika socjalnego, czy psychologa, czy to jakiejś porady prawnej. No to są, że tak powiem, w pierwszej kolejności, przed naszymi klientami z zewnątrz. Jest prawnik na etacie, jest psycholog na etacie, jest pracownik socjalny. No ja myślę, że gdyby taka osoba potrzebowała jakiejś porady w dysponowaniu swoimi, nie wiem środkami, czy jakoś w planowaniu, to również takowe rzeczy by jak najbardziej tutaj... Czy to przeze mnie jako opiekuna, czy to przez pracownika socjalnego, myślę, że ten kawałek też byśmy byli w stanie doradzić, czy tam pomóc.

(Opiekun_6)

Mają panią psycholog, która z nimi tutaj przebywa, robi z nimi różne ćwiczenia, rozmawia, różne formy pomocy, jakie tylko.. zależnie od sytuacji realizuje. Mają też możliwość korzystania z psychologa, z porad w ogóle i współpracy z miejskim ośrodkiem. W Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej jest doradca zawodowy, psycholog, jest możliwość uczestniczenia w różnych kursach zawodowych, szkoleniach. Tak że tutaj pod tym kątem mają możliwość korzystania. Jeżeli by trzeba było, to w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej jest też prawnik, więc zawsze też z pomocy tam mogą skorzystać. Tak było ostatnio w przypadku X, ostatnio pisała pozew do sądu i prawnik nadzorował, sprawdzał to, co ona pisała, więc tutaj no, pełną pulę fachowców.

(Opiekun_1)

(...) Wsparcie jest im oferowane cały czas. W związku z tym, czy oni później mają jeszcze jakieś problemy, czy nie, to im i tak to wsparcie cały czas jest oferowane. Po pierwsze praca socjalna w ramach tutaj naszej pieczy zastępczej. Tak, jak mówiłem wcześniej, pomagają opiekunowie usamodzielnienia. Plus np. mają możliwość zapisania się u nas do projektu

unijnego, gdzie mają możliwość właśnie kursy, kursy takie, które mogłyby im pomóc, znaczy zbudować te umiejętności miękkie, takie umiejętności takiej asertywności, bo to też jest dość rzadkie. Asertywności, umiejętności właśnie takiego, takiej jakiejś pracy z ludźmi, umiejętności radzenia sobie ze stresem. Plus kursy np. na prawo jazdy, na koparko-ładowarkę, kursy językowe. Czy np. poradnictwo doradcy zawodowego. Tutaj to też bardzo dużo daje.(...) Korzystają. Przy czym bym nie powiedział, że większość. Raczej mniejszość.. Nie wiem, czym to jest spowodowane, ale raczej mniejszość z tego korzysta. Co więcej, nawet jak się zapisują, to często nie kończą.

(Opiekun_8)

W jednym przypadku, gdy mieszkanie funkcjonowało w ramach projektu realizowanego przez powiatowe centrum pomocy rodzinie i współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej, mieszkańcom zapewniono kilka treningów poświęconych umiejętnościom miękkim oraz określony kurs (głównie – prawo jazdy).

To po prostu jakby z tego, z czego mogą w ramach projektu, to korzystają. (...) Ale to są prawa jazdy, to są treningi umiejętności, kompetencji społecznych.

(Opiekun_3)

Bywa jednak, że pomoc oferowana jest na zasadach grzecznościowych, a nie jest konkretnie uregulowana. Jeden z opiekunów - pracowników PCPR tak się wypowiada o możliwości pomocy prawnej:

Prawnik jest na potrzeby zespołu ds. pieczy (...) Ale gdyby trzeba było, jak najbardziej. Jest bardzo taki otwarty i życzliwy człowiek, więc myślę, że nie byłoby problemu żadnego.

(PCPR/MOPS_3)

Opiekunowie mieszkań dość zgodnie jednak podkreślali, że z pewnych form wsparcia (psycholog, terapeuta), młodzi ludzie rzadko korzystają, nawet jeśli opiekunowie widzą taką potrzebę i mówią o niej. Okazuje się, że czynnikiem, który również może zniechęcać do korzystania z tego typu wsparcia, jest znajomość pracowników jednostek pomocy społecznej, które z jednej strony prowadzą te mieszkania, a z drugiej – oferują ewentualne wsparcie. Brak anonimowości, przy ogólnym zaprzeczaniu przez młodych ludzi potrzeby takiego wsparcia, powodują, iż młodzież się o nią nie zwraca.

Tak, tak. Znacząco jest to na tyle korzystna sytuacja, że w ośrodku mamy psychologów, mamy prawników. Więc no... Mamy terapeutę uzależnień. Więc, kiedy jest potrzeba, jest jakby możliwość pomocy, prawda, psychologicznej, pedagogicznej, bądź innej, prawnej. Natomiast nie wszyscy oni chcą. No opór jest na pewno. I z tym nie wygramy, bo no nic na siłę, prawda? (...) Była jedna wychowanka, która no notorycznie przychodziła do nas. I to nie było tak, że nie wiem, tak przychodziła, tylko faktycznie... Kiedy miała jakiś problem, staraliśmy się jako zespół jej pomóc. Tam miała takie różne sytuacje życiowe. ... O, dla nich [obecnych mieszkańców] może jest tak, że oni nie wiem, może dlatego, że oni tu są [mieszkają w siedzibie instytucji], znają wszystkich psychologów i dla niektórych z nich jest to krępujące. Tak mi się wydaje, że oni tak do tego podchodzą.

(Opiekun_4)

Inne formy wsparcia

Wsparcie specjalistyczne nie jest jedynym rodzajem pomocy, jakie według opiekunów powinno być realizowane. Wskazywane przez opiekunów trudności dotyczą bardzo różnych kwestii: od kwestii

utrzymania porządku w mieszkaniu, przez trudności z przygotowaniem posiłków po problemy emocjonalne.

Ogromnym na pewno problemem tutaj jest problem sprzątnia, który... Ja ich ścigam i już się śmieję czasami z tego. Ale no też wydaje mi się, że to im wyjdzie, prawda, na dobre kiedyś w życiu, jeśli trochę chociaż tego porządku nauczą. Bo był z tym ogromny problem i jest z tym problem do tej pory. Nie wiem, może to jest spowodowane tym, że mają tą jedną kuchnię i sobie na złość robią, więc nie wiem.

(Opiekun_4)

No oni w domu dziecka mieli kucharkę. Mieli... Rano śniadanie robił wychowawca. Oni sobie spali dopóki tam się nie wyspali, albo dopóki nie musieli po prostu wstać. A śniadanie robił wychowawca. No i dostawali śniadanie. Dostawali śniadanie do szkoły. Wszystko było przygotowane i tak dalej. I wracali ze szkoły, obiad był ugotowany. Potem była kolacja, którą już tak, ja przynajmniej starałam się, żeby ich jakoś zaangażować w robienie kolacji. Ale to też nie każdy, wymigiwali się robieniem lekcji i tak dalej. No i tak to, tak naprali takiego nawyku, prawda? I wiem, że był właśnie z tym problem, kiedy przyszła X. Pamiętam, że jej wychowawca z domu dziecka... Dzwoniła do mnie, żeby po prostu podejść do niej i pokazać jej, jak się gotuje zupę, jak coś ugotować w ogóle.

(Opiekun_4)

Myślę, że tak [że potrzebuje wsparcia psychologa]. No myślę, że tak. Tym bardziej z takimi jakimiś... X, zwłaszcza z tym jej lękiem przed ludźmi. No i też inne rzeczy. Nawet dużo rzeczy w nich drzemie gdzieś tam głęboko, które kiedyś w przyszłości mogą powychodzić. Niedawno stracili ojca. Jak, prawda, to tam sobie poukładali w sobie, no to nikt z nas, prawda, nie wie. Natomiast na pewno tą żałobę mają w pewien sposób nieprzepracowaną, bo... Nie wiem, nie wiem. Nie chcieli rozmawiać. (...) Y nie chciał w ogóle o tym rozmawiać. Więc ja też nie chcę ich, prawda, jakoś tam naciskać, czy atakować, czy zmuszać do czegokolwiek (...)

(Opiekun_4)

Opiekunowie dostrzegają również wartość dodatkowych kursów i szkoleń, które wspierałyby proces usamodzielnienia. W rozmowach pojawiły się wątki konkretnych treningów np. z opłacania rachunków (przeważnie mieszkańcy nie mają takiej możliwości, ze względu na fakt, że opłaty są regulowane przez jednostkę prowadzącą mieszkanie). W innym przypadku pojawiła się potrzeba wsparcia w kontekście przygotowywania sobie posiłków, co również pokazuje, że w pierwszej fazie korzystania z mieszkania chronionego warto byłoby kompleksowo podejść do rozwijania umiejętności radzenia sobie w samodzielnym życiu. Jeszcze inny opiekun zauważył, że duży pożytek może przynieść również integracja mieszkańców, w związku z czym w planach miał organizację wspólnych wyjść np. do kina.

Ale nawet tak sobie teraz myślę, że może jednak byłby sens, jeżeli na przykład zamiast fundacja dostaje pieniądze za rachunki, to każdy z nich dostaje ileś tam jakichś tam środków. I oni teraz mają jakby z tego opłacić rachunki. I co zostanie im, no to fajnie, a co nie zostanie, no to nie. Więc to myślę, że mogłoby być nawet, myślę, że to by im trochę pokazało, no jak wygląda życie tak naprawdę, że są rachunki, że trzeba zapłacić, że trzeba tyle, ile zużyjesz wody, tyle trzeba zapłacić, prawda? A nie, że ktoś to za ciebie robi. Oni cały czas coś takiego mają, że nawet w rozmowach z nimi, to oni cały czas sami to podkreślają, a bo oni są nauczeni, że rzeczywiście cały czas ktoś to za nich robi. I to jest prawda.

(Opiekun_12)

Jednocześnie wśród opiekunów mieszkań i kadry instytucji prowadzących mieszkania pojawiły się również głosy świadczące o tym, że wsparcie mieszkańców czasami nie wymaga dużego zaangażowania. Wynika to z faktu postrzegania osób korzystających z mieszkań jako dorosłych, dobrze radzących sobie w życiu osoby. Argumentowano to między innymi tym, że pobyt w placówce oraz brak wsparcia ze strony rodziców (rodziny) powoduje u osób przebywających w pieczy zastępczej wytworzenie instynktu przetrwania.

Nie no, to są głównie dzieci z placówek, one sobie radzą dosyć dobrze. Wie pani, oni mają pieniądze z racji tego, że oni kontynuują naukę. No i uczą się, starają się, idą, studiują. Ja powiem, że te dzieci są dosyć zaradne. Bo one nie mają na kogo liczyć tak naprawdę. I one wiedzą, że muszą sobie same poradzić. Tak że mi się wydaje nawet, że czasami dziecko, które normalnie wychodzi z... albo nawet mieszka u rodziców i tak dalej, co cały czas jest tam gdzieś na garnuszku, bo tata z mamą dają pieniądze, tak. A oni naprawdę nie mają na kogo liczyć, więc liczą sami na siebie. (...) Myślę, że placówka nad tym pracowała, żeby oni byli samodzielni. Oni się tam uczą takiego funkcjonowania samodzielnie. Czyli gotowania, jakiś takich rzeczy, no to są do tego przygotowani.

(Opiekun_5)

To znaczy, to jest właściwie młodzież, która nie wymaga jakiejś specjalnej opieki specjalistów, więc... Oni się uczą, gdzieś tam pracują sobie albo... No teraz w sumie mamy dwójkę dzieci, teraz będzie chłopak, od pierwszego września, który w sumie też tylko się uczy, nie pracuje, ale oni nie wymagają jakiejś specjalnej opieki. Jak mają jakiś problem, to oni.. dla nich te osoby z placówki, wychowawca, opiekun prawny to są jakby rodzice (...)

(Opiekun_4)

Zazwyczaj są to osoby na tyle rozgarnięte, ogarnięte, że zarówno jak i egzystencjalnie, i tutaj i edukacyjnie, i ogólnie życiowo są na tyle zaradne, że jakiegoś wielkiego wsparcia i to merytorycznego, ani specjalistycznego, nie potrzebują. Tak, zawsze mają powiedziane, że jeśli coś będą coś potrzebować, to wiedzą gdzie nas szukać, że mogą przyjść albo do mnie, albo do pracownika socjalnego, zawsze mogą pogadać. I jak jest temat, to korzystają. No a jeśli nie ma potrzeby, to widzimy się tyle co raz na jakiś czas.

(Opiekun_5)

Jedno jednak pozostaje znamienne – nawet jeśli osoby korzystające z mieszkania są zaradne, samodzielne w codziennych obowiązkach, najczęściej pojawiającymi problemami są te na tle emocjonalnym, komunikacyjnym czy dotyczące relacji z innymi osobami, również z rówieśnikami (brak relacji). Stąd też opiekunowie podnoszą kwestie potrzeby pracy w tym zakresie.

Ja ich bardziej widzę właśnie na jakichś takich zajęciach nie wiem (...) jakiegoś pokonywania lęku.

(Opiekun_4)

Bo jednak w placówce oni spędzają kilka dobrych lat i znają swoich opiekunów, znają swoich współmieszkańców, kolegów, koleżanki, niejednokrotnie pewnie jakieś większe przyjaźnie się tam zawiązują, a tutaj nagle zostają....Mmm, to też było dużym problemem dla X - że została sama. Tam był gwar, tam był huk, a tutaj nagle była sama....

(Opiekun_1)

Oni w ogóle raczej nie mają kolegów. Raczej gdzieś tak sami tutaj funkcjonują.

(Opiekun_4)

Z kolei niektórzy mieszkańcy również traktują opiekunów jako swoistych psychologów, jako osoby, z którymi mogą porozmawiać o wszelkich trapiących ich tematach:

[Opiekun mieszkania] jest trochę jak psycholog. Mogę z nią porozmawiać o wszystkim. Przychodzi i... zwykle z mieszkaniem, jeśli chodzi o to, to raczej jest wszystko w porządku. Więc pyta się, co u mnie i co się działo i opowiadam jej. Ona też coś tam mówi, albo doradza. No to tak trochę... I to jest bardzo fajne, taka jakby opieka psychologa. Czy tam doradzi, czy rozmawiamy tam właśnie o [współlokatorce], ostatnio często roztrząsamy temat... No bardzo dobrze mi się z nią rozmawia i fajnie, jak przychodzi tutaj. Też sprawdza, czy jest wszystko w porządku.

(Mieszkaniec_9)

Z kwestią pracy z młodymi osobami i jej skutkami bezpośrednio łączy się jeszcze jeden wątek, który został podjęty przez opiekunów mieszkań. Wskazali oni mianowicie, że na efektywność wsparcia (poprzez prawidłową budowę relacji z podopiecznym) wpływ może mieć płęć opiekuna. Dziewczęta, na tym etapie życia, mogą nawiązywać lepszy kontakt z opiekunami-kobietami i odwrotnie – chłopcy mogą znajdować lepszą nić porozumienia z opiekunami-mężczyznami. Oczywiście nie musi być to regułą.

No właśnie, teraz jest tak, że mamy takich wychowanków, którzy mają z tym [z komunikacją] problem. X [dziewczyna] najszybciej przyjdzie coś tam... Może ja bardziej tak ją... O, powiem tak: chłopcy mają problem z tym [żeby szczerze porozmawiać o wszystkim z opiekunem]. Nie wiem, może dlatego, że jestem kobietą. Może dlatego, że nie chcą. Może nie do końca im odpowiadam. Przyczyn może być wiele.

(Opiekun_4)

Oddzielnie męski i oddzielnie żeńskie. Ja wiem, to trochę by wychodziło wojskowo, natomiast myślę, że by się bardziej sprawdziło z mojego punktu widzenia.(...) To jest mieszkanie koedukacyjne (...) a ja nie zawsze ogarniam pewne sprawy... nie zawsze jestem w stanie zrozumieć dziewczyny; ja się z nimi, owszem, dogaduję, ale jak dla mnie, gdyby stworzyć grupę męską i damską to by było fajnie. (...) Gdyby [mieszkanki] miały jakąś dziewczyn, to by mogły porozmawiać o takich innych sprawach, o których ze mną na przykład nie są w stanie porozmawiać.

(Opiekun_11)

Wsparcie osób korzystających z mieszkań chronionych – perspektywa mieszkańców

Osoby korzystające z mieszkań chronionych najbardziej są zainteresowane większym wsparciem finansowym. Trudności, o którym opowiadają, wynikają często z ich sytuacji materialnej, natomiast w rozmowach prawie w ogóle nie pojawił się wątek potrzeby wsparcia np. w wykonywaniu codziennych obowiązków.

Osoby, których jedynym źródłem dochodu jest pomoc na kontynuowanie nauki (około 500 zł miesięcznie) podkreślają, że kwota ta nie pozwala utrzymać się nawet jeśli całkowicie zniesiona zostaje opłata za mieszkanie. Poza codziennymi koniecznymi wydatkami, jako mocno obciążające wskazują opłaty za dostęp do Internetu, który przeważnie muszą sami zorganizować i opłacić czy też regularne kupno środków czystości (chemia gospodarcza). Podkreślają, że potrzeby związane z codziennym życiem, nie pozwalają praktycznie na innego typu wydatki, na przykład związane z realizacją pasji, uprawianiem sportów czy korzystaniem z innych rozrywek (np. kina). Budżet domowy nadszarpnąć może w ich przypadku również konieczność wyjazdu (np. w celu odbycia rozmowy kwalifikacyjnej do pracy) poza miejscowość, w której mieszkają. W jednym przypadku

natomiast osoba borykająca się z trudnościami finansowymi zaznaczyła, że w jej opinii nie jest dla niej trafionym rozwiązaniem kierowanie jej przez opiekuna mieszkania do ośrodka pomocy społecznej w celu uzyskania pomocy. Tej opinii towarzyszyło silne przeświadczenie stygmatyzacji osób korzystających z pomocy instytucjonalnej, które jest jeszcze spotęgowane w mniejszych miejscowościach. Rozmówca uznał, że takie wsparcie powinno być realizowane w inny sposób (np. poprzez całkowite zniesienie opłat za mieszkanie czy finansowanie dostępu do internetu).

Ponadto, poza kwestiami finansowymi, w wypowiedziach mieszkańców mieszkań chronionych pojawiła się również chęć uczestnictwa w kursach zawodowych (indywidualnie wybranych i dobrze realizowanych, czyli innymi słowy: faktycznie przydatnych z punktu widzenia młodzieży).

Było bardzo fajnie. Nie dość, że mieliśmy wycieczkę za darmo... No w sumie siedzieliśmy tak jak w szkole trochę, 8 godzin chyba tam z przerwami, że na posiłek, na kawę. I fajnie było. No poznało się nowych ludzi(...) No i tak dość, że ich poznałam, to jeszcze to szkolenie. I wydaje mi się, że też trochę z tego wyniosłam szkolenia. Może jestem lepiej przygotowana do takiej rozmowy na przykład o pracę, niż bym była bez tego szkolenia. Tak mi się przynajmniej wydaje. No i jeszcze zrobiłam ten kurs prawa jazdy, no to już też szczęśliwa. Tak. Jest prawo jazdy. Chciałabym tak ciągle jakieś kursy robić, bo w sumie mi się przydadzą.

(Mieszkaniec_8)

Jednakże w aspekcie potrzeb osób korzystających z mieszkań chronionych nie można również pominąć wypowiedzi osób negujących takie potrzeby. Pojawiły się bowiem deklaracje świadczące o tym, że mieszkańcy w trakcie swojego pobytu w mieszkaniu nie oczekiwali (czy też nie potrzebowali) wsparcia ze strony opiekunów mieszkań, PCPR lub MOPS.

Ja nic nie potrzebowałam. [śmiech] Mi nic nie trzeba było. Ja się tam pojawiałam [w powiatowym centrum pomocy rodzinie] tylko, na przykład, po zaświadczenie.

(Mieszkaniec_7)

Poziom wybranych umiejętności wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych

W celu zweryfikowania zapotrzebowania na dodatkowe usługi towarzyszące pobytowi w mieszkaniu chronionym, badaniem objęto również poziom samodzielności i umiejętności nabytych przez wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych, a także oczekiwania wychowanków związane ze wsparciem po opuszczeniu pieczy instytucjonalnej.

Tabela zamieszczona poniżej przedstawia szczegółowe wyniki na temat deklarowanego przez wychowanków poziomu wskazanych w ankiecie umiejętności. Poziom samodzielności respondentów oceniano na podstawie trzech przyjętych poziomów:

- duże doświadczenie, a więc brak problemów z wykonywaniem danej czynności,
- wykonywanie danej czynności przy pomocy innej osoby,
- brak umiejętności (doświadczenia) w danym zakresie.

Wyniki pokazują, że problemem nie wydają się być takie czynności jak: rozwieszenie prania, sprzątanie, przygotowanie mniejszych posiłków (śniadanie/kolacja) oraz kupowanie ubrań (tylko kilka osób wskazało, że nigdy nie wykonywało wymienionych czynności). Niewielki odsetek wychowanków (poniżej 10 osób) wskazał też, że nie ma doświadczenia w organizowaniu własnego czasu wolnego. Około 15 osób (5-7%) natomiast nie zetknęła się z obsługą pralki, kupnem zarówno produktów spożywczych jak i higieny osobistej, a także nigdy nie przygotowywało ciepłego posiłku. Nieco więcej

respondentów na skutek braku doświadczenia, miałyby problem z kupnem chemii gospodarczej (11%) oraz kupnem podręczników i artykułów szkolnych (15%). Co piąty wychowanek nie kupił nigdy karty z doładowaniem do telefonu, a nieco więcej (22%) respondentów nie przeszło nigdy treningu z planowania własnych wydatków. Ponad jedna trzecia natomiast deklaruje, że nigdy nie załatwiała żadnych spraw urzędowych, a ponad połowa nie wie jeszcze, jak wygląda założenie konta bankowego.

Tabela 3. Popatrz na poniższą listę 17 różnych czynności. Zastanów się, czy wykonywałeś/łaś już je i zaznacz przy każdej z nich najbardziej pasującą do Ciebie odpowiedź.

		Poziom opanowania czynności		
		Jeszcze nigdy tego nie wykonywałem/am - ani samodzielnie, ani przy pomocy innej osoby	Wykonywałem /wykonywałam to przy pomocy innej osoby	Wykonanie tej czynności samodzielnie nie stanowi dla mnie problemu, jest to dla mnie codzienność
1	Przygotowanie śniadania i kolacji	1,4%	6,4%	92,3%
2	Przygotowanie ciepłego posiłku na obiad	7,4%	30,9%	61,8%
3	Robienie zakupów - produkty spożywcze	6,5%	10,6%	82,9%
4	Kupowanie środków czystości (np.: proszek do prania, środki do sprzątnia itp.)	11,4%	11,4%	77,2%
5	Kupowanie produktów do higieny osobistej (np.: mydło, szampon, papier toaletowy, podstawowe kosmetyki)	7,3%	6%	86,7%
6	Kupowanie ubrań dla siebie	1,8%	7,8%	90,4%
7	Obsługa pralki	4,6%	11%	84,4%
8	Rozwieszanie prania	0,9%	3,2%	95,9%
9	Zakup biletów komunikacyjnych (np.: komunikacja miejska, busy, pociągi)	6,5%	9,2%	84,3%
10	Sprzątnanie własnego pokoju	0,9%	3,2%	95,9%
11	Sprzątnanie pozostałych pomieszczeń (np.: kuchnia, łazienka, przedpokój)	0,9%	4,6%	94,5%
12	Przygotowanie do rozpoczęcia roku szkolnego/akademickiego - zakup podręczników, zeszytów i innych niezbędnych artykułów	14,7%	39%	46,3%
13	Planowanie wydatków z otrzymywanych pieniędzy na cały miesiąc	22,4%	17,8%	59,8%
14	Założenie konta bankowego	52,3%	24,8%	22,9%
15	Załatwianie spraw w urzędach	35%	38,8%	26,2%
16	Organizowanie sobie zajęć w czasie wolnym	3,2%	7,8%	89%

17	Opłacanie telefonu komórkowego	21,1%	14,7%	64,2%
----	--------------------------------	-------	-------	-------

Źródło: opracowanie własne

Wychowankowie mieli też możliwość podać, jakie umiejętności chcieliby jeszcze nabyć przed rozpoczęciem samodzielnego życia. Odpowiedzi można pogrupować następująco:

Kursy zawodowe, prawo jazdy i języki obce

- *Dodatkowe kursy kelner-barman.*
- *Chciałbym zrobić kurs na operatora koparki lub podobny.*
- *Prawo jazdy na motocykl i auto, kurs spawarski i kurs na koparkę.*
- *Szyć, zdać prawo jazdy, kurs spawalniczy.*
- *Chciałabym się bardziej nauczyć przygotowania się do mojej pracy, czyli opieki nad dziećmi.*
- *Fryzjerstwo.*
- *Chciałbym się nauczyć spawania co oferują kursy z PCPR, prawo jazdy i inne kursy oferowane przez PCPR.*
- *Jeśli chodzi o naukę to chciałabym znać języki, których się uczę obecnie tak na poziomie B1.*
- *Znajomość języka włoskiego.*
- *Dodatkowe kursy językowe i zawodowe.*
- *Nauczyć się prowadzić samochód.*
- *Prawo jazdy kat. B.*

Umiejętności związane z załatwianiem spraw urzędowych, zarządzanie finansami

- *Załatwiania różnych spraw.*
- *Czynności w załatwianiu spraw urzędowych.*
- *Załatwianie spraw urzędowych i zarządzanie finansami.*
- *Nabycie umiejętności wypełniania i załatwiania pism oraz spraw urzędowych. Zdanie prawa jazdy.*
- *Rozwiązywać papierki urzędowe.*
- *Sprawy prawne i urzędowe. Przygotowanie do pracy i rozmów kwalifikacyjnych. Zarządzanie czasem i pieniędzmi.*
- *Otwarcie konta bankowego, planowanie wydatków, załatwianie spraw urzędowych.*
- *Rozporządzanie pieniędzmi, organizowanie czasu.*
- *Nauczyć się oszczędzania.*
- *Sprawy urzędowe, raczej potrafię, ale opłaty za wszystko.*
- *Gospodarowanie pieniędzmi, by mi starczało na wydatki.*
- *Dysponowanie gotówką, załatwianie spraw urzędowych*

Umiejętności personalne/praca nad sobą

- *Chciałbym się nauczyć usamodzielnienia, umieć zagospodarować pieniędzmi i czasem, jaki tu mam w placówce, żeby dobrze go wykorzystać.*
- *Panować nad emocjami i być bardziej otwarta na kontakty z innymi ludźmi.*
- *Odpowiedzialność i przełamać lęk przed dorosłością.*
- *Radzenie sobie z samym sobą, usamodzielnienie się.*
- *Pracować, oszczędzać, nie reagować emocjonalnie.*
- *Nauczyć się odpowiedzialności*
- *Rozmawiać o problemach i umieć je rozwiązywać.*

- *Rozwiązywać problemy.*
- *Nauczyć się większego porządku, samokontroli nad sobą i większej dokładności w wykonywaniu obowiązków i czystości osobistej.*
- *Dobrego zachowania, nie robienia głupot, nie opuszczając szkoły - większej samodzielności.*
- *Większej samodzielności, planowania budżetem, prawo jazdy*

Gotowanie

- *Robienie posiłków, zakupów.*
- *Gotować.*
- *Umiejętność dobrego gotowania.*
- *Załatwiać sprawy urzędowe, samodzielnie gotować.*
- *Gotować, zajmować się rachunkami.*
- *Nauczyć się gotować.*
- *Tak, chciałbym lepiej gotować.*

Pasje

- *Szkoła driftingu.*
- *Capoeira i Kig Box.*
- *Tak, chciałabym się nauczyć dobrze jeździć konno.*
- *Tak, jakiegoś zawodu i robienia muzyki elektronicznej oraz miksowania oraz remiksowania.*
- *Sztuki walki.*
- *Granie na gitarze.*
- *Zdobycie uprawnień spadochronowych, pletwonurka głębinowego oraz patent strzelecki.*
- *Rozwinąć swoją sprawność fizyczną (sport).*
- *Break-dance, beat-box, parkuer, nauczenie się budowania schematów z działu elektroniki.*
- *Tańczyć, grać na gitarze i śpiewać.*

Wsparcie oczekiwane przez wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych

W pytaniu o oczekiwane wsparcie po opuszczeniu placówki, spośród zaproponowanych obszarów, wychowankowie najczęściej wskazywali na pomoc finansową, pomoc w znalezieniu pracy oraz w zapewnieniu miejsca do mieszkania. Przy tej okazji warto również wspomnieć, że ponad dwie trzecie wychowanków po opuszczeniu placówki planuje rozpocząć pracę zawodową, z czego ponad połowa (55%) chciałaby, aby ktoś im pomógł w jej znalezieniu. Żaden respondent natomiast nie wykazał potrzeby wsparcia go przy organizowaniu wolnego czasu, a tylko kilka osób wskazało potrzebę wsparcia w wykonywaniu codziennych obowiązków. Kilkanaście osób potrzebowałoby również pomocy ze względu na sytuację zdrowotną. Wśród innych od zaproponowanych obszarów, znalazły się: pomoc w remoncie domu rodzinnego, pomoc w rozwijaniu pasji oraz mieszkanie socjalne (co można zaklasyfikować jako pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych). Co dziesiąty wychowanek wskazał, że po opuszczeniu placówki nie oczekuje żadnej pomocy.

Tabela 4. Jaką pomoc i wsparcie chciałbyś/abyś uzyskać rozpoczynając samodzielne życie po opuszczeniu placówki?
Respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

	n	%
Pomoc finansowa	103	48,6%
Pomoc w znalezieniu pracy	101	47,6%
Miejsce do mieszkania	98	46,2%
Pomoc w załatwianiu spraw urzędowych	67	31,6%
Pomoc prawna	31	14,6%
Wsparcie przy zarządzaniu własnymi pieniędzmi (np. przy ustalaniu wydatków na cały miesiąc)	23	10,8%
Nie potrzebuję żadnej pomocy	22	10,4%
Wsparcie psychologa	17	8,0%
Pomoc przy wyborze kolejnej szkoły	16	7,5%
Pomoc w rozwiązywaniu problemów zdrowotnych	12	5,7%
Inne	5	2,4%
Pomoc przy wykonywaniu codziennych obowiązków (np. zakupy, gotowanie, sprząatanie)	4	1,9%

Źródło: opracowanie własne

Wnioski i rekomendacje

Funkcja opiekuna (koordynatora) mieszkania chronionego nie jest narzucona ani zdefiniowana w przepisach prawa. W rozporządzeniu w sprawie mieszkań chronionych jedynie wskazano, że *opiekun* to jedna z osób, które w szczególności powinny realizować wsparcie w mieszkaniu chronionym. Brak wytycznych co do sposobu pełnienia tej funkcji, co skutkuje bardzo zróżnicowanym zakresem, organizacją i zaangażowaniem w realizowane wsparcie, a także odmiennym charakterem kontaktów z osobami korzystającymi z mieszkań chronionych. Jest to również przyczyną zarówno szukania rozwiązań i metod pracy z usamodzielnianą młodzieżą na własną rękę (również z dobrym skutkiem), jak i brakiem pomysłów lub planów na pracę z nią. Bywa, że forma organizacji pracy wpływa na podejście do zadań i na poziom zaangażowania opiekunów w swoje role. Skutkuje to na przykład rezygnacją z pewnych form wsparcia i pracy z osobami korzystającymi z mieszkań chronionych.

Mając na celu efektywność procesu usamodzielnienia oraz wsparcie osób pełniących tę funkcję warto stworzyć katalog wskazówek dla opiekunów mieszkań chronionych. Opis taki będzie przydatny również w kontekście przygotowania podmiotów biorących udział w konkursach ofert w ramach zlecenia prowadzenia mieszkania chronionego przez powiatowe centra pomocy rodzinie oraz ośrodki pomocy społecznej. Wskazówki takie mogą przyjąć kształt regionalnego modelu (standardu) wypełniania funkcji opiekuna mieszkania chronionego.

Jednocześnie warta rekomendacji jest organizacja szkoleń, doradztwa oraz innych form doskonalenia zawodowego kierowanych do osób pełniących funkcję opiekunów mieszkań chronionych w Małopolsce. Nie mniejsze znaczenie będzie miało umożliwienie osobom pełniącym funkcję opiekunów mieszkań chronionych spotkań służących integracji, wymianie doświadczeń zawodowych oraz upowszechnianiu dobrych praktyk. Warto promować postawę opiekunów, którzy aktywnie starają się angażować mieszkańców w różnorakie przedsięwzięcia, służące ich społecznej integracji.

Na podstawie obserwacji osób korzystających z mieszkań chronionych, można stwierdzić, że osoby, które wcześniej mieszkały w rodzinach zastępczych są lepiej przygotowane do samodzielnego funkcjonowania niż byli wychowankowie instytucjonalnej pieczy zastępczej. Nie oznacza to jednak, że wszystkie osoby opuszczające placówki opiekuńczo-wychowawcze mają problemy w samodzielnym funkcjonowaniu.

W kwestii oczekiwanego wsparcia wśród osób korzystających z mieszkań chronionych pojawiły się głównie dwa głosy: z jednej strony - o potrzebie większego wsparcia finansowego, a z drugiej – o braku konieczności specjalnego wspierania - czy w codziennych obowiązkach, czy też w innych sferach życia. Osoby te najczęściej były po prostu w zupełności samodzielne i posiadały konkretne plany na najbliższe lata (głównie związane ze studiowaniem). Przeniesienie się z placówki lub rodziny zastępczej do mieszkania chronionego dla tej grupy osób nie wiązało się z trudnościami dnia codziennego, chociaż w kilku przypadkach sama decyzja o samodzielnym zamieszkaniu nie była łatwa. Jeśli u młodego człowieka wystąpił dyskomfort w początkowym okresie korzystania z mieszkania chronionego, to łączył się on głównie ze zmianą otoczenia, brakiem towarzystwa, samotnością. Spostrzeżenia opiekunów mieszkań dotyczące osobowości oraz różnego poziomu samodzielności młodych osób korzystających z mieszkań chronionych, pokazują potrzebę odmiennego, indywidualnie dopasowanego toku pracy z nimi. **Uwidacznia się zatem potrzeba**

różnicowania zakresu i form wsparcia oferowanego osobom korzystającym z mieszkań chronionych. Może to przyjąć dwie formy; z jednej strony warto skupiać się na indywidualizacji wsparcia, a zatem takiej współpracy z poszczególnymi osobami, która będzie polegała na poznawaniu i konstruowaniu celów młodego człowieka i wytyczaniu ścieżek do ich osiągnięcia. Indywidualizowane wsparcie w zakresie samodzielnego funkcjonowania w mieszkaniu chronionym powinno być realizowane w sposób ciągły, jednakże wymaga ono większego zaangażowania opiekuna mieszkania na początku współpracy z mieszkańcem. U niektórych osób wystarczy bowiem wprowadzenie różnorodnych treningów w początkowym okresie pobytu w mieszkaniu chronionym, aby efektywnie realizować proces usamodzielnienia. Druga możliwość natomiast, o której mowa również w tematycznym raporcie Najwyższej Izby Kontroli to próba stworzenia, na wzór rozwiązań znanych ze Stanów Zjednoczonych, *kilkustopniowego systemu mieszkań chronionych, o różnym stopniu zapewnionego wsparcia i nadzoru*¹⁹.

Wyniki badania przyniosły wiedzę na temat bardzo zróżnicowanego poziomu współpracy z opiekunami usamodzielnienia. Część opiekunów mieszkań sama pełni dla niektórych mieszkańców tę funkcję, inni (podobnie jak ich podopieczni) nie mają z nimi żadnego kontaktu. W aspekcie wsparcia byłych wychowanków pieczy w mieszkaniach chronionych, warto każdorazowo dobrze ustalić zakres obowiązków poszczególnych osób zaangażowanych we wsparcie mieszkańca oraz omówić tę kwestię z mieszkańcem. Jest to pożądane głównie w sytuacjach, gdzie funkcja opiekuna (koordynatora) mieszkańca nie jest obecnie formalnie doprecyzowana. Wspólne omówienie zakresu wsparcia, jakie może i powinien sprawować opiekun mieszkania chronionego przynosi korzyść obu stronom – zarówno mieszkańcom jak i osobom pełniącym ową funkcję i dlatego też powinno mieć miejsce przed decyzją o skorzystaniu z pobytu w mieszkaniu chronionym.

Podczas rozmów skomentowano również możliwość wpływu płci opiekuna mieszkania na dystans w relacji z osobą korzystającą z mieszkania chronionego. W miarę możliwości warto zatem mieć na uwadze ten właśnie aspekt podczas wyznaczania osoby pełniącej funkcję opiekuna mieszkania chronionego. Jeżeli planowane jest mieszkanie chronione tylko dla chłopców, należy zastanowić się, czy ewentualny opiekun-mężczyzna nie osiągnie lepszego kontaktu z młodzieżą, niż miałyby to miejsce w przypadku opiekuna-kobiety. Ponadto, w rozmowach z kandydatami do mieszkań chronionych warto zwrócić uwagę na to, czy fakt, że proponowane mieszkanie jest mieszkaniem koedukacyjnym wpływa na chęć (a dokładniej – jej brak) zamieszkania w nim.

Większość wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej deklaruje swoją zaradność w czynnościach składających się na codzienny tryb życia. Brak doświadczenia lub umiejętności samodzielnego wykonania danej czynności wychowankowie wykazują głównie w obszarach, które są gwarantowane przez pracowników placówek (np. przygotowywanie obiadów), lub które są dostępne dla osób pełnoletnich (np. założenie konta). Jednocześnie młodzież opuszczająca zinstytucjonalizowaną pieczę zastępczą wraca do wychowawców w placówkach po rady dotyczące codziennego życia, z czego wynika, że jest zapotrzebowanie na taką formę asystentury po wyjściu z placówki. Pokazuje to również, że byli wychowankowie mają jednak sporo zaufania do swoich wychowawców w placówkach.

---

¹⁹ Najwyższa Izba Kontroli, *Pomoc w usamodzielnianiu się pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej. Informacja o wynikach kontroli*, Warszawa 2014, s. 59 [www.nik.gov.pl/plik/id,7849,vp,9839.pdf]

W aspekcie oczekiwanej pomocy po opuszczeniu placówki, sami wychowankowie natomiast zgłaszają głównie potrzebę uzyskania wsparcia finansowego, uzyskania miejsca do mieszkania, oraz pomocy przy szukaniu pracy. Wychowankowie chcą również nabywać nowe umiejętności (m.in. takie, które są niezbędne w prowadzeniu samodzielnego życia, czyli gotowanie, zarządzanie własnym budżetem, załatwianie spraw w urzędach), przygotować się do życia zawodowego (realizując kursy zawodowe lub językowe), chcą zdobyć prawo jazdy, a także rozwijać swoje pasje. Część młodzieży wie, że musi popracować jeszcze nad swoimi nawykami czy umiejętnościami interpersonalnymi, a także sferą emocjonalną. **Wypowiedzi wychowanków są wskazówkami, nad którymi obszarami powinni czuwać zarówno wychowawcy w placówkach, ale także specjaliści wspierający proces usamodzielnienia osób korzystających z mieszkań chronionych. Potencjalnymi obszarami (sprawami), na których powinno się skupić owo wsparcie, są:**

- sprawy urzędowe (w tym np. wypełnienie deklaracji podatkowej, założenie rachunku bankowego),
- przygotowanie posiłków (kursy kulinarne) oraz nauka zdrowego żywienia,
- trening ekonomiczny,
- regulowanie opłat za media (energia elektryczna, gaz etc.)
- obsługa sprzętów AGD,
- wybranie optymalnej taryfy telefonu komórkowego.

Część ze sformułowanych oczekiwań pokrywa się z rekomendowanymi wcześniej formami wsparcia, które są również wskazywane jako potrzebne przez młodzież korzystającą z mieszkań chronionych lub opiekunów tych mieszkań. Są to:

- zindywidualizowane doradztwo zawodowe i pomoc w pozyskaniu zatrudnienia,
- kursy prawa jazdy,
- kursy zawodowe,
- wsparcie psychologiczne,
- wsparcie rozwoju zainteresowań,
- treningi umiejętności miękkich, takich jak radzenie sobie z lękiem, komunikacja interpersonalna.

W kontekście rozwoju osobistego mieszkańców wartościowe też jest wsparcie ich uczestnictwa w kulturze (np. wyjścia do kina, udział w koncertach i innych wydarzeniach kulturalnych).

Ze względu na odmienny charakter poszczególnych obszarów, w zakresie których powinno być świadczone wsparcie osobom usamodzielnianym, wskazane jest, aby pewna część pomocy oferowana była przez opiekunów mieszkań, inna część przez specjalistów, a jeszcze inna – w formie odrębnych kursów czy treningów. Realizacja niektórych usług może przebiegać na zasadzie partnerstwa zawartego z firmami lub instytucjami. Wsparcie może być też oferowane w postaci bonów: edukacyjnych, kulturalnych czy sportowych.

Ponadto, częściej niż dotychczas powinny być podejmowane próby wsparcia psychologicznego mieszkańców; w większości przypadków nie odnosi efektu bierna postawa polegająca na pozostawieniu młodej osobie informacji, że taka pomoc jest dostępna.

Podmioty prowadzące mieszkania chronione powinny również wziąć pod uwagę współpracę z lokalnymi przedstawicielami biznesu, w celu umożliwienia osobom korzystającym z mieszkań chronionych wchodzącym na rynek pracy odbycia praktyk, staży lub podjęcia pracy.

Ważne jest również szczególne wsparcie osób, dla których priorytetem jest nauka i ukończenie danego poziomu edukacji. Jeżeli jedynym dochodem tych osób jest świadczenie na kontynuowanie nauki, dobre funkcjonowanie młodego człowieka jako ucznia czy studenta jest zagrożone. W takiej sytuacji bowiem osoby korzystające z mieszkań chronionych, nie mogąc się utrzymać z otrzymywanego świadczenia na kontynuację nauki, podejmują prace zarobkowe, co z kolei może negatywnie wpływać na ich proces edukacji.

Jednocześnie nie powinno mieć miejsca przyznawanie prawa do pobytu w mieszkaniu chronionych osobom, które mają możliwość mieszkania w internacie, akademiku lub bursie.

ROLA POBYTU W MIESZKANIU CHRONIONYM W PROCESIE USAMODZIELNIANIA

Proces usamodzielnienia, w którym znajduje się osoba opuszczająca pieczę zastępczą i realizująca indywidualny program usamodzielnienia, zgodnie z założeniami ustawodawcy, powinien rozpocząć się jeszcze podczas pobytu wychowanka np. w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Opracowany na podstawie diagnozy sytuacji dziecka, proces przygotowania dziecka do osiągnięcia samodzielności jest ujmowany w określonym indywidualnie dla każdego wychowanka planie pracy z dzieckiem.²⁰ W praktyce praca z dzieckiem nad jego samodzielnością powinna więc być rozpoczęta od początku pobytu dziecka w placówce, przy uwzględnieniu jego wieku i możliwości psychofizycznych.

W zależności od placówki oraz specyfiki danej osoby, nauka samodzielnego funkcjonowania przybiera różne formy i przynosi różne efekty. W części placówek bowiem z jednej strony nie ma warunków do tego, aby młodzież mogła w pełni uczestniczyć we wszystkich czynnościach codziennego dnia; dotyczy to między innymi przygotowywania posiłków obiadowych. W tym zakresie w większych placówkach wychowankowie ewentualnie pomagają przy nakrywaniu stołu, sprzątanii, ale nie mają możliwości (sposobności) do faktycznego gotowania. Odmienne wygląda sytuacja w placówkach, w których starsi wychowankowie przebywają w osobnych grupach, czasami nawet w osobnych mieszkaniach, budynkach lub przynajmniej piętach. Organizacja dnia młodzieży w takich przypadkach przebiega inaczej - ich zaangażowanie w wykonywanie codziennych obowiązków jest dużo większe. Takie rozwiązanie przynosi przeważnie spore efekty w późniejszym samodzielnym życiu, również w sytuacji starania się o mieszkanie chronione. Jak stwierdziła jedna z osób korzystających z mieszkania chronionego, przejście z takiej wyodrębnionej grupy starszych wychowanków do mieszkania chronionego nie stanowi w takim przypadku większego problemu, chociaż z pewnością pozostaje pewien margines umiejętności, które wymagają od byłych wychowanków nauki, a od opiekunów (mieszkania czy też usamodzielnienia) - pracy z podopiecznym.

Jeżeli chodzi o nasze mieszkanie, tam, gdzie ja byłem i mój kolega z pokoju, to było mieszkanie dwupoziomowe w bloku, na samej górze. Wyglądało to tak, że dwie osoby miały 2-tygodniowy dyżur w kuchni. Zaczynało się poniedziałkiem śniadaniem, a kończyło niedzielą kolacją. No i po prostu myśmy byli odpowiedzialni za ustalanie menu, listy zakupów, przygotowania tych posiłków, nakrycia i potem posprzątanii. To mieszkanie, w którym ja byłem, w pełni przygotowuje.(...) Była osoba odpowiedzialna - to był taki dyżur jednorazowy na miesiąc - której zadaniem było ustalanie, kupowanie zakupów chemicznych.

(Mieszkaniec_1)

Z drugiej jednak strony, naturalną sytuacją jest, że do mieszkania chronionego zostaje skierowana osoba, która nie jest jeszcze w pełni (z różnych powodów, również – osobowościowych) gotowa do samodzielnej egzystencji; zdarza się też, że młoda osoba w trakcie pobytu w mieszkaniu chronionym nie potrafi dostosować się do zasad w nim panujących.

I tam [w placówce] miała ustalony rytm dnia. Czyli: dostawała śniadanie, dostawała obiad, dostawała kolację, dostawała ubrania i kosmetyki. Nigdy nie musiała wyjść do sklepu i kupować sobie samodzielnie, starać się. Jak dostawała jakiegokolwiek pieniądze od sponsorów,

---

²⁰ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 nr 292 poz. 1720)

czy od kogokolwiek natychmiast w jeden dzień, dwa je wydawała po prostu na cokolwiek. Przez długi czas na początku myśmy same jej przynosiły na siłę jej jedzenie, bo ona nie czuła potrzeby kupowania tego jedzenia. Nie czuła potrzeby robienia sobie posiłków. Mogła nie jeść - nie było to dla niej ważne.

(Opiekun_3)

Przykłady te obrazują, jak różne osoby mogą być potencjalnymi kandydatami do pobytu w mieszkaniu chronionym i jak różny wkład pracy musi być zrealizowany, aby osiągnąć cel, czyli przyczynić się do osiągnięcia przez każdą osobę korzystającą z tej formy wsparcia życiowej samodzielności. W niniejszym rozdziale przedstawione są wyniki badania właśnie w kontekście usamodzielniania się byłych wychowanków pieczy zastępczej w trakcie pobytu w mieszkaniu chronionym.

Perspektywa osób korzystających z mieszkań chronionych

Poniższe wypowiedzi młodych ludzi korzystających z mieszkań chronionych na temat możliwości własnego rozwoju, zdobywania doświadczenia życiowego oraz usamodzielniania się w trakcie pobytu w takim mieszkaniu zwracają uwagę na kilka podstawowych kwestii. Z jednej strony młodzież podkreśla znaczący progres w kwestii osiągania samodzielności, zaradności życiowej czy umiejętności zarządzania własnym czasem. Można stwierdzić, że problemem młodych osób często nie jest brak określonych umiejętności, ale raczej jest nim brak możliwości ich nabycia (ze względu na charakter organizacji życia w placówce). Szansę taką daje im dopiero przejście np. do mieszkania chronionego. I ta szansa właśnie jest najbardziej doceniana przez osoby korzystające z tej formy wsparcia.

Tak, właśnie [żyjesz] samodzielne. Liczysz sobie swoje rachunki, płacisz sobie rachunki, bierzesz sobie telefon na umowę, wszystko sobie sam robisz, nikt za ciebie, wychowawca nie pójdzie do sklepu. To jest super. Tam [w placówce] nawet zakupów niektórzy nie potrafią zrobić.

(Mieszkaniec_7)

Tak, zdecydowanie [się usamodzielniałam]. Bo człowiek został tak naprawdę sam ze sobą, że wszystkimi swoimi problemami i już nie było czegoś takiego, że jak był problem, to się leciało do cioci zastępczej, czy coś. To człowiek musiał usiąść, przemyśleć i sam... I powiem szczerze, że to jest dobre. Fajne są takie mieszkania chronione. Fajnie, że to tak właśnie pomaga młodemu człowiekowi tak pomalutku wprowadzić się w ten świat, gdzie on sam musi sobie radzić i sam być ze wszystkim. Wiadomo, że są osoby, które mogą mu pomóc, ale młody człowiek się uczy sam. Sam. I ja się nauczyłam, dużo się nauczyłam.

(Mieszkaniec_6)

No to tak, jak już mówiłam, na pewno jest to bardzo dobre takie przygotowanie osób w moim wieku do samodzielnego życia. Jest to na pewno duży plus. No to, że nas nie kontrolują, że tak mogą poczuć, że są dorośli. Bo wiele osób mówi: a skończyłam 18 lat, to jestem już dorosła. Nieprawda. Ja kończąc 18 lat wcale się nie czułam dorosła. Wręcz przeciwnie. Czułam się tak zagubiona w tym wszystkim, że z przepływem tych lat musiałam tyle decyzji podejmować. W wieku 18 lat tak samo, akurat zmarł mój tata. Więc było dla mnie to czymś okropnym, że kończąc 18 lat muszę załatwiać sprawy spadkowe, nie mając o tym zielonego pojęcia. No to miałam zawsze jakąś tam pomoc. (...) Więc też taka byłam zagubiona w tej samodzielności. A teraz nie. Spokojnie, widzi Pani, mogę się z Panią umówić, mam na to czas. Nikt mnie nie kontroluje. Wiem, że wrócę do domu, pewnie zjem coś, pójdę do pracy. Nie, naprawdę jest duża różnica.

(Mieszkaniec_3)

Pomimo częstych stwierdzeń, że mieszkanie chronione było krokiem milowym na drodze osiągnięcia samodzielności, nie wszystkie osoby korzystające z mieszkań chronionych postrzegały ich rolę w ten sam sposób. Znaczny wpływ na odmienną ocenę miały wcześniejsze życiowe doświadczenia rozmówców:

No można tak powiedzieć [że w mieszkaniu chronionych zrobiłem się samodzielny], bo przed mieszkaniem mieszkałem przez rok w internacie, co pozwoliło mi tak troszeczkę nabrać takiej samodzielności, żeby bez problemu samemu wstać do szkoły i iść. Samemu dopilnować jedzenia, ubrania, żeby się umyć. No taka podstawa.

(Mieszkaniec_2)

Perspektywa opiekunów mieszkań chronionych

Opiekunowie mieszkań zwracają uwagę na fakt, że osiągnięcie założonych efektów jest niemalże w pełni zależne od osobowości i zaangażowania osoby usamodzielnianej. Kadra jednak odnotowuje zarówno przypadki, w których został osiągnięty sukces, jak i takie, które nie przyniosły zamierzonego efektu.

Wydaje mi się, że na pewno ten czas, który ona spędziła tutaj w mieszkaniu chronionym, no pomógł jej i jeszcze bardziej ją wzmocnił w tej dorosłości (...). Natomiast co do samodzielności, to myślę, że tak, to trzy lata, ona tutaj sama, jednocześnie szkoła, dysponowanie środkami finansowymi, sprząkanie, odpowiadanie i pilnowanie terminów, opłat i tak dalej. No na pewno przyczyniło się do tego, że jest coraz bardziej samodzielna, że jest coraz bardziej przygotowana do życia.

(Opiekun_6)

Dobrze, nawet bardzo dobrze sobie radzą. X pracuje w Krakowie, będzie rozpoczynał naukę w liceum. Y tu niedaleko mieszka. (...) Przydał im się ten pobyt, pewnie. (...) Bo tutaj dostali pokój i mieli się usamodzielniać (...) Bardzo szybko [przyniosło to efekty]. W przeciągu roku funkcjonowania mieszkania dwie osoby się usamodzielniały, to jest bardzo dobrze.

(Opiekun_11)

Myślę, że [efekt został osiągnięty w przypadku] tak no jednej na trzy osoby. Taki zakładany efekt, że to rzeczywiście zmienia coś, tak jednej na trzy. Że jednak powiedzmy, jak jest tych trzech wychowanków teraz na mieszkaniach, no to... Akurat teraz był chłopak i dwie dziewczyny, jak były, no to ta jedna dziewczyna z rodziny zastępczej, to jej to bardzo pomogło, prawda, stanęła na nogi.

(Opiekun_8)

Jeden [chłopak] właśnie dzisiaj rozpoczyna pracę, staż. Więc to też jest taki mój sukces, bo to były 3 tygodnie wspólnego załatwiania... No ja po pół roku jestem zadowolony, bo to przynajmniej gdzieś tam moja ingerencja, pomoc przyniosła efekt, że on będzie pracował. I to na dłużej, nie tylko podczas stażu.

(Opiekun_11)

W kilku przypadkach, ze względu na notoryczne łamanie regulaminów mieszkań, zdecydowano o ich wydaleniu z mieszkań chronionych. Opiekunowie podkreślali, że osoby te nie wykazały żadnego

postępu w zakresie wkraczania w dorosłość, a czas pobytu w mieszkaniu chronionym traktowały jedynie jako możliwość korzystania z rozrywek, i – nierzadko – korzystania z substancji psychoaktywnych.

Wnioski i rekomendacje

Część osób korzystających z mieszkań chronionych deklaruje, że ich poziom samodzielności życiowej znacząco wzrósł dzięki pobytowi w mieszkaniu chronionym, inna grupa rozmówców natomiast nie dostrzega takiej zmiany u siebie. Jednak biorąc pod uwagę również spostrzeżenia osób zaangażowanych w pracę z młodzieżą korzystającą z mieszkań chronionych, można stwierdzić, że ta forma wsparcia w większości przypadków faktycznie przynosi pozytywne efekty w procesie usamodzielniania się.

Osoby wskazujące na swój postęp, wskazują, że takie „wrzucenie na głęboką wodę” z jednej strony budzi na początku obawy, a z drugiej – naprawdę jest efektywne. **Ponieważ nie są to odosobnione głosy, wskazane jest inicjowanie programów (spotkań) wprowadzających wychowanków-potencjalnych kandydatów do pobytu w mieszkaniu chronionym w temat omawianej usługi. Rozmowy z byłymi mieszkańcami lub przyszłymi współlokatorami mogą pozytywnie wpłynąć na opinie wychowanków o pobycie w mieszkaniu chronionym i zredukować poziom obaw związanych z opuszczeniem placówki opiekuńczo-wychowawczej lub rodziny zastępczej.**

Te ostatnie osoby, również w ocenie opiekunów mieszkań, cechują się wysokim poziomem zaradności. Skutkuje to tym, iż de facto ich proces usamodzielnienia skupia się na osiągnięciu założonego poziomu wykształcenia oraz przygotowaniu się do samodzielnego funkcjonowania pod względem finansowym. W ich przypadku zatem idea pobytu w mieszkaniu chronionym jest realizowana częściowo; głównym celem przyznania mieszkania jest po prostu zapewnienie odpowiednich warunków mieszkaniowych. W kontekście osób charakteryzujących się wysokim stopniem samodzielności podobny rezultat do pobytu w mieszkaniu chronionym mógłby zostać osiągnięty poprzez np. dofinansowanie do czynszu mieszkania wynajmowanego na wolnym rynku czy zapewnienie mieszkania socjalnego (przy ewentualnym wsparciu finansowym). **W związku z tym faktem, korzystne byłoby szukanie alternatywnych sposobów wsparcia młodzieży znajdującej się w trudnej sytuacji życiowej (mieszkaniowej), a tym samym pozostawienie miejsc w mieszkaniach chronionych tym osobom, którym potrzebne jest większe wsparcie.**

Zagrożeniem dla pomyślnego przebiegu procesu usamodzielnienia okazują się być z jednej strony zbyt restrykcyjne regulaminy mieszkań, które powodują, że życie młodzieży nadal różni się od życia ich rówieśników wychowujących się w rodzinach biologicznych. Ograniczenia w codziennym funkcjonowaniu mogą być następujące: brak możliwości posiadania zwierzęcia w mieszkaniu, zakaz spożywania alkoholu na terenie mieszkania, zakaz wizyt w mieszkaniu po ustalonej godzinie, zgłaszanie każdej nieobecności w mieszkaniu etc. Z drugiej strony natomiast w przypadku osób niedojrzałych nie sprawdza się również przyznanie pełnej swobody. **Po raz kolejny zatem pojawia się argument indywidualizacji wsparcia i zasad pobytu w mieszkaniu chronionym, tak aby okres ten w końcowej fazie osiągnął formę zbliżoną do tych warunków, z którymi młody człowiek spotka się po zakończeniu korzystania z tej formy wsparcia.**

ZAPOTRZEBOWANIE NA MIESZKANIA CHRONIONE DLA OSÓB OPUSZCZAJĄCYCH PIECZĘ ZASTĘPCZĄ W MAŁOPOLSCE

Wśród badanych wychowanków w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (w momencie realizacji ankiety) znajdowało się 66 osób pełnoletnich. Kolejnych 70 osób w owych placówkach uzyska pełnoletniość w roku następującym po roku badania, czyli w 2015. Jeszcze rok później w 2016, pełnoletniość osiągnie kolejne 80 osób. Biorąc pod uwagę fakt, że informacje uzyskano z 85% placówek, można szacować, że tylko z pieczy instytucjonalnej w najbliższych latach rokrocznie prawo do pobytu w mieszkaniach chronionych potencjalnie będzie nabywała grupa około 80-100 osób. Biorąc pod uwagę, że średni czas korzystania z mieszkania chronionego jest dłuższy niż rok (3 lata) efektywne zapewnienie miejsc dla wszystkich usamodzielnianych oznaczałoby funkcjonowanie kilkudziesięciu mieszkań chronionych na terenie Małopolski (ogółem 40-60, w zależności od ich wielkości i faktycznej rotacji mieszkańców), w tym sporej części (około 30-40%) na terenie Krakowa. Jednak obecnie tylko część osób opuszczających placówki jest zainteresowana pobyt w mieszkaniu chronionym, co zostało szczegółowo omówione w dalszej części raportu.

Aby uzyskać pełny obraz zapotrzebowania, należy przyrzeć się również wynikom z ankiet przeprowadzonych wśród osób przebywających aktualnie w instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz podsumować opinie kadr jednostek pomocy społecznej oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Poziom wiedzy oraz opinie wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych na temat mieszkań chronionych

Młodzież przebywająca w placówkach opiekuńczo-wychowawcza została poproszona o udzielenie odpowiedzi na szereg pytań związanych zarówno z mieszkaniami chronionymi, jak i swoimi planami na przyszłość oraz oceną poziomu przygotowania do samodzielnego życia, jakie będą musieli rozpocząć po opuszczeniu instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Wyniki pokazują, że dwie trzecie osób orientuje się, że w okolicy, w której mieszkają, funkcjonuje mieszkanie chronione dla osób opuszczających pieczę zastępczą, ale już tylko niecała połowa (49%) wie, na czym polega pobyt w takim mieszkaniu. Poniższe przykładowe wypowiedzi respondentów przedstawiają, w jaki sposób ten pobyt bywa postrzegany i jaką wiedzę na temat mieszkań chronionych dysponują młodzi ludzie w instytucjonalnej pieczy zastępczej. W wypowiedziach podkreślanych jest kilka kwestii:

Warunek kontynuowania nauki lub (rzadziej) podjęcia pracy:

- *Mieszkania chronione są dla osób, które opuszczają placówkę, można tam zamieszkać osoby, które uczą się lub pracują.*
- *Żeby dostać mieszkanie chronione trzeba kontynuować naukę.*
- *W mieszkaniu chronionym można być tak długo, jak się uczymy.*
- *Trzeba być samodzielnym, uczęszczać do szkoły chociaż zaocznie, trzeba dobrze funkcjonować*
- *Trzeba kontynuować naukę, aby w nim mieszkać, przestrzeganie norm i zasad.*
- *Warunkiem mieszkania jest uczęszczanie do szkoły. Opiekun mieszkania przyjeżdża co jakiś czas. Idą tam osoby, które chcą się usamodzielnić.*
- *Mieszkanie dla osób pełnoletnich do zakończenia nauczania.*
- *Jest tanie mieszkanie, jest ono przydzielone osobom, które chcą się uczyć.*

Tymczasowość pobytu:

- *Wiem tylko, że mieszkanie jest na jakiś czas.*
- *Że mogę tam mieszkać po ukończeniu pełnoletności. Oczekiwać na mieszkanie socjalne. Pokrywam część kosztów utrzymania mieszkania.*
- *To mieszkanie, które przydziela MOPS dla czekających na socjalne.*
- *Po opuszczeniu placówki kilka osób mieszka razem w oczekiwaniu na swoje mieszkanie.*
- *Mieszkanie chronione pełni funkcję mieszkania przejściowego między pobytem w placówce, a mieszkaniem własnym (socjalnym) - zakładamy, że na takie się czeka. Mieszkanie chronione przysługuje wyłącznie tym osobom, które kontynuują naukę po opuszczeniu placówki.*
- *Można w nim mieszkać dwa lata. Po opuszczeniu takiego mieszkania mogą się starać o mieszkanie socjalne.*
- *Mieszkanie chronione polega na zamieszkaniu tam ok. 2 lat, do ukończenia szkoły, po odejściu z jakiegokolwiek placówki.*

Przygotowanie do samodzielnego życia, wsparcie:

- *To są mieszkania dla osób usamodzielniających, mające ułatwić trudną sytuację mieszkaniową, mają pomóc w samodzielnym życiu.*
- *Jest to mieszkanie, które pozwala się usamodzielnąć, współpracować w mniejszej grupie, co jest wygodne.*
- *Umożliwia przygotowanie do pełnej samodzielności, uczy ponoszenia konsekwencji i własnych działań, stwarza możliwości do samodzielnego rozwiązania trudności życiowych*
- *Mieszkanie opłaca państwo.*
- *Mogą tam mieszkać osoby opuszczające socjalizacyjną placówkę opiekuńczo- wychowawczą, jest startem w dorosłe życie, pomaga wdrożyć się w dorosłe życie.*
- *Mogę pójść na mieszkanie chronione po ukończeniu 18 roku życia i że mogę przebywać na nim 2 lata i że będzie osoba, która będzie mi pomagać.*
- *Mam dostęp do osoby, która będzie mi pomagała w samodzielnym życiu. Mogę w tym mieszkaniu przebywać 2 lata.*
- *Można mieszkać w kilka osób, są to mieszkania przydzielone z urzędu miasta. Nie można nas z nich wyeksmitować, mamy tam zameldowania. Otrzymujemy stałą pomoc.*

Kontrola mieszkańców, zasady:

- *Mieszka się, jest się na własnym utrzymaniu. Wychowawca przychodzi co jakiś czas skontrolować sytuację.*
- *Nie wolno robić imprez. Nie wolno palić papierosów, nie wolno przyprowadzać kolegów, koleżanek do domu.*
- *Wiem że mieszka się pod nadzorem.*
- *Przychodzą i pilnują.*
- *Nie wolno sprowadzać towarzystwa, alkoholu itp.*
- *Jest to mieszkanie dzielone z kilkoma osobami, kontrolowane przez upoważnione osoby.*
- *Kontrola, nauka, przestrzeganie zasad.*
- *Tam trzeba być odpowiedzialnym, samodzielność, wykonywać obowiązki i przestrzegać zasad jakie tam panują.*
- *[Wiem,] że przez pół roku są za mnie płacone rachunki, że muszę zgłaszać, jak gdzieś wychodzę, a jak nie wrócę do godziny, którą podałem, to po jakimś czasie zaczynają mnie szukać.*
- *Mieszkanie w którym można się usamodzielnąć. Jest się pod stałą kontrolą.*
- *Mieszka z kilkoma osobami, stosujesz się do regulaminu, usamodzielniasz się.*

Trudna sytuacja życiowa:

- *Że to są mieszkania dla osób usamodzielniających się z placówki, dla tych, którzy nie mają domów.*
- *Mieszkania chronione są dla osób w trudnej sytuacji życiowej.*
- *Dzieci, które wychodzą z placówki niemające dokąd iść idą na mieszkanie chronione.*
- *Mieszkanie chronione dostaje osoba, która nie ma gdzie się podziać po wyjściu z ośrodka.*
- *Mieszkanie chronione jest przyznawane wychowankowi, który nie ma gdzie zamieszkać po opuszczeniu placówki.*
- *Mieszkają tam osoby które po wyjściu z placówki nie mają gdzie zamieszkać lub mają złą sytuację rodzinną.*

Kwestie finansowe:

- *Musisz pracować, dokładać się do rachunków, kupować sam jedzenie, kosmetyki itp. Jest to dalszy krok w usamodzielnieniu.*
- *W sumie to tylko, że mieszka się w kilku i dorzuca do opłat za mieszkanie.*
- *Trzeba zarabiać na siebie, są pewne zasady, pomagają Ci w tym, żebyś mógł sobie zaoszczędzić na lepsze mieszkanie po ukończeniu szkoły.*
- *Mniej się płaci za pobyt w nim, jest dla osoby, która usamodzielniała się i kontynuuje naukę*
- *Odpłatne mieszkanie, różni wychowankowie.*
- *Na mieszkaniu chronionym płacimy sami za siebie, odpowiadamy sami za siebie i staramy się usamodzielniać do dalszego życia.*
- *Dostają mieszkanie, 500 zł na miesiąc, pod warunkiem, że się uczę i miasto płaci czynsz itd.*

Część respondentów w swoich wypowiedziach wypunktowała jednocześnie różne aspekty pobytu w mieszkaniach:

- *Mieszka tam kilka osób, które po usamodzielnieniu z placówki nie mają możliwości wrócić do domów rodzinnych. Mogą tam mieszkać jeśli się uczą lub pracują. Składają się i płacą za rachunki, każdy żywi się we własnym zakresie.*
- *Mieszkanie chronione jest na 4 lub 7 osób, można tam mieszkać do 25 roku, czyli do ukończenia studiów. Koszty mieszkania są bardzo niewielkie do ok 100 zł, utrzymać się trzeba samemu. W tym mieszkaniu się usamodzielniam, osoby z MOPSu kontrolują osoby, jak mieszkają.*
- *Mieszkają tam osoby pełnoletnie, muszę kontynuować naukę oraz mieć pracę. Przychodzi tam wychowawca raz dziennie i sprawdza np. czystość. Jest zeszyt w którym trzeba się wpisywać.*
- *Jest to mieszkanie, które dostaje wychowanek np.: na okres nauki. Jest w pewnym sensie dozorowane, jednakże przygotowuje osoby tam mieszkające do samodzielności oraz normalnego funkcjonowania i życia w społeczeństwie.*
- *Na zasadach określonych w regulaminie mieszkają w nim usamodzielnieni wychowankowie placówek pod nadzorem pracownika Centrum pomocy rodzinie*

Natomiast jedna osoba (jako jedyna) nawiązała do poczucia „normalności” jakie może dać mieszkanie chronione:

- *Wiem, że jest wiem, gdzie jest, wiem kto tam mieszka. Funkcjonuje się jak w normalnym domu.*

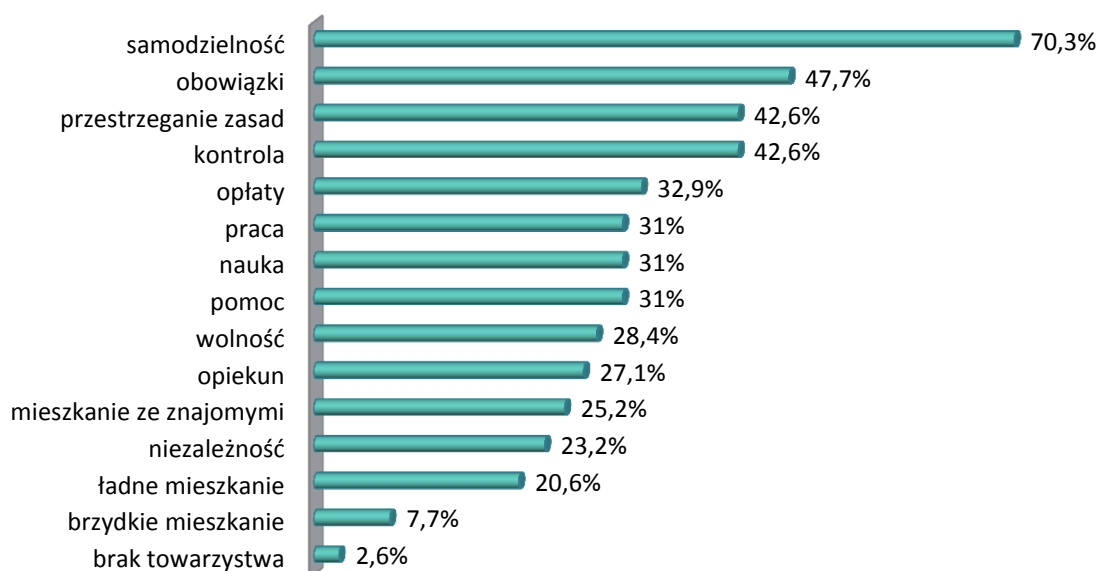
Wśród respondentów była również osoba, która dokonała stanowczo negatywnej oceny znanego sobie mieszkania:

- *Jest tam beznadziejnie, gdyż słyszałam, że są nienajlepsze warunki mieszkaniowe, niesympatyczni ludzie.*

Wiedzę o mieszkaniach chronionych młodzież czerpie głównie od wychowawców z placówek (połowa respondentów), a w drugiej kolejności - od znajomych (co piąty respondent).

Z perspektywy planowania rozszerzenia lub zmiany oferty związanej z mieszkaniem chronionym, ważne jest poznanie przekonań, jakie na temat tej formy wsparcia mają osoby przebywające w placówkach - potencjalni mieszkańcy. Poniższy wykres przedstawia z czym kojarzą się mieszkania chronione młodym ludziom. Z przedstawionej listy respondenci wskazywali dowolną liczbę własnych skojarzeń, a także (rzadko) dopisywali swoje propozycje.

Wykres 1. Które elementy kojarzą Ci się z mieszkaniem chronionym? [n=156; odpowiedzi nie sumują się do 100% ponieważ w pytaniu można było wskazać więcej niż jedną odpowiedź]

Źródło: opracowanie własne

Mieszkania chronione kojarzą się młodzieży głównie z samodzielnością - taką odpowiedź wskazało 70% osób odpowiadających na to pytanie. Nie dziwi zatem fakt, że prawie dla połowy respondentów pobyt w mieszkaniu kojarzy się również z obowiązkami (48%). Często wskazywano również na takie elementy jak *przestrzeganie zasad* oraz *kontrola* (42% respondentów). Pierwsze trzy skojarzenia odzwierciedlają część z głównych założeń funkcjonowania młodego człowieka w mieszkaniu chronionym, co oznacza, że obraz tej formy wsparcia w wyobrazeniach wychowanków placówek nie jest wypaczony. Mniej więcej jedna trzecia badanych i wskazywała również na takie elementy jak: *opłaty*, *praca*, *nauka* i *pomoc*. Co piąty respondent wskazał również, że mieszkanie chronione kojarzy mu się z ładnym lokum.

Uzasadniając chęć samodzielnego zamieszkania (np. wynajęcia mieszkania) po opuszczeniu placówki lub powrotu do domu rodzinnego, wychowankowie często wskazywali właśnie potrzebę uwolnienia się od stałej kontroli, od *wtrącania się* w ich sprawy. Osoby, które wskazały, że po opuszczeniu placówki chciałyby mieszkać całkowicie samodzielnie, na przykład wynajmując mieszkanie na wolnym rynku, argumentowały swój wybór, między innymi, następująco:

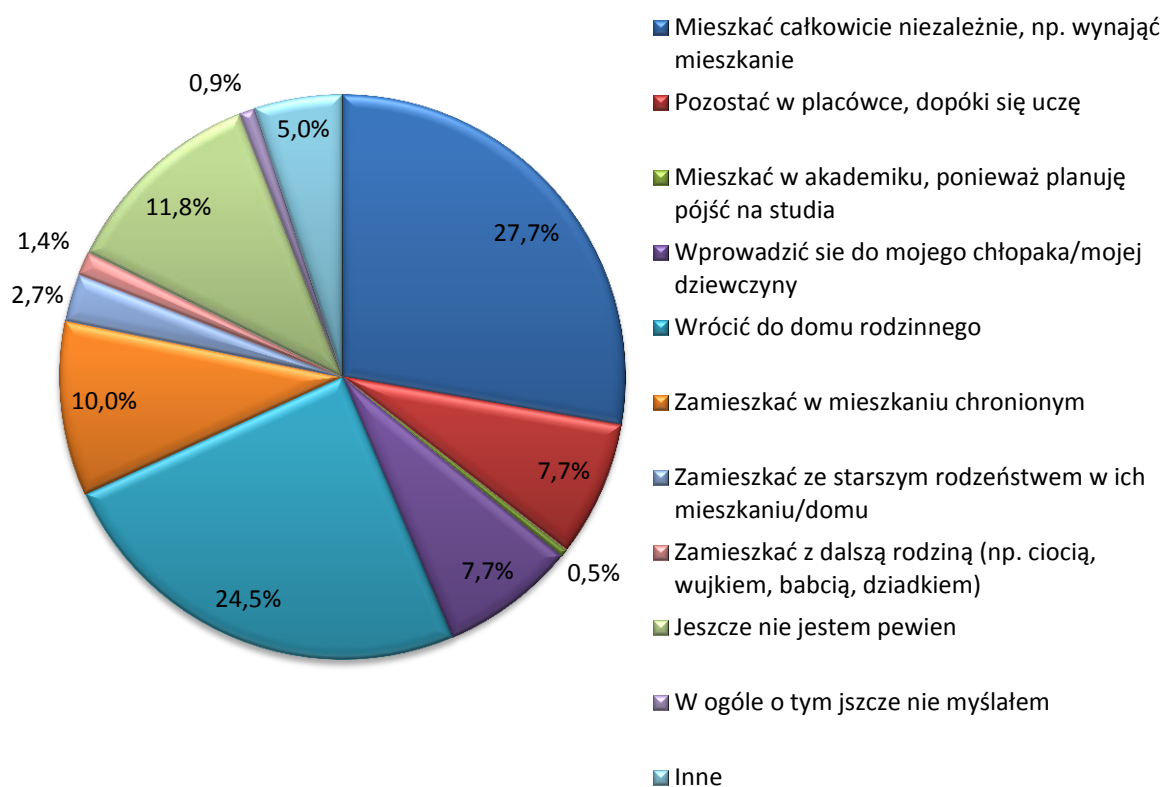
- *Ponieważ chcę się usamodzielić, stać się niezależna od innych, układać sobie własne życie.*
- *Chcę być niezależny od nikogo, żyć na własny rachunek, nie czuć się kontrolowany.*
- *Ponieważ mam dość ludzi. Którzy nic nie wiedzą, a myślą, że są panami świata.*
- *Ponieważ nie można być cały czas od ludzi zależny.*
- *Ponieważ chciałbym żyć samodzielnie niezależnie od nikogo.*
- *Ponieważ tam czułbym się niezależny, nie kontrolowany przez placówkę. Człubym, że na to mieszkanie muszę zapracować, bo trzeba płacić za wynajem i rachunki. Człubym, że jestem dorosły.*

Poziom zainteresowania mieszkaniami chronionymi – perspektywa wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych

W ankiecie znalazło się pytanie o to, czy wychowankowie rozważają pobyt w mieszkaniu chronionym po opuszczeniu placówki opiekuńczo-wychowawczej. W celu zweryfikowania tych planów zadano dwa pytania – tak, aby móc zbadać zarówno poziom deklaracyjny, jak i faktyczny, czyli potwierdzony odpowiednimi zapisami w indywidualnym programie usamodzielnienia.

Plany dotyczące miejsca zamieszkania – deklaracje

Wykres 2. *Gdzie chciałbyś mieszkać po opuszczeniu placówki?* (n=220)

Źródło: opracowanie własne

Najczęściej wskazywaną opcją w tym pytaniu była odpowiedź *mieszkać całkowicie niezależnie, np. wynająć mieszkanie*. Pełną samodzielność chciałaby uzyskać 28% wychowanków, w tym najczęściej o takim scenariuszu myślą osiemnastolatki (40%). Poza wcześniej przytoczonymi wypowiedziami nawiązującymi do chęci uwolnienia się od kontroli, argumentują to w następujący sposób:

- *Gdy już dostanę pracę, chciałbym zamieszkać w mieszkaniu i sam kontrolować moje życie. Zamieszkać z kolegami.*
- *Ponieważ mogłabym zamieszkać z moją przyjaciółką, usamodzielniałabym się, znalazłabym sobie pracę.*
- *Bo chciałabym być samodzielna, chciałabym urządzić sobie mieszkanie.*
- *Lubię spokój i niezależność, myślę, że będę w stanie sobie poradzić.*
- *Ponieważ chcę się usamodzielnic, i żyć na własny rachunek.*
- *Chciałabym wynająć mieszkanie, aby szybciej nauczyć się samodzielności i odpowiedzialności.*
- *Ponieważ chciałabym być samodzielna, poczucie stabilności dla rodziny którą chcę założyć.*
- *Ponieważ chciałabym być osobą samodzielną i niezależną.*
- *Lubię być niezależny, podejmować samemu decyzje.*

Co czwarty respondent po opuszczeniu placówki chciałby wrócić do domu rodzinnego. Jest to spójne z wyrażaną przez nieco mniejszą część respondentów (17%) chęcią opuszczenia placówki przed ukończeniem 18 r.ż. W wypowiedziach wychowanków, którzy uzasadnili swoją chęć powrotu do domu, przebija głównie potrzeba zaznania ciepła domowego, bliskości, a także zapewnienia opieki wymagającym tego członkom rodziny:

- *Bo mama mogłaby mi pomóc.*
- *Ponieważ nigdy nie chciałem go opuścić. Kiedyś placówka była moim koszmarem.*
- *Ponieważ chciałabym pobyć trochę z rodziną. Gdyż nigdy tego nie mogłam zaznać.*
- *Może poprawiłyby się nasze dalsze relacje.*
- *Jestem do niego przyzwyczajona, mam w nim swój pokój oraz będę mogła tam kontynuować dalsze życie.*
- *Ponieważ mam blisko znajomych, z którymi mogę spędzać czas. Bo będę mieszkać z babcią, która też potrzebuje opieki.*
- *Ponieważ tam czuje się bezpiecznie i mam wsparcie.*
- *Żeby być blisko rodziny.*
- *Bo tam jest fajnie :)*
- *Bo tam jest najlepiej, robię co chcę.*
- *Ponieważ bardzo kocham ten dom.*
- *Bo to mój dom.*
- *Ponieważ żeby być blisko mamy żeby jej pomóc jak będzie chora albo będzie się źle czuła.*
- *Byłbym samodzielny.*
- *Bo kocham swoją rodzinę.*
- *Ponieważ chcę pomóc chorej mamie i być blisko rodziny.*
- *Bo chciałabym być bliżej rodziny.*
- *Bo był by łatwy start.*
- *Bo mam tam brata siostrę dziadka Babcie, psa, mame, jeszcze swój garaż a tam samochód.*
- *Bo w domu tam się dobrze czuje.*
- *Bo tam jestem przyzwyczajony.*
- *Chciałbym wrócić po to aby pomóc rodzinie w obowiązkach domowych.*
- *Ponieważ jesteśmy rodziną i chciałbym wrócić.*

8% wychowanków w tym samym pytaniu wskazało, że woli jednak pozostać w placówce do ukończenia edukacji (po uzyskaniu pełnoletniości). Jako inne możliwości najczęściej wskazywano zamieszkanie w mieszkaniu socjalnym, na których otrzymanie wychowankowie oczekują.

Mieszkanie chronione było czwartą najczęściej wybieraną możliwością (przy czym trzecią była odpowiedź *Jeszcze nie jestem pewien*). Wskazał na nie co dziesiąty wychowanek, czyli 22 osoby (prawie tyle samo chłopców, co dziewcząt). Mieszkanie chronione wybrały 2 osoby spośród 8 osób mających 20 lat lub więcej, natomiast w młodszych rocznikach wybór ten wskazywało od 7-11% wychowanków. Ta opcja praktycznie nie różnicuje respondentów ze względu na wiek – odwrotnie niż ma to miejsce na przykład w przypadku woli powrotu do domu rodzinnego, którą to chęć najczęściej wyrażają najmłodszy respondenci.

W uzasadnieniu wyboru mieszkania chronionego²¹, pojawiły się następujące argumenty:

- *Chciałabym się usamodzielnić i zamieszkać sama. Na wynajęcie mieszkania z pewnością nie będzie mnie stać, więc pozostaje mieszkanie chronione.*
- *Dlatego, że nie trzeba dużo płacić za pobyt, a w moim rodzinnym domu mało miejsca.*
- *Nie posiadając środków na wynajem mieszkania nie miałabym gdzie zamieszkać, a w mieszkaniu chronionym mogłabym oczekiwać na przydział mieszkania od miasta.*

²¹ Tylko część respondentów podała uzasadnienie.

- Dlatego że będę niezależny, będę się uczył.
- Mogę się usamodzielnić i sama na siebie pracować.
- Ponieważ przez jakiś czas będzie mi zapewniona pomoc itp.
- Może pewna nauka z załatwieniem rachunków, np. opłacanie pewnych mediów itp. Mam nadzieję, że nauczę się załatwiania pewnych spraw bankowych, sądowych, itp.
- Nie mam możliwości powrotu do domu.
- Dlatego, że chciałabym być bliżej siostry, nauczyć się odpowiedzialności.
- Chciałabym poczuć jak to jest odpowiadać za dom i za opłatę za mieszkanie i gaz i jak z tym sobie poradzę w dorosłym życiu.
- Na początek chciałabym zamieszkać w mieszkaniach chronionych ponieważ chcę spróbować, czy sobie poradzę sama w życiu dorosłym.

Również kadra dostrzega pewien poziom zainteresowania mieszkaniem chronionym wśród wychowanków pieczy:

Znaczący dzieci wiedzą. (...) widzimy się z nimi [przy okazji spotkań organizowanych w placówce]. Wychodząc, przed, porozmawiamy. Więc one nieraz jakby widzę, że one mają wiedzę, że mamy te mieszkania. Te, które właśnie się zbliżają do pełnoletniości, to: „A ja będę mogła? A ja będę mógł?”. Tak, że widać, że mają wiedzę.

(PCPR/MOPS_3)

Mieszkanie chronione w indywidualnym programie usamodzielnienia

W drugiej kolejności zapytano wychowanków – tych, którzy zadeklarowali posiadanie indywidualnego programu usamodzielnienia (IPU) – czy zaplanowali w nich pobyt w mieszkaniu chronionym.

Posiadanie indywidualnego programu usamodzielnienia zadeklarowało 111 osób. Im starsza grupa wychowanków, tym większy ich odsetek ma utworzony taki program. W grupie osób pełnoletnich większość zadeklarowała, że posiada już IPU.

Wśród 111 osób, które posiada IPU, ponad jedna trzecia (37%, czyli 41 osób) ujęła w swoich planach pobyt w mieszkaniu chronionym, w tym niemal po równo chłopcy i dziewczęta. Większość osób planujących pobyt w mieszkaniu chronionym (58%) ma co najmniej 18 lat. Co ciekawe, ponad 40% (17 osób), które umieściło pobyt w mieszkaniu chronionym w swoim IPU jednocześnie stwierdziła, że nie wie, na czym polega pobyt w takim mieszkaniu.

Tabela 5. Planowanie pobytu w mieszkaniu chronionym a znajomość tej formy wsparcia (n=110)

		Czy w swoim IPU umieścisz pobyt w mieszkaniu chronionym?		Suma
		Nie	Tak	
Czy wiesz, na czym polega pobyt w mieszkaniu chronionym?	Tak	37 53,6%	24 58,5%	61 55,5%
	Nie	32 46,4%	17 41,5%	49 44,5%
Suma		69 100%	41 100%	110 100%

Źródło: opracowanie własne

Powiatami, w których większość respondentów wskazała, że umieściła mieszkanie chronione w swoim programie usamodzielnienia są: chrzanowski, olkuski, wielicki i krakowski (mimo że dwa ostatnie nie dysponują obecnie mieszkaniami chronionymi dla młodzieży opuszczającej pieczę zastępczą). Natomiast w Krakowie i Nowym Sączu po 80%, a w Tarnowie – 67% wychowanków nie rozważa pobytu w takim mieszkaniu. Poniżej przytoczone zostały argumenty osób, które nie umieściły mieszkania chronionego w IPU. Uzasadnienia można podzielić na kilka grup, ze względu na główny motyw.

Brak wiedzy o tej formie wsparcia

- *Bo nic o tym nie wiem.*
- *Nie rozmawiano ze mną na ten temat.*
- *Nie umieściłam w tym programie tej opcji ponieważ nie zdaję sobie sprawy co to jest mieszkanie chronione.*

Obawy przed samodzielnym zamieszkaniem

- *Bo jeszcze jestem za bardzo młody i nie w 100% gotowy.*
- *Ponieważ nie poradziłabym sobie ze wszystkimi sprawami i obowiązkami sama ze względu na swój stan zdrowia.*
- *Bo nie wiem, jak będzie, czy ktoś mi udzieli pomocy.*
- *Bo oczekuję na mieszkanie socjalne. W Placówce przebywam bardzo długo i jestem zżyta z Placówką i wychowawcami.*

Chęć pozostania w placówce do momentu ukończenia nauki

- *Ponieważ zdecydowałam, że pozostanę w placówce do zakończenia szkoły.*
- *Gdyż w placówce jestem do ukończenia studiów.*
- *Chciałabym zostać do ukończenia szkoły w placówce.*

Niechęć: do kontroli, dzielenia mieszkania z innymi, do mieszkania chronionego / Potrzeba niezależności

- *Nie pamiętam dokładnie czy umieściłam, raczej nie. Mam po prostu nadzieję, że nie będę zmuszana tam iść.*
- *Nie lubię kontroli.*
- *Po prostu nie mam zamiaru wprowadzać się do mieszkania w którym mieszkają osoby których w ogóle nie znam.*
- *Ponieważ nie chcę i nie będę mieszkać na mieszkaniu chronionym.*
- *Bo nie chcę tam mieszkać.*
- *Ponieważ chcę być niezależny i mieć spokój wtedy, kiedy tego potrzebuję.*
- *Nie odpowiada mi mieszkanie z większą ilością osób oraz stała kontrolna.*
- *Ponieważ lubię spokój i chciałabym mieszkać sama.*
- *Chciałabym mieszkać niezależnie w własnym mieszkaniu. Myślę, że jestem przygotowana do samodzielnego mieszkania. Po ukończeniu szkoły chcę iść do pracy.*
- *Nie chce mieszkania chronionego, chcę otrzymać swoje mieszkanie, dlatego myślę o socjalnym.*

Chęć powrotu do domu rodzinnego

- *Ponieważ po ukończeniu szkoły chcę wrócić do miasta rodzinnego plus ułożyć sobie życie.*
- *Ponieważ wracam do domu rodzinnego.*

- *Chcę od razu wrócić do domu.*
- *Bo chcę wrócić do domu rodzinnego.*
- *Bo mam możliwość powrotu do domu rodzinnego.*
- *Ponieważ wracam do swojego domu rodzinnego, w którym mam swój pokój. Nie muszę go z nikim dzielić.*
- *Bo chce mieszkać z rodziną.*

Chęć mieszkania z konkretnymi osobami

- *Bo chcę mieszkać z siostrą.*
- *Ponieważ nie mogłabym wtedy mieszkać z moją przyjaciółką.*
- *Bo po opuszczeniu placówki planuję wyjść za mąż i wyprowadzić się do męża.*
- *Ponieważ wiem, że zamieszkać z chłopakiem.*
- *Nie, ponieważ jest ze mną w placówce młodsze rodzeństwo.*

Deklaracja posiadania innych możliwości (brak zapotrzebowania na wsparcie)

- *Aktualnie studiuje w Krakowie, moim "mieszkaniem chronionym" jest akademik - wystarczy. Po skończeniu studiów bardzo liczę na mieszkanie socjalne.*
- *Ponieważ nie mam takiej potrzeby.*
- *Nie potrzebuje go.*
- *Bo mam gdzie wrócić.*
- *Mogę wrócić do domu rodzinnego.*
- *Bo mi to nie jest potrzebne mam gdzie wrócić.*

Część argumentów jest bardzo konkretna, wskazująca na realne bariery lub świadome wybory: chęć pozostania w placówce ze względu na młodsze rodzeństwo, sytuacja zdrowotna, chęć zamieszkania z rodzeństwem/przyjacielem, fakt zamieszkania w akademiku. W ogóle wypowiedzi mocno zarysowuje się wątek powrotu do domu rodzinnego. Ponadto część wypowiedzi zawiera odniesienie do chęci pozostania w placówce do momentu ukończenia danej szkoły lub studiów (wychowankowie nie wskazali, z jakiego powodu wolą przez ten okres mieszkać w placówce a nie w mieszkaniu chronionym).

W tym miejscu zatem warto przytoczyć argumenty, które podali wychowankowie we wcześniej omawianym pytaniu - przypomnijmy, że pozostanie w placówce znajdowało się wśród możliwości w pytaniu dotyczącym przyszłych planów mieszkaniowych. Ten swój wybór młodzież (głównie z Krakowa) uzasadniała następująco:

- *Bo są fajni ludzie.*
- *W placówce podczas nauki mam zapewnione wszystko, a potem planuję się starać o mieszkanie socjalne.*
- *Byłoby mi łatwiej.*
- *Bo mam warunki i pomoc przy kontynuowaniu nauki, a bardzo chcę ukończyć szkołę.*
- *Ponieważ przywiązałam się do ludzi i miejsca.*
- *Uważam, że pozostając w placówce do momentu ukończenia nauki, uzyskam odpowiednią pomoc, nie będę musiała aż tak martwić się kwestiami mieszkaniowymi i finansowymi. Będę mogła się rozwijać.*

Zapotrzebowanie na mieszkania chronione – perspektywa kadry

Zapotrzebowanie na mieszkania chronione w powiatowych centrach pomocy rodzinie oraz miejskich ośrodkach pomocy społecznej przeważnie jest monitorowane na podstawie wiedzy pracowników

o wychowankach posiadających indywidualne programy usamodzielniania. Czasami zdarza się, że zapotrzebowanie takie można określić na podstawie złożonych wniosków o przyznanie miejsca w mieszkaniu chronionym.

Bo jak wychowanek u nas składa wniosek, to my wysyłamy mu pismo, że „został pan, czy pani wpisana na listę...” i tam powiedzmy teraz czy są, czy nie są, jakieś wolne miejsca, no i ewentualnie to umieszczenie może nastąpić najwcześniej kiedyś tam, prawda? Bo to zależy, na ile, na jaki okres jest wydana decyzja dla wychowanków, którzy są już w mieszkaniu chronionym. Natomiast w przypadku tych dwóch wychowanków było tak, że dostali po prostu odmowę wpisania na listę.

(Opiekun_8)

Jednakże bywa też tak, że wnioski nie są składane do momentu potwierdzenia dostępności miejsca. Stąd też rozpoznanie sytuacji wychowanków pieczy zastępczej przez pracowników instytucji oraz wiedza kadry placówek staje się kluczowym źródłem informacji na temat potencjalnych kandydatów na pobyt w mieszkaniach chronionych. Wiedza ta natomiast bywa niesprecyzowana – jedni zauważają zapotrzebowanie na miejsca w mieszkaniach chronionych, inni nie.

Jest zapotrzebowanie, jest. Przydałoby się drugie [mieszkanie chronione].

(PCPR/MOPS_6)

No i na ten moment żaden wychowanek nie wnosi zapotrzebowania. Jakoś tak, ja nie wiem, czy przyzwyczaili się, że po prostu jest jedno mieszkanie, i to jest zajęte. Czy tak sobie organizują, czy akurat się trafiają w tym momencie tacy wychowankowie, którzy już jakoś to sobie jakoś zagospodarowali, zaplanowali, czy mają na tyle rodzin, i tak dalej. Tak, że na tą chwilę obecnie mieszkanie mamy puste i nie ma kolejki, że tak powiem. Nie mamy tylu chętnych.

(Opiekun_6)

To znacz, jeżeli chodzi o listę oczekujących, na dzień dzisiejszy już nie ma. Był właśnie ten chłopak, który poszedł od pierwszego września. Na razie więcej nie mam (...) Na pewno za chwilę pojawią się nowe wnioski. No ci [mieszkańcy], co teraz tam są, to jeszcze będą mieszkać...ta dziewczyna jeszcze 3 lata.(...) To znaczy, jednak jedno mieszkanie jest mało, zastanawialiśmy się nad utworzeniem jeszcze jednego, ale są problemy lokalowe. To znaczy pieniądze to jest jedna sprawa, a problemy lokalowe - to jest druga sprawa.

(Opiekun_3)

W niektórych powiatach dostrzega się potrzebę stworzenia dodatkowych mieszkań chronionych ze względu na fakt, że jedna osoba może korzystać z miejsca w mieszkaniu chronionym przez kilka lat, co z kolei może skutkować wydłużaniem okresu oczekiwania na taki pobyt przez wychowanków pieczy osiagających pełnoletniość i ich wymuszonym dłuższym pobytem w placówce lub rodzinnej pieczy zastępczej. O takiej sytuacji mówi jeden z opiekunów mieszkań, aczkolwiek przedłużenie okresu pobytu w placówce przy braku miejsc w mieszkaniu chronionym nie jest postrzegana przez niego w kategoriach problemu czy też większego popytu, niż może być w danej chwili zaspokojony.

Nowych [mieszkań] też nie planujemy. Z tego względu, że w sumie nie ma aż takiej potrzeby. Była kiedyś większa liczba osób oczekujących. A na dzień dzisiejszy np. jest jedna, dwie osoby,

które ewentualnie zostają w placówkach, na czas oczekiwania, tak? Bo jest możliwość zostania po 18 roku życia w placówce, czy w rodzinie zastępczej do 25 roku życia. Więc oni zostają w tych rodzinach, czy placówkach. Aha, z mieszkania chronionego i tak nie można korzystać dłużej niż do 25 roku życia. Więc w zasadzie no gdzieś czasem się to tak rozmywa, że ewentualnie ta osoba, która oczekiwała na to mieszkanie, do tego czasu to ona już sobie dawno coś swojego znajdzie.

(Opiekun_9)

Brak wystarczającej liczby miejsc w mieszkaniach dotyczy czasami także tych miejscowości, gdzie mieszkania mają charakter koedukacyjny, a pokoje są, na przykład dwuosobowe. W takich sytuacjach zdarza się, że w mieszkaniu aktualnie jest wolne miejsce, ale oczekujący kandydat jest innej płci niż potencjalny współlokator, co w praktyce oznacza brak możliwości przyznania miejsca w mieszkaniu i konieczność przedłużenia kandydatowi okresu przebywania w placówce.

Zróżnicowane też są poglądy na zapotrzebowanie na mieszkania w kontekście grupy docelowej. W niektórych miejscowościach o zapotrzebowaniu na mieszkania mówi się przede wszystkim w kontekście młodzieży przebywającej w pieczy instytucjonalnej, a w innych wśród osób korzystających z mieszkań chronionych dominuje młodzież z rodzinnej pieczy zastępczej.

Natomiast akurat no tak praktyka pokazała, że raczej z tych rodzin zastępczych u nas te dzieci nie chcą się usamodzielniać w ten sposób, żeby iść właśnie na mieszkanie chronione. Jest to raczej rzadkość. W ciągu tego mojego 2,5 roku pracy przeszło, z rodzinnej pieczy zastępczej była tylko jedna osoba. Powiedzmy, na 7 czy 8, które skorzystały z tego mieszkania przez ten okres. Była tylko jedna osoba, więc... Pomimo tego, że tych dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej jest zdecydowanie więcej, chyba z 5- czy 6-krotnie więcej, to jednak to zapotrzebowanie na te mieszkania z ich strony jest mniejsze. I nie ma na dzień dzisiejszy właśnie potrzeby, żeby rozszerzać tą ofertę specjalnie np. dla tej grupy osób.

(Opiekun_8)

Tak, jest zapotrzebowanie, ale ja jestem zwolennikiem bardziej [przyznawania miejsc w mieszkaniach chronionych osobom z] placówek. W rodzinie [zastępczej] już te dzieci są bardziej edukowane, są już przygotowywane, w dużej mierze, do samodzielnego życia. Jeżeli już to z rodzin spokrewnionych - to tak. Natomiast te rodziny, które mam, przygotowują w sposób profesjonalny do wyjścia w przyszłość, pełnoletniość. Więc tu nie mam problemu. Chyba że by się okazało, że nie dostanie mieszkania, to wtedy jak najbardziej to mieszkanie chronione jest taką furtką, że nim otrzyma mieszkanie z zasobów gminy, no to, żeby mógł być. Póki co ja nie mam takich problemów - rodziny się nie pozbywają, jak się dzieci uczą, to raczej rodziny do końca trzymają dzieci. Nie mam takiego problemu. Na pewno zapotrzebowanie jest.

(PCPR/MOPS_1)

Potrzebę tworzenia mieszkań chronionych dostrzega również zbadana kadra placówek opiekuńczo-wychowawczych w powiatach, gdzie ta forma wsparcia nie jest dostępna.

Myślę, że byłoby to z korzyścią [utworzenie mieszkania chronionego]. Na pewno przede wszystkim dla dzieci. Miałyby miejsce, bo niekoniecznie wracają do domu(...) Czasami dzieci nie mają gdzie wrócić. No i zostają na lodzie, prawda? W związku z tym no trzeba wynająć mieszkanie, za które trzeba bardzo dużo zapłacić, więc znaleźć pracę i tak... I tak wszystko

naraz może być bardzo trudne. W związku z tym myślę, że byłoby to bardzo pomocne i dzieciom i nam. Byłoby to dobre... dobry sposób.

(POW_1)

W tej grupie pojawił się pomysł, że takie mieszkania byłyby najbardziej korzystne, gdyby przysługiwały młodzieży od 25 roku życia. Respondent argumentuje to możliwością pozostania wychowanka w placówce do tego czasu, bez konieczności ponoszenia przez wychowanka zbędnych kosztów.

Pośrednio na potrzebę wsparcia osób opuszczających pieczę zastępczą wskazuje również poniższa wypowiedź przedstawiciela jednej z placówek. Nie jest to pojedyncze spostrzeżenie. Wychowawcy dostrzegają bowiem, że część wychowanków po opuszczeniu placówki, nawet po okresie swobodnego buntu i chęci rozpoczęcia w pełni samodzielnego życia, wraca do swoich byłych wychowawców po rady, albo po prostu – aby porozmawiać. Dokładnie taki sam cel ma podstawowe wsparcie, które powinno być oferowane w każdym mieszkaniu chronionym.

Ale wracają do nas. Bo właśnie są... Tu chcę oprzeć się na przykładzie tych najbardziej zbuntowanych, którzy odeszli niezadowoleni, źli i tak dalej. Natomiast wracają do nas tutaj i niemal są codziennie i proszą o pomoc i o doradzenie, jak w tej sytuacji tak postąpić, czy tak. Już sami podejmują decyzje, czy korzystają z tych rad. Ale pytają, z nami mają rozmowy, proszą o rady i korzystają bądź nie, w zależności czego dotyczą. I to nam daje... tutaj daje nam jakby przykład tego, że jednak oni potrzebują, mimo że są dorośli, że są na własnym rozrachunku, rachunku i mieszkają osobno. Bo są takie osoby, które świetnie sobie funkcjonują... znaczy radzą sobie, funkcjonują poza placówką, już założyły rodzin i tak dalej. Ale od czasu do czasu przychodzą do nas po pomoc, na przykład z rozliczeniem PIT-u rocznego bądź jakichś innych spraw takich, gdzie nie wiedzą, jak sobie poradzić. Bądź na przykład uruchomienie jakichś naszych znajomości, żeby coś gdzieś tam pomóc. Rzadko bo rzadko na przykład, ale zdarzają się. I są tu na przykład kilka razy w roku, ale regularnie, tak? Wiele razy pod rząd.

(POW_2)

Wnioski i rekomendacje

Mieszkanie chronione rzadko jest postrzegane przez osoby znajdujące się w pieczy zastępczej jako szansa na rozpoczęcie nowego etapu życia. Młodzież, która posiada dom rodzinny i nie wiąże z nim złych wspomnień, deklaruje raczej chęć powrotu do niego, aniżeli rozważa zamieszkanie w mieszkaniu chronionym. Natomiast młodzież, która nie wiąże swojej przyszłości z pobytem w domu rodzinnym, wskazuje, że po opuszczeniu placówki chciałaby zamieszkać całkowicie niezależnie, co również nie obejmuje oferty mieszkania chronionego. Młodzież przebywająca w placówkach postrzega mieszkania chronione głównie przez pryzmat samodzielności, ale często również wiąże je z obowiązkami, przestrzeganiem zasad i kontrolą. Pobyt w mieszkaniu chronionym jest postrzegany jako jedna z tych opcji, które wymagają zaangażowania od nich (w przeciwieństwie od pobytu w placówce); łączą się z wzięciem na siebie odpowiedzialności, do czego młodzież czasami nie jest przyzwyczajona. Postrzeganie pobytu w mieszkaniu chronionym przez pryzmat kontroli, to jedna z przyczyn, dla której ta forma wsparcia nie jest atrakcyjna dla części osób opuszczających placówkę opiekuńczo-wychowawczą. Natomiast powodami, dla których młodzież preferuje pozostanie w placówce opiekuńczo-wychowawczej są: przyzwyczajenie do funkcjonowania w placówkach, potrzeba kontaktu ze znajomymi osobami, z którymi przebywa się w placówce, świadomość wygody rozwiązania, niewymagającego większego zaangażowania, również finansowego. Takie uzasadnienie – zapewnienia dobrych warunków pobytu bez potrzeby martwienia się o konieczność samodzielnego utrzymania się – pojawił się również ze strony kadry placówek. **W celu zwiększenia popytu na mieszkania chronione, należy zatem zmienić wizerunek tej formy wsparcia - tak, aby nie była ona traktowana jako rozwiązanie tylko dla tych osób, które znajdują się w bardzo trudnej sytuacji życiowej (np. są sierotami), ale jako szansa dla wszystkich wychowanków pieczy zastępczej. Dla części wychowanków niezmiennie ważną informacją będzie to, że mieszkanie chronione nie jest prowadzone przy udziale placówki opiekuńczo-wychowawczej; dla innych natomiast, podkreślając fakt odrębności od placówki, warto kłaść nacisk na informację o oferowanym wsparciu i jego zakresie, tak aby uzmysłowić młodemu człowiekowi, nie zostanie pozostawiony sam sobie.**

W wyniku zmiany sposobu postrzegania mieszkań chronionych i tym samym - w wyniku przyciągnięcia do nich większej liczby osób, powinno zostać zredukowane prawdopodobieństwo powrotu pełnoletnich wychowanków do środowiska, z którego się wywodzą.

Kluczową rolę w polityce informacyjnej na temat mieszkań chronionych pełnią wychowawcy placówek. To od nich najwięcej wychowanków obecnie przebywających w pieczy instytucjonalnej dowiaduje się o tej formie wsparcia, w drugiej kolejności są to znajomi, również tacy, którzy przebywali w mieszkaniu chronionym. O ile więc wychowawcy zapewne przekazują informacje o kwestiach formalnych, dość prawdopodobne jest, że wiedza pochodząca od kolegów i koleżanek może dotyczyć już aspektów praktycznych związanych z konkretnymi mieszkaniami (aczkolwiek wychowawcy również taką wiedzę przekazują). Jednocześnie nie są przekazywane informacje o tej formie wsparcia w placówkach na terenie powiatów, gdzie mieszkania chronione nie funkcjonują. **Znając wagę opinii wychowawców w oczach wielu wychowanków, należy podkreślić potrzebę współpracy między kadrą placówek a jednostkami prowadzącymi mieszkania chronione podczas promowania idei mieszkań chronionych. Jeżeli bowiem tworzeniu mieszkań chronionych towarzyszy nie tylko idea zapewnienia schronienia osobom najbardziej tego potrzebującym, ale również profilaktyka powrotu do środowiska i efektywne wprowadzenie w dorosłość byłych wychowanków pieczy, to przekaz na temat mieszkań chronionych powinien być formułowany przez wszystkie zaangażowane strony w sposób jednolity. Oznacza to, że pełne informacje oraz zachęty do pobytu w**

mieszkań chronionym powinny być artykułowane zarówno ze strony pracowników jednostek pomocy społecznej, jak i kadry placówek oraz przy współpracy (byłych) mieszkańców mieszkań chronionych.

Ponadto, koniecznym jest zaangażowanie kadry placówek opiekuńczo-wychowawczych w planowanie nowych rozwiązań dotyczących mieszkań chronionych tak, aby wychowawcy (często pełniący jednocześnie funkcję opiekunów usamodzielnienia) na bieżąco posiadali wiedzę o wdrażanych formach wsparcia wychowanków opuszczających pieczę zastępczą.

Wbrew przypuszczeniom, młodzi ludzie nie postrzegają pobytu w mieszkaniu chronionym przez pryzmat samotności czy braku towarzystwa, na który to problem wskazują czasami osoby korzystające z mieszkań chronionych. Znamienne natomiast jest to, że wychowankowie częściej utożsamiali wsparcie oferowane w ramach mieszkania chronionego z kontrolą, niż z pomocą. Wyrażając niechęć do wszelkiej kontroli, młodzież równocześnie wykazuje pewne obawy względem usamodzielnienia, poradzenia sobie w życiu po opuszczeniu pieczy zastępczej. **Bardzo istotne jest więc podkreślanie podczas prowadzenia polityki informacyjnej na temat mieszkań chronionych, że rolą opiekuna (koordynatora) mieszkania oraz pozostałych specjalistów, którzy mogą oferować pomoc, jest wsparcie mieszkańca w trakcie jego pobytu, a nie jego kontrola.** Na tym przeciwstawieństwo warto budować porównanie pobytu w mieszkaniu chronionym do pobytu w placówce. Jednocześnie jednak, należałoby uczulić w tej samej kwestii osoby sprawujące funkcje opiekunów (koordynatorów) mieszkań. Nie bez znaczenia jest również dostarczenie wyczerpujących informacji na temat dostępnego możliwego wsparcia (w tym pomocy finansowej), jakie może otrzymać z poszczególnych instytucji osoba korzystająca z mieszkania chronionego.

Wśród osób, które rozważają pobyt w mieszkaniu chronionym po opuszczeniu placówki opiekuńczo-wychowawczej, za tym wyborem przemawia z jednej strony jego niski koszt, z drugiej natomiast – świadomość, że ta forma wsparcia łączy się z nauką odpowiedzialności i przygotowaniem do samodzielnego życia. Mieszkanie chronione jest zatem wyborem osób, które postrzegają je jako dobrą alternatywę dla docelowo planowanego życia - niezależnie od rodziny lub placówki. Wyjątek stanowią tu wypowiedzi wskazujące na brak możliwości powrotu do domu (miejsca w domu) jako główny powód uwzględnienia pobytu w mieszkaniu chronionym w indywidualnym programie usamodzielnienia.

Jednocześnie można zauważyć relatywnie niski poziom zainteresowania pobylem w mieszkaniu chronionym (zarówno na poziomie deklaracji jak i wpisania pobytu w mieszkaniu chronionym do IPU) wśród młodzieży w dwóch miastach na prawach powiatów, tj. w Krakowie i Nowym Sączu. Jest to o tyle ważne, że obok Tarnowa i powiatu krakowskiego, są to dwa ośrodki charakteryzujące się największą liczbą wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej. Na tę sytuację wpływać może z jednej strony brak informacji o mieszkaniach chronionych; z drugiej strony natomiast te informacje, które dochodzą do wychowanków o mieszkaniach (sposobie ich funkcjonowania czy o osobach, które je zamieszkują) nie muszą wcale stanowić zachęty do wyboru takiej opcji.

Można postawić tezę, że pobyt w mieszkaniu chronionym przez część wychowanków postrzegany jest w kategoriach ostatecznego, niechętnie rozważanego rozwiązania, które jest kierowane jedynie do osób, które nie mają nawet najmniejszej szansy na uzyskanie innych warunków mieszkaniowych. Wśród tych wychowanków możliwość rozpoczęcia innego etapu życia czy nauki samodzielności, przy jednoczesnym przestrzeganiu reguł, nie stanowi atrakcyjnej alternatywy dla powrotu do środowiska,

z którego przed kilku laty zostali zabrani. Dla niektórych ta forma wsparcia jest nieatrakcyjna ze względu na prowadzony nadzór lub zamieszkanie z obcymi osobami. Warto podkreślić, że większość argumentów związanych z niechęcią zamieszkania z obcymi osobami została sformułowana przez osoby przebywające w placówkach w większych miastach. W ich przypadku argument jest zasadny, ponieważ z względu na większą liczbę osób przebywającą w pieczy zastępczej (zarówno instytucjonalnej jak i rodzinnej), bardzo prawdopodobne jest, iż ich współlokatorami w mieszkaniu będą osoby im nieznane (np. rekrutujące się z różnych placówek, rodzin zastępczych). Inaczej jest w przypadku mniejszych miejscowości, w których funkcjonuje jedna placówka – mieszkańcy mają większą szansę zamieszkać z kolegą/koleżanką z placówki. **Stąd też w większych miastach powinno się zwrócić szczególną uwagę na umożliwienie poznania przyszłych współlokatorów oraz uświadamianie osób korzystających z mieszkania chronionego o wadze ich postawy.**

Ponadto należy pamiętać o specyfice tej formy wsparcia, jaką jest mieszkanie chronione – czyli korzystaniu z niej średnio przez kilka lat. Wiąże się to z faktem, że w przypadku małej liczby dostępnych miejsc w międzyczasie w placówkach i rodzinach zastępczych pełnoletniość osiągają kolejne osoby, dla których owych miejsc w mieszkaniach chronionych brakuje.

IV. Podsumowanie

Podczas badania analizowano wiele szczegółowych kwestii, tak aby uzyskać informacje na temat dostępności mieszkań chronionych dla młodzieży opuszczającej pieczę zastępczą, procesu usamodzielnienia, który z założenia powinien być wspierany pobytem w takim mieszkaniu, a także zapotrzebowania na tego typu formę wsparcia oraz usługi mu towarzyszące.

Analiza zapotrzebowania na mieszkania chronione wykazała niezbyt duże zainteresowanie młodzieży mieszkaniem chronionym, na co wpływ może mieć szereg czynników, w tym: ograniczona (szeroko rozumiana) dostępność tychże mieszkań, brak promocji takiego rozwiązania, niechęć do instytucjonalnego wsparcia. Polepszenie wizerunku mieszkań chronionych, poprzez adekwatne dopasowanie ich lokalizacji do potrzeb młodych ludzi oraz dopracowanie oferty wsparcia realizowanego w trakcie pobytu w mieszkaniu chronionym, mogłoby wpłynąć na wzrost zainteresowania tą formą wsparcia. Decyzja o uruchomieniu mieszkania chronionego każdorazowo powinna być poprzedzona aktualnym rozeznaniem planów młodych ludzi opuszczających pieczę zastępczą, ale także popularyzacją idei pobytu w mieszkaniu chronionym i wyczerpującym objaśnieniem, na jakiego typu wsparcie może liczyć osoba korzystająca z takiego mieszkania. W procesie promowania tego rozwiązania pomocne byłyby spotkania z osobami, które pozytywnie zakończyły proces usamodzielnienia wsparty pobytem w mieszkaniu chronionym (lub są w jego trakcie). Badanie ukazało, że tylko jednoczesne prace na tych dwóch płaszczyznach – nad atrakcyjnością pobytu w mieszkaniu chronionym oraz w kierunku przedstawiania mieszkania chronionego jako ogromnej szansy na lepszy start w nowy etap życia – może przynieść oczekiwane efekty w postaci zwiększonego zainteresowania mieszkaniem chronionym.

Badanie wykazało zarówno mocne strony analizowanej formy wsparcia, jak i słabe, wynikające głównie ze sposobu realizacji zadania, jakim jest prowadzenie mieszkania chronionego (omówione w poszczególnych rozdziałach). Warto natomiast przyrzeć się jeszcze opiniom młodzieży i kadry na temat efektywności oferowanego wsparcia.

Analiza przyniosła jednoznaczną ocenę mieszkań chronionych jako wartościowej formy wsparcia młodych ludzi, którzy doświadczyli pobytu w pieczy zastępczej. Pozytywne oceny dotyczące swoich (choć nie we wszystkich przypadkach) decyzji o pobycie w mieszkaniu chronionym formułują głównie sami zainteresowani, czyli młodzież korzystająca z owych mieszkań.

Mocne strony [mieszkania chronionego] no przede wszystkim dla dzieci, które są gdzieś tam takie jakby to powiedzieć, takie ślamazarne, to jest super sprawa dla nich. No bo się życia uczą. (...) Poradzą sobie, będą musiały. Będą musiały. Przecież nikt nie przyjdzie, nie zrobi im obiadu, nie przyjdzie, nie zrobi im prania, nie posprząta im. To będą już same musiały się uczyć. I to jest takie super. I to jest jednak takie na przykład takie dwa czy nawet trzy lata jest odciążenie psychiczne dla takiego dziecka. (...). A on chce tam spełniać swoje plany, marzenia czy coś tam. No to, to jest takie... Są potrzebne te mieszkania i to muszą one być. To źle by było, jak by ich nie było. No tylko, że na przykład dłuższy okres czasu dla takiej osoby, studenta, który się uczy. No to jest po prostu fajna sprawa.

(Mieszkaniec_7)

Znaczy, jak bym ich [chętnych do pobytu w mieszkaniu chronionym] spotkała, powiedziałabym wprost: nie macie się czego bać. Wiadomo, jest stres na początku. Jednak to, że będziecie już samodzielni jakoś tam, będziecie musieli sobie radzić sami, ale żeby się nie

martwili, bo naprawdę idzie to jakoś, jak ja to mówię, ogarnąć i jest to do zrozumienia. Żeby się nie martwili, bo z czasem idzie się do tego przyzwyczaić, naprawdę. Też się bałam, ale wiem, że gdybym wiedziała wtedy, jak teraz mi jest, a jest mi naprawdę świetnie, nie myślałabym. Myślę, że nawet wcześniej bym przystąpiła do takiego mieszkania, gdybym miała taką możliwość.

(Mieszkaniec_3)

Było [ciężko] na początku było. No bo wiadomo, że człowiek miał nad sobą rzeszę ludzi, jakieś skrzydła, czy coś. I nie musiał się martwić tak naprawdę o jedzenie, o nic, zawsze wszystko w domu było. Nagle zostaje rzucony na głęboką wodę. W sumie sama tego chciałam i nie żałuję. Powiem szczerze, że jak bym miała podjąć taką decyzję jeszcze raz, to bez wahania. Teraz przynajmniej jestem troszku..., wiem na czym to wszystko..., wiem czym to pachnie. I to jest właśnie fajne. Fajne, bo potem na przykład taki człowiek wyjdzie mając 25 lat, jak na przykład w niektórych placówkach jest, że do 25-ego roku życia tam można zostać... I on wyjdzie mając 25 lat i on stanie i on nie będzie wiedział, w którą stronę ma pójść.

(Mieszkaniec_6)

Jeżeli [osoba decydująca się na pobyt w mieszkaniu chronionym] jest w technikum, to ma jeszcze dwa lata takiego spokoju, ale też do zastanowienia się, co dalej, co robić, czy gdzieś wyjechać, czy gdzieś za granicę coś zarobić, czy do innego miasta.

(Mieszkaniec_1)

Młodzi ludzie podkreślali również wartość wsparcia zarówno opiekunów mieszkań jaki i byłych wychowawców z placówek.

Myślę [że pomoc jest potrzebna] i z PCPR-u i z domu dziecka. Z dwóch stron, o tak, jednak jak się ktoś interesuje tą osobą, to jest tak lepiej ci. Zawsze możesz zapytać, zadzwonić co mam zrobić tu, albo jakiś przepis mi daj, a to, a tamto, nie? W takich rzeczach i taka osoba zaufa. Zaufania nabiera do drugiej osoby, no i to jest takie [ważne].

(Mieszkaniec_7)

Również opiekunowie mieszkań i pracownicy jednostek postrzegają tę formę wsparcia jako przynoszącą wymierne efekty, chociaż podkreślają, że kluczową zmienną jest zaangażowanie mieszkańca i jego chęć usamodzielnienia się.

Na pewno się tak fajnie rozwijają, jak tu są. To na pewno. A u nich widać to w szczególności. No bo oni tu przyszli takie dwie biedne myszki i które się bały całego świata. A teraz widzę, że biorą się za siebie. Jest to na pewno takie budujące, prawda, że...(...) I tak, jak mówię, [chłopak], zamknięta osoba wpatrzona w monitor komputera, która... Jak ja w chodziłam, mówiłam mu, do jakiegokolwiek pracy, to patrzył na mnie jak na jakąś osobę z kosmosu w ogóle. No znalazł pracę. Tak, że super.

(Opiekun_4)

Innym plusem jest to, że w gminach, które są w stanie relatywnie szybko zapewnić mieszkania socjalne byłym wychowankom pieczy zastępczej, mieszkania chronione sprawdzają się nie tylko jako przygotowanie do samodzielnego życia, ale stanowią również element polityki mieszkaniowej prowadzonej względem tej grupy młodzieży. Świadomość możliwości pobytu w mieszkaniu chronionym do momentu przyznania mieszkania socjalnego daje młodym osobom poczucie faktycznego wsparcia i zabezpieczenia w tym obszarze, a nie tylko tymczasowego rozwiązania.

Więc one po dwóch latach miały uzyskać mieszkanie socjalne i przejść z tego mieszkania na mieszkanie socjalne. A gdyby się okazało, że tego mieszkania nie ma, to jak najbardziej mogą wnioskować i być tu do czasu, kiedy by to mieszkanie uzyskały.

(Opiekun_1)

W kontekście całościowej oceny mieszkań chronionych, młodzi ludzie zwracali głównie uwagę na takie korzyści jak:

- brak lub niskie opłaty w porównaniu z rynkowymi cenami wynajmu mieszkań,
- nauka zaradności i samodzielności,
- spokój,
- swoboda w codziennym funkcjonowaniu,
- uniknięcie powrotu do domu rodzinnego (środowiska).

Młodzi ludzie nie są jednak bezkrytyczni i dostrzegają także braki w systemie funkcjonowania mieszkań chronionych.

Nie może być tak, że jest tylko jedno [mieszkanie] na cały powiat. Przecież jest dużo dzieci, które się usamodzielniają. Jest dużo dzieci, które potrzebuje. No to jest naprawdę odciążenie dla takiej nie wiem, osoby. Też poznanie życia takiego samodzielnego po prostu, przemyślenia pewnych spraw na przykład. Jesteś w takim mieszkaniu to nad wieloma rzeczami myślisz. A nie, że oni wywalają go i idź tam, skąd cię wzięliśmy. To jest kompletnie bez sensu. Ja nie wiem, jak to nasze polskie prawo funkcjonuje. To jest dla mnie nieporozumienie.

(Mieszkaniec_7)

Największy minus? Za mało pieniędzy moim zdaniem. Za mało pieniędzy. Bo tak jak mówię: pomagają niekiedy pijakom... A 494 zł... Nie mówię, bo wiem, że są ludzie, którzy mają gorzej ode mnie. Ja mam świadomość, tą taką świadomość. Aczkolwiek jeżeli człowiek jeszcze zachoruje, czy cokolwiek, to tych pieniędzy brakuje, tak powiem szczerze, że nikt się tym nie interesuje, czy wystarczy, czy nie. No to na pewno brak..., za mało tych pieniędzy, tutaj właśnie na to utrzymywanie. I co jeszcze takiego? No i to, że to mieszkanie jest tak na krótko.

(Mieszkanca_6)

Słabsze strony rozwiązania, jakim jest mieszkanie chronione dostrzegają również osoby pracujące z usamodzielnianą młodzieżą. Po pierwsze podkreślana jest tymczasowość, która wiąże się z pobytem w mieszkaniu chronionym.

No bo nawet w tym przypadku [posiadana domu rodzinnego, rodziny] mieszkanie chronione nie jest rozwiązaniem, bo potem [po okresie spędzonym w mieszkaniu chronionym] wraca... Tak, to jest na chwilę. A ono gdzieś docelowo musi mieszkać, prawda? Więc to też takie, na dwa lata, a co po dwóch latach? No dalej dom rodzinny jedyna perspektywa. Więc to niczego nie uratuje.

(PCPR/MOPS_2)

Czy widzimy potrzeby? Ja mówię, dla placówki, na placówki tak [dla osób opuszczających pieczę zastępczą]. Z tym, że tak jak mówię, to nie może być... Ja bym wolała, żeby tak ustawodawca sformułował ustawę, żeby był po prostu obowiązek mieszkań socjalnych, prawda? Żeby oni mieli już to stałe miejsce. Stałe miejsce, że to jest mój dom, że będę o niego dbał i że podejmę starania o zdobycie pracy, prawda, o tam jakieś minimum, prawda, takie do egzystencji, że to będę tutaj mieszkał.

Owa tymczasowość w pewnych przypadkach ma odzwierciedlenie w sposobie traktowania mieszkania chronionego przez osoby z niego korzystające: nieprzykładania uwagi do jego stanu, wyglądu.

Nie wiem, czy nie traktowali tego, jak swój dom. Wiadomo, że każdy o swój dom jakoś dba, prawda? A oni chyba się tak czuli trochę, jak nie wiem, jak w jakimś hotelu, albo gdzieś i to tak nie zależało im.

(Opiekun_4)

Inną kwestią, która przez część młodzieży i kadry jest postrzegana jako trudność, jest konieczność samodzielnego utrzymania się w mieszkaniu chronionym. Jest to jedna z dwóch najważniejszych przyczyn, dla których rozwiązanie nie jest aż tak popularne. Potrzebne jest zatem efektywne wsparcie w zakresie doradztwa zawodowego, umiejętności efektywnego poszukiwania pracy, tak, aby pobyt w mieszkaniu chronionym nie był frustrującym rozwiązaniem w perspektywie braku odpowiednich środków na własne utrzymanie – w trakcie pobytu w mieszkaniu i po jego opuszczeniu. Podkreślono, że najbardziej wartościowa byłaby próba zapewnienia stabilności młodym ludziom.

Bardziej chodzi o coś takiego, żeby tych wychowanków zmobilizować do tego, żeby byli jak najbardziej samodzielni. Bo mimo wszystko... Nawet jeżeli wychowanek byłby super dobrym uczniem i sobie gdzieś tam dorabiał i fajnie by dbał o to mieszkanie i mieszkałby sobie do 25 roku życia, pomimo wszystko później zostaje z niczym, prawda? Jeśli przeżył ten czas, w tym sensie, że nic sobie nie odłoży, nic sobie nie załatwi, pracował nie wiem, tylko i wyłącznie na umowy zlecenia, gdzie mu nikt nawet jakiegoś zaświadczenia nie wyda, czy jakichś rekomendacji, to to jest trudne. To jest trudne. Myślę, mówię o wychowankach. To ciężko mają, naprawdę ciężko mają, jeśli ktoś chce rzeczywiście stanąć na nogi.

(Opiekun_12)

(...) na pewno stałaby na drodze przeszkoda w postaci braku pracy. Gdyby... ja nie wiem, jak by to wyglądało... gdyby dostała na przykład mieszkanie socjalne, prawda? Nawet mieszkanie socjalne też trzeba utrzymać. Więc no na pewno... Powiem tak, gdyby miała pracę, dałaby sobie radę [poza mieszkaniem chronionym].

(Opiekun_4)

Znając plusy i minusy mieszkań chronionych, formułowane przez zainteresowanych warto zastanowić się, co można wprowadzić do systemu funkcjonowania mieszkań chronionych, aby poprawić ich działalność. Jedną z propozycji dotyczy współpracy z potencjalnymi kandydatami, która miałaby na celu ich wstępne przygotowanie do nowego etapu życia. Według rozmówców bowiem, osoby zainteresowane pobyt w mieszkaniu chronionym powinny być wdrażane do tego rozwiązania dużo wcześniej.

Na pewno ważne jest żeby (...) fajnie by było, gdyby była taka współpraca z placówkami pieczy, że przygotowywałyby, typowałyby osoby idące na mieszkanie chronione, osoby, które by chciały (...) żeby te osoby, przynajmniej przez rok były tak prowadzone...w kontakcie na przykład z nami. Żeby one przynajmniej potrafiły się odnaleźć poza domem. Żeby one wiedziały że mają takie i takie pieniądze, z tych pieniędzy mają przeżyć przez miesiąc, żeby one chciały funkcjonować za te pieniądze w jakikolwiek sposób normalny, żeby czuły potrzebę kupowania kosmetyków, ubrań, dbania o dom, dbania o siebie, gotowania, takiego

normalnego funkcjonowania. Żeby choć troszkę, wiadomo, że te wszystkie inne braki, po to tu jesteśmy, żeby je w jakikolwiek sposób...(...) nauczyć je.

(Opiekun 1)

Inne spostrzeżenia po raz kolejny skupiały się na omawianym już zapewnieniu zatrudnienia. W dwóch przypadkach wskazano także, że mieszkania mogłyby lepiej funkcjonować, gdyby nie były koedukacyjne.

Idealne mieszkanie chronione by było wtedy, gdybyśmy mieli idealne warunki w ogóle do życia, do pracy. Czyli bierzemy wychowanka pod swoje skrzydła jeszcze, prawda, do tego, że on się usamodzielnia, usamodzielniał się, wychodzi z placówki, wychodzi z rodziny zastępczej, jest w mieszkaniu, ma nasze wsparcie specjalistyczne. Aczkolwiek ma realne szanse znalezienia pracy, nie wiem, zarobienia wystarczających środków na to, żeby na przykład sobie wynająć swoje mieszkanie, bądź zbierać na coś swojego. (...) Na pewno nie tworzylibyśmy mieszkań chronionych koedukacyjnych.

(PCPR/MOPS_5)

Myślę, że tak [warto tworzyć mieszkania chronione]. No w takiej sytuacji tak. Jeżeli faktycznie wychodzi wychowanek. Z tym, że tak jak mówię, no żeby nie tworzyć też jakichś takich sztucznych tworów typu, że siedzi wychowanek, nie ma pracy, my go utrzymujemy, bo nie ma, prawda, za co opłacić tego mieszkania, my go zwalniamy [z opłat] i on siedzi.

(PCPR/MOPS_4)

W przypadku dużego mieszkania chronionego, pojawił się również postulat, że mieszkanie chronione powinno być przeznaczone dla mniejszej liczby osób, ponieważ łatwiej jest dobrać wtedy osoby pod kątem osobowościowym i łatwiej jest pracować z nimi.

Jak jednak zgodnie potwierdzają opiekunowie, motywacja młodych ludzi jest kluczem do sukcesu, warto zatem pracować z nimi również w kierunku jej budowania i rozwijania. Co więcej, doskonalenie kadry w zakresie pracy z młodzieżą również staje się bardzo ważnym kierunkiem rozwoju usług związanych z funkcjonowaniem mieszkań chronionych.

Chodzi o to, żeby ci wychowankowie właśnie, żeby tego czasu nie tracili. Bo moim zdaniem to jest dla nich super czas. Właśnie wychodzą z placówki, nie wracają do rodziny biologicznej, w której działa się, jak działa, prawda? (...) Mają możliwość się uczyć, mają możliwość się rozwijać, mają możliwość zarobić sobie (...).

(Opiekun_12)

Nie ulega wątpliwości, że najważniejszym celem funkcjonowania mieszkań chronionych oraz usług wspierających proces usamodzielnienia jest fakt przygotowania młodego człowieka do samodzielnego funkcjonowania w dalszym, dorosłym życiu. Zatem oferowana usługa powinna być tak projektowana, aby zminimalizować, a najlepiej – zniwelować, prawdopodobieństwo konieczności korzystania przez byłego wychowanka pieczy zastępczej z pomocy instytucjonalnej w przyszłości. Niniejsze badanie pokazuje również, że kluczową rolę w tym procesie odgrywają opiekunowie mieszkań, co warto mieć na uwadze podczas planowania wsparcia dla rozwoju mieszkań chronionych. I w końcu – warto pamiętać o atrakcyjnej formie całej usługi, ponieważ to ona właśnie może wpłynąć na upowszechnienie zainteresowania pobytem w mieszkaniu chronionym, co jest korzystne w perspektywie efektywnej polityki społecznej.